

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALI

MİMARLIKTA GEOMETRİK BİR BİÇİM "DAİRE" VE GELİŞİM SÜRECİ

739765

Mimar Emriye MUHÇU

Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
"Yüksek Mimar"
Ünvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 17.10.2003
Tezin Savunması Tarihi : 19.11.2003

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Ali ASASOĞLU
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Şengül Öymen GÜR
Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Ahmet Melih ÖKSÜZ

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Yusuf AYVAZ

Trabzon 2003

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
REKÜZİTASYON MERKEZİ

ÖNSÖZ

'Mimarlıkta Geometrik Bir Biçim "Daire" ve Gelişim Süreci' adlı bu çalışma KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Yüksek lisans tez danışmanlığımı üstlenerek, gerek konu seçimi, gerekse çalışmaların yürütülmesi sırasında, destek ve yol göstericiliğiyle hiç bir zaman yardımlarını esirgemeyen sayın hocam Doç. Dr. Ali ASASOĞLU'na, çalışma süresince fikir ve düşünceleri ile teze katkılarını esirgemeyen hocalarım sayın Prof. Dr. Şengül Öymen GÜR ve Yrd. Doç. Dr. Nilgün KULOĞLU'na, tüm hocalarıma, bu çalışmamda İngilizce özetini hazırlamamda yardımcı olan İlker KAZAZ'a, arkadaşlarıma ve tez yazımı sırasındaki katkılarından dolayı Ömer ve Mahmut LÜLECİ ağabeylerime teşekkür etmeyi zevkli bir görev bilirim.

Ayrıca tez çalışmam süresince bana her konuda destek olan aileme minnet ve şükran duygularımı sunarım.

Emriye MUHÇU

Trabzon, 2003

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
ÖZET.....	V
SUMMARY.....	VI
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	VII
TABLolar DİZİNİ.....	X
1.GENEL BİLGİLER.....	1
1.1. Giriş.....	1
1.1.1. Sorunun Belirlenmesi.....	1
2. YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	5
2.1. Daire Nedir, Dairenin Diğer Geometrik Biçimlerden Farklılaşması.....	5
2.2. Daireyi Duyumsatan Örnekler.....	19
2.3. Mimari Süreçte Dairesel Yapılar.....	21
2.4. Dairesel Biçim Bağlamında Seçilen Mimari Dönemler.....	33
2.4.1. Roma Mimarlığı.....	34
2.4.2. Rönesans Mimarlığı.....	36
2.4.3. Postmodernizm.....	39
3. BULGULAR.....	42
3.1. Dairenin Özellikleri.....	42
3.1.1. Dairenin Biçimsel / Fiziksel Özellikleri.....	42
3.1.1.1. Merkez / Odak Belirleme.....	44
3.1.1.2. Eğrisel Yüzey / Tek Yüzeylilik / Süreklilik / Yönsüzlük.....	44
3.1.1.3. Kenarların Merkezden Eşit Uzaklıkta Olması.....	45
3.1.2. Dairenin İşlevsel / Fonksiyonel Yararları.....	46
3.1.2.1. Toplama.....	46
3.1.2.2. Dağıtma.....	47
3.1.2.3. Sarma / Çevreleme.....	48
3.1.2.4. Yumuşak Geçiş / Süreklilik.....	48
3.1.3. Dairenin Simgesel / Kavramsal Anlamları.....	49
3.1.3.1. Güç.....	49

3.1.3.1.1.	Tinsel Güçler (Tanrı, Evren, Doğa)	50
3.1.2.1.2.	Mitsel Güçler (Otorite, İdeoloji, Mevki)	50
3.1.3.2.	Evren / Evrensellik.....	51
3.1.3.3.	Eşitlik	51
3.1.3.4.	Anıtsallık.....	52
3.1.3.5.	Sonsuzluk.....	53
4.	İRDELEME	54
4.1.	Dairesel Örneklerin Tablolar Üzerinde İncelenmesi	54
4.1.2.	Görsel Grafik Açıklamalar	54
5.	SONUÇLAR ve ÖNERİLER	93
6.	KAYNAKLAR	98
	ÖZGEÇMİŞ	102

ÖZET

Asal geometrik biçimler olan kare, daire ve üçgen ilkel çağlardan günümüze hep kullanıla gelmiştir ve bu biçimlerin birtakım özellikleri, tercih edilmelerinde etkili olmuştur.

Çalışma kapsamında ele alınan daire de kendine özgü bazı özelliklerden dolayı mimarlık tarihinde hep gündemde olmuştur. Bu nedenden yola çıkarak, çalışmada; daire ve dairenin türevi olan dairesel biçimlerin kullanılmasındaki amaçlar araştırılmış, saptanmış ve oluşturulan grafiksel yöntemlerle açıklanarak günümüz mimarisindeki dairesel mimari ürünleri incelemek üzere kullanılmışlardır.

Çalışma, tarihi verilerden yararlanarak daireye özgü özellikleri saptama ve bu saptanan bulgular ışığında günümüz dairesel mimari ürünlerini yorumlama olarak da özetlenebilir.

Bunun için çalışmanın birinci bölümünde konuya ilişkin ayrıntılı bilgilendirme, çalışmada izlenen yöntem ve bunun seçilmesindeki nedenler açıklanmıştır.

İkinci bölüm öncelikle daire biçiminin farklı açılardan tanımları ve mimari süreçte dairesel mimari yapılar incelenmiş, ikinci bölümün sonunda, daireye ait özellikleri saptamak amacıyla Roma ve Rönesans mimarisi ele alınmış, üzerinde çalışılacak dönem olması niteliği ile postmodern dönem özelliklerine daire bağlamında bu bölümde kısaca değinilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde dairesel biçimlere ait saptanan özellikler yer almıştır. Daha sonra dördüncü bölümde bu özellikler postmodern dairesel mimari örnekleri üzerinde test edilmiştir.

Sonuçlar bölümü olarak, tablolardan ve görsel grafiklerden elde edilen veriler ışığında günümüz postmodern dairesel örnekleri üzerine yorumlar yapılmış ve birtakım çıkarımlara varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Daire, Merkezi olma, Toplama, Dağıtma, Amıtsallık, Sonsuzluk, Eşitlik.

SUMMARY

A Geometrical Form “Circle” in The Architecture and Development Process

The primary geometric forms like square, circle and triangle have been favored in the architectural practice from the very early ages till today; this is so because some characteristics peculiar to these forms made them special figures of selection.

The circle, which is the subject of this work, was also used very widely in the history of architecture. Starting from this benchmark point, in this study; the purpose in the selection and use of circle and circular forms was investigated, determined and explained by the developed graphical processes that are going to be used in the evaluation of present-day circular architectural products. This study can be also summarized as; establishing characteristics peculiar to circle and evaluating the present-day circular architectural products in the light of historic data available. In the first part of this study, a detailed instructive explanations related to the subject were performed, and the selected process followed in the study and the reason of this selection was explained.

In the second part, primarily, the definitions of the circle, as a form, from different aspects were given and buildings in the architectural continuum was investigated; at the end of the second part, for shedding light on to the characteristics of circle, Roman and Renaissance architecture were handled, and as merit of being the era that this study will come onto a conclusion the post-modern period was shortly touched on.

In the third part of the study, the defined characteristics of circle were listed. Later, in the fourth part, these characteristics were tested on the post-modern architectural examples.

In the concluding remarks, in the light of data obtained from the tables and visual graphics, some interpretations and commentary were done on the present-day post-modern examples and some conclusions were reached. Some recommendations were given for the future studies.

Key Words: Circle, Collecting Together, Monumentality, Equality, Universality.

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 1. Daire biçiminin sardığı alan	6
Şekil 2. Daire biçiminin çevre yayı	6
Şekil 3. Çember/ Daire'nin oluşumu.....	7
Şekil 4. Kusursuz bir biçim olan daire	8
Şekil 5. Pantheon, Rome, 118-25 A.D	9
Şekil 6. Dairesel bir Tümülüs	10
Şekil 7. Bir Megalitik Mezar örneği	10
Şekil 8. Atreus Mezarlığı	11
Şekil 9. Sforzinda'nın İdeal kent Planı, Antonio Filarette, 1464.....	12
Şekil 10. Daşli (Türkmenistan / SSC), M.Ö. 2. binin sonu yerleşim planı	13
Şekil 11. Stonehenge	14
Şekil 12. Çin Saray Tipolojisi.....	14
Şekil 13. Hakka geleneksel konutu (Fujian/ Çin).....	15
Şekil 14. Bir Bororo köyü planı	16
Şekil 15. Samoan yerlilerinin evleri	16
Şekil 16. Kamerun'daki farklı toplumlardaki yerleşme düzenleri.....	17
Şekil 17. İgloo Küresi'nin kesit ve görünüşü.....	18
Şekil 18. Avrasya Göçebelerinin yurtları	18
Şekil 19. Dairesel biçimler	19
Şekil 20. Dairesel mekanlar.....	20
Şekil 21. Dairesel mekanlı tasarımlar.....	20
Şekil 22. Mycenae mezarlığı, 1570-1520 B.C.....	22
Şekil 23. Yunan tiyatrosu.....	23
Şekil 24. Tholos Asclepius, Epidauros, 360,330.....	23
Şekil 25. Priene Tiyatrosu.....	24
Şekil 26. Samothrake'de Arsinoe nin yuvarlak planlı yapısı.....	24
Şekil 27. Cetrevi'deki mezar kent	25
Şekil 28. Ayasofya.....	25
Şekil 29. Kutsal Sepulchre Kilisesi , Jerusalem, 326	26

Şekil 30.	Bizans mimarisi vaftizhaneleri.....	26
Şekil 31.	Köln Katedrali,, Almanya	27
Şekil 32.	Guarini, G., San Lorenzo Kilisesi	27
Şekil 33.	Peyre Katedrali, Fransa, 1730 dolayları	27
Şekil 34.	Karlshure Kent Planı	28
Şekil 35.	Bernini, Saint Peter Meydanı, Roma, 1656-1667	28
Şekil 36.	Sobre, Ölümsüzlük Anıtı	29
Şekil 33.	Bentham, Üniversite, London, 1826-27	29
Şekil 38.	Robert Adam, Edinborough Hapishane Planı, 1794	29
Şekil 39.	Varron'un Casinum'daki kuş evinin görünüşü.....	30
Şekil 40.	Sir John Soane, kadın mahkumlar için hapishane tasarımı, 1782	30
Şekil 41.	Harou Romain, Eyalet Tutukevi	30
Şekil 42.	Dairesel modern mimari örnekler	33
Şekil 43.	Pantheon.....	35
Şekil 44.	Augustus Türbesi, Roma, M.E. 25	35
Şekil 45.	Caecilia Metella Türbesi, Via Appia, Roma, 30 B.C	36
Şekil 46.	Donate Bramante, Tempietto, Roma, 1500-1502.....	38
Şekil 47.	Leonardo da Vinci'nin kilise eskizleri	39
Şekil 48.	Sebastin Serlio'nun merkezi planlı kiliseleri	39
Şekil 49.	Meier, Müze, Atlanta, 1980-83	40
Şekil 50.	Ricardo Bofill, Apartman Kompleksi, 1980-84	40
Şekil 51.	Aldo Rossi, Bonnefanten Müzesi.....	41
Şekil 52.	Dairenin odak belirtmesi.....	44
Şekil 53.	Dairenin eğrisel yüzeyi	45
Şekil 54.	Dairenin simetrik oluşu.....	45
Şekil 55.	Vitrivius'a göre Roma Tiyatrosu.....	46
Şekil 56.	Uluslararası Kongre Binası	47
Şekil 57.	Meydan, Bath	47
Şekil 58.	Dieu Oteli	47
Şekil 59.	Kançılara Binası	48
Şekil 60.	Bazilika Ulpia, Trajan Forumu, Roma, İ.S.98-11	49
Şekil 61.	Kraliyet Hilali, Bath, İngiltere	49
Şekil 62.	Reveley, Panopticon tutukevi	50

Şekil 63. Newton Anıtı	51
Şekil 64. Milenyum Kubbesi	51
Şekil 65. Alman Parlamento Binası, Reichstag	52
Şekil 66. M. Botta., Evry Katedrali	52
Şekil 67. Pantheon	53
Şekil 68. Aldo Rossi, Bonnefanten müzesi	76
Şekil 69. Arata Isosaki, Team Disney Büro Bloğu	76
Şekil 70. Helmut Jahn, Illinois Hükümet Binası, Chicago	77
Şekil 71. Ricardo Bofill, Apartman kompleksi, 1978-82	78
Şekil 72. Avrupa Parlamento Binası, Arc. Stüdyo	79
Şekil 73. Legoretta+Legoretta, Teknoloji Müzesi	79
Şekil 74. M.Botta, Kitap Görüntü ve Ses Evi	80
Şekil 75. Maria Botta, Evry Katedrali	81
Şekil 76. Milenyum Kubbesi	81
Şekil 77. Snohetta, İskenderiye Kütüphanesi	82
Şekil 78. Otavio Di Blasi Associati, St. Maria del Soccorso Kilisesi, Noicattaro	86
Şekil 79. Francisco Lopez-Guerra Almada, Bilim ve Sanat Merkezi, Panama	87
Şekil 80. Arthur Dyson, Geringer Konutu, Kerman, California, 1979	88
Şekil 81. Ken Shuttleworth, Hilal Ev, London, 1997	91
Şekil 82. Günümüz Dairesel Örnekleri	96

TABLolar DİZİNİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1. Dairenin Taşıdığı Özellikler / Anlamlar / Yararların İlişkilendirilmesi	43
Tablo 2. Dairenin Özelliklerinin Lejant Biçiminde Gösterilmesi	54
Tablo 3. Roma Dönemi Dairesel Mimari Örnekler.....	55
Tablo 4. Rönesans Dairesel Mimari Örnekler	61
Tablo 5. Postmodern Dairesel Mimari Örnekler	65

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Giriş

1.1.1. Sorunun Belirlenmesi

Mimarlık eylemi, ilk zamanlardan bu güne özünde hep bir mekan oluşturma amacı taşımıştır. İlk çağlarda mekan, doğanın rüzgar, yağmur, kar gibi sert koşullarından korunabilmek ve yırtıcı hayvanlara karşı güvende olmak... gibi, insanların en temel ihtiyaçlarını karşılamak için yapılmış boşluklardı. Bunlar kimi zaman bir ağaç gövdesine kimi zaman kayalık bölgelere oyulmuş amorf biçimli kovuk, mağaralar olarak kendilerini gösterdiler. Sonraları insanoğlunun gelişimi doğrultusunda, gereksinimleri artarak çeşitlenmiş, bu gereksinimler yaşadığı çevreyi de etkilemiş ve zamanla insanoğlu kendine yapay çevreler oluşturmuştur. Bu süreçte öncelikle kare, dikdörtgen, daire gibi temel geometrik biçimler kullanılmıştır. Tarihsel süreç içinde oldukça sık bir şekilde kullanılan bu biçimlerin, insanlara ihtiyaçlarını karşılamakta pratik yararları olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu biçimler doğanın serbest, sürekli, organik ve karışık hatlarına karşılık düzenli, belirgin, sade ve basittir. Böylece insanoğlunun yeryüzünde kendine ait ve ihtiyaçlarını karşılayabileceği bir çevre oluşturmasında son derece avantajlı biçimler olmuşlardır. Ayrıca teknik ve teknolojik olarak yapımlarının kolaylığı da önemli etkenlerdendir.

Mimarlık, yapay bir eylem olarak, geometri aracılığı ile varolmuş ve geometrik biçimlerle kendini ifade etme olanağına kavuşmuştur. Geometrik biçimler; mimaride insanın yaşadığı çevreye getirdiği düzen, ihtiyaçların karşılanması ve doğal çevre karşısındaki yaratma gücünü göstermesi bakımından kullandığı önemli araçlardan birisi olmuştur.

“Eksenler, daireler, dik açılar geometrik gereçlerdir, gözümüzün ölçüp tanıyabileceği sonuçlar verirler; bunların dışında her sonuç rastlantısal, mantıksız ve keyfi olacaktır. Geometri insan anlatım dilidir” demiştir Corbusier [1]. Dolayısı ile geometri insana aittir. Bir anlamda onun doğa karşısındaki üstünlüğünün ve egemenliğinin göstergesidir.

Bu gerçeklerden dolayı ilkel zamanlar da dahil olmak üzere mimarlıkta geometri, farklı tarzlarda, uygulama, biçim ve tekniklerinde olsa bile, hep kullanıla gelmiştir. Bunlar

arasında kare, dikdörtgen ve daire mimarlık tarihi boyunca en sık karşılaşılan biçimler olmuşlardır. Bu biçimler köşeli, açılı, dik açılı ve dairesel biçimler olarak da sınıflandırılabilirler. Tarihsel süreç içinde dairesel ve köşeli biçimlerin bazı dönemlerde birbirlerine göre daha ağırlıklı, yoğun bir şekilde kullanıldıkları görülmektedir. Genel olarak bakıldığında, Mısır, Mezopotamya ve Antik Yunan mimarlık yapıtlarında dik açılı biçimler oldukça sık görülürken daha sonraları Roma mimarisinde oldukça sık dairesel ve küresel yüzeylere rastlanmaktadır. Bizans ve Gotik yapılarda kısmen dairesel biçimler görülse bile Rönesans'ta yine Roma'daki gibi sık sık daire kullanılmıştır. Barok mimarlıkta dairesel biçimin parçalanıp iç ve dışbükey eğrisel yüzeyler oluşturduğu görülmektedir. Yirminci yüzyılda, modern mimariye bakıldığında üretim ve yapım tekniklerinin her zamankinden çok daha hızlı bir şekilde gelişmiş olmasına koşut eğrisel yüzeyli yapılardan ziyade dik açılı, kare ve dikdörtgen, yapılar tercih edilmiştir. Modern yapıların bu tarzda biçimlenmesinin hiç kuşkusuz bir takım nedenleri vardır ve bunların birini yirminci yüzyıl başlarında büyük bir hız kazanan prefabrik yapı elemanları üretimi ve bunların birbirine eklenip çıkarılırken dik açılı, düz yüzeylerin sağlamış olduğu avantajlar olarak açıklamak mümkündür. Fakat bunun sonuçlarından biri olarak, modern kent son derece tek düze, monoton bir hal almıştır. Modern sonrası dönem olarak adlandırılan postmodern mimari, modernizmle kaybolan anlam ve geçmişle koparılan bağı yeniden kurabilmek amacıyla biçimlerin simgesel değerlerini ön plana çıkarmıştır. Bu nedenle tarihteki farklı dönemlerden biçimleri alarak bir arada kullanmıştır ve sonuç olarak dairesel, köşeli biçimlere yine sıkça rastlanmaktadır.

Biçim olarak yapıların tarihteki karakterine yapılan kısa göz gezdirmeden anlaşılacağı üzere, toplumların kültür, inanç, düşünce ve sosyal yapılarındaki değişimler mimariye de yansımaktadır. Bunun sonucunda da mimarının temel karakteri olan biçim değişmektedir. Dönem dönem köşeli, dik açılı biçimler bu açıdan ağırlık kazanırken dönem dönem de dairesel ve eğrisel biçimler daha yaygın kullanılmıştır.

Daha önce ifade edildiği gibi geometri bir insan buluşudur. Doğanın kusursuz işleyişine, döngüsüne öykünerek ama aynı zamanda da onun organikliğine karşıt kesin ve belirgin hatlarla kendini öne çıkarma isteği ve bir anlamda insanın güç gösterisidir. Dolayısı ile çalışma kapsamında ele alınan "daire" de asal geometrik bir biçimdir ve buradaki yorumlar onun için de geçerlidir. Fakat incelenen örnekler ve araştırılan mimari dönemler sonucunda daire ve dairesel biçimlerin bir takım fonksiyonları ve anlamsal olguları karşılamak için özellikle seçilmiş oldukları da anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada, mimarlık tarihinden yararlanarak bir takım kriterlerle günümüz dairesel mimari örneklerindeki değişimler, farklılıklar ve benzerlikler incelenmek istenmiştir. Bunun için; tarihsel süreç içindeki dairesel yapılar incelenmiş ve daireye özgü olan özellikleri saptamak üzere, biri Antik dönem Roma ve diğeri de aydınlanma çağı Rönesans olmak üzere iki mimari dönem seçilmiştir. Sözü geçen dönemlerin hangi amaçla ve nasıl seçildiklerine daha sonra değinilecektir. Dairenin ağırlıklı olarak kullanıldığı bu dönemlerden yararlanarak daireye özgü olan özellikler saptanmış ve sınıflandırılmıştır. Daha sonra bunlar postmodern dairesel mimari örnekleri üzerinde test edilmiştir. Buradan yola çıkarak çalışmanın sonuç bölümünde, bu özellikler bağlamında günümüz postmodern dairesel örneklerindeki değişimler üzerine incelemeler ve yorumlar yapılmıştır. Bu nedenle konuyu detaylandırmak için şu aşamalar ve yöntem izlenmiştir.

Çalışmanın ikinci kısmı olan “Yapılan Çalışmalar” da öncelikle daire ile ilgili tanımlara ve bu biçimle oluşturulmuş yapılar, yaşam alanları ve kentsel yerleşmelere örnekler verilmiştir. Daha sonra, mimarlık tarihi boyunca sıkça karşılaşılan parçalı yada bütün bir daire olmayan biçimler “Daireyi Duyumsatan Biçimler” başlığı altında toplanmıştır. Böylece incelenen örneklerin biçimsel olarak kapsamının daha iyi belirlenebileceği düşünülmüştür. Bir sonraki aşamada ise; daire biçiminin mimarlık tarihindeki yolculuğunu görmek açısından dönemler içindeki dairesel yapılar ve yoğunlukları araştırılmıştır ve son olarak daire biçiminin ön plana çıktığı Roma ve Rönesans mimarisi ve biçimsel ve anlamsal olarak geçmişe sürekli olarak gönderme yapan postmodern mimarisi dairesel biçim bağlamında incelenmiştir.

Bu üç dönemin özellikle seçilmesindeki nedenler ise şu şekilde sıralanabilir; Birincisi; Roma mimarlığı, antik bir dönemdir ve bu dönem için dairesel biçimlerin yoğun ve bilinçli kullanımının başlangıcı olarak kabul edilebilir. Rönesans mimarlığı ise bir yenilenme ve aydınlanma dönemidir ve ilk kez biçimsel olarak tarihe göndermeler yapıldığına bu dönemde rastlanmaktadır. İkincisi; bu iki dönemde alt yapısındaki düşünsel, kültürel ve sosyal oluşumlar gereği daire biçimine ayrı bir önem verildiği ve ağırlıklı olarak kullanıldığı görülmektedir. Daire bu süreçler içerisinde işlevsel yönü ile kullanılırken aynı zamanda bir takım anlamsal ifadeleri de yüklenmektedir. Anılan dönemlerin incelenmesi sonucunda, mimaride daire’yi daha açık ve bütün yönleriyle tanımak mümkün olmaktadır. Mimarlık tarihinin bu iki önemli döneminde daireye bakılıp birtakım özelliklerin varlığı sınılandıktan sonra, yine dairenin sıklıkla ve biçimsel özelliğinin yanı sıra anlamsal yükü ile de donatılmış olduğu saptanan postmodern mimari

dönem ele alınmış ve daire açısından dönem özellikleri ortaya konmuştur. Daha sonra biçimler yoluyla sıkça geçmişle anlamsal bağlar kuran postmodern mimari dairesel ürünlerini incelemek mümkün olmuştur. Böylece günümüz dairesel yapıların geçmişle olan bağlantısı daha iyi kurulmuştur ve dairenin kullanımındaki değişimler belirlenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü olan “Bulgular” da mimaride daire ve dairesel biçimleri ayrıntılı bir şekilde tanımak ve tanımlamak için ikinci bölümün ışığında, daireye özgü fiziksel, işlevsel ve simgesel bütün özellikler yapılan bir sınıflama çalışması ile başlık başlık saptanmış, seçilen Roma, Rönesans ve postmodern dairesel mimari ürünlerini incelemek üzere somut veri ve tanımlar elde edilmiştir.

Dördüncü bölüm olan “İrdeleme” kısmında ise sınıflandırılıp sıralanan ve tanımlanan olan bu özellikler Roma, Rönesans ve postmodern dairesel örnekleri ile oluşturulmuş tablolar üzerinde test edilmiştir. Böylece dönemler arasında birçok yönden karşılaştırma yapmak, sınıflama, sıralama ve tanımların genel geçerliliğini test etmek olanaklı hale gelmektedir.

Beşinci bölüm olan “Sonuçlar ve Öneriler” kısmında tablolardan elde edilen veriler ışığında, saptanan dairesel biçim özellikleri bağlamında inceleme ve değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca bu çalışmanın araştırmacılar, mimarlar ve mimarlık öğrencilerine sağlayabileceği yararlar ve öncülük edebileceği konular ortaya konmuştur.

2. YAPILAN ÇALIŞMALAR

2.1. Daire Nedir, Dairenin Diğer Geometrik Biçimlerden Farklaşması

Mimari yapıtların, elemanların, öğelerin oluşabilmesi için biçime ihtiyaç vardır. Bunlar amorf yani tanımsız, belirsiz, düzgün olmayan biçimler olabilecekleri gibi düzgün geometrik biçimler de olabilirler. İlk çağlardan bu yana insan yaşamı sürekli olarak gelişmekte, ihtiyaçları artmakta ve bunları karşılamak için sürekli olarak yapılar yapılmaktadır. Eski çağlardaki ilk mimari yapılar olan barınak ve depolardan günümüzdeki müzeler, iletişim, kültür, sanat merkezlerine kadar son derece farklı işlevler ortaya çıkmıştır. Buna rağmen bir bakıma bina kabuğu olan biçim, mimarlık tarihi boyunca çok az değişikliklerle günümüzde de kullanılmaktadır. İlk çağlardaki kare, daire gibi asal geometrik biçimler bugün yirmibirinci yüzyılda ilk çağlardaki yalın kullanıma karşın çok daha kompleks ihtiyaçları karşılamak için kullanılmaktadırlar. Bu duruma genel olarak şöyle bir açıklama getirilebilir; düzgün geometri mimari biçimler gerek yaşadığımız çevreye düzen getirmesi gerekse fonksiyonel olarak çözüm kolaylıkları sunması bakımından ve ayrıca mimarlık tarihi boyunca gözün tanıdığı, aşına olduğu, beğendiği biçimler olması nedeniyle sürekli olarak kullanılmışlardır.

Bu başlık altında, daire ve dairesel biçimler tanımlanarak literatürdeki dairesel örnekler bağlamında inceleneceklerdir.

Daire; merkezi, eğrisel yüzeyli ve tüm kenarlarının merkezden eşit uzaklıkta olduğu asal geometrik bir biçimdir. Merkezi, durağan, kararlı, rijit, simetrik, kendi içinde bitmiş bir form olması ve estetik görünümünden dolayı mimarlıkta sıkça kullanılmaktadır.

Divanhoğlu daireyi; ‘Bir noktaya eşit uzaklık ve dengedeki noktalar dizisi olarak tanımlamaktadır’ [2].

Ching ise daireyi şu şekillerde tanımlamaktadır; ilk olarak “Daire; sabit bir noktadan eşit uzaklığa sahip bir eğri üzerindeki noktalarla tanımlanmış eğrisel bir düzlemdir” [3].

Ve ikinci bir tanımı da; “Daire; merkezi ve normal olarak durağan ve kendi çevresi içinde öz-merkezli, içe dönük bir figürdür. Bir dairenin bir alanın ortasına yerleştirilmesi onun merkeziyetçi özelliğini pekiştirmektedir” [3]. Böylece daire biçiminin bir merkez / odak belirtme durumu vurgulanmaktadır.

Wong'a göre daire; "Sabit bir merkez ve yarıçaptan meydana gelir. Ancak çevresi çizildikten sonra daire, görünür hale gelebilir. Doğrusal bir şekil olarak çizildiğinde mekanı çevreleyen eksiksiz bütün bir çizgidir. Bu sürekli çizgi aynı zamanda da mekana genişlik sağlamaktadır. Daire onu çevreleyen mekandan sardığı mekanı ayırır ve biçim olarak, çok küçük bir sınır içinde maksimum alan sağlar" [4].

Wong, dairenin eğrisel, kesintisiz yüzeyinin sağladığı bir alanı sarma/çevreleme durumunu ortaya koymaktadır (Şekil 1) [4].

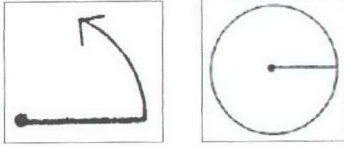
Şekil 1. Daire biçiminin sardığı alan [4].

Daire ve aynı zamanda çevresinin bir kısmı bir yayı şekillendirmektedir' (Şekil 2) [4].

Şekil 2. Daire biçiminin çevre yayı [4].

Çember ya da dairenin oluşumunu Göldeli şu şekilde tanımlamaktadır; "Bir noktanın dışsallaşarak yeni bir konuma gelmesi bir kutupsallık ortaya koyar. Üç varlık tanımlanmıştır. İki uç ve aralarında kurulan ilişki. Kaynak nokta merkezdir, edilgendir ama denetleyicidir. Etken ikinci noktanın merkez çevresinde hareket etmesi arki tanımlar. Arkin çıkış noktasına dönmesiyle bir yaşam çevrimi sona ermiştir. Kendi kendisine kapanan çember bir küme oluşturur" (Şekil 3) [5].

Şekil 3. Çember/ Daire'nin oluşumu [5].

“Çember tanımlandığında birliğe varılmıştır. Sonucun birliği, başlangıcın birliğini, noktayı yansıtır. Daire sınırlı bir küme içinde her yönde var olan anlamındadır. Tüm çokgenleri daire hem içerir hem üretir. Başı sonu olmayan varlık olan daire sonsuzluk simgesidir. Daire içinde üçlemeyi: merkez, küme ve sınır; aynı zamanda dörtlemeyi içerir: merkez, içerilen küme, sınır, dışta kalan küme” [5]. Merkezden dışa doğru her yönde eşit uzaklık veren daire eğrisel yüzeyiyle sınır çizmekte ve iç ve dış mekan olarak gerek yapısal gerekse açık bir alanı çevresinden ayırmakta ve onu ön plana almaktadır.

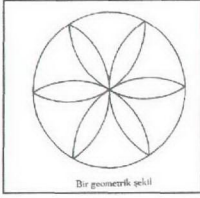
Bu tanımlamaların her biri daireye işaret etmektedir ve genel olarak bakıldığında daire; kendi içinde öz merkezli, dengeli, kararlı, simetrik ve yumuşak hatlara sahip bir biçimdir. Hiç köşe barındırmayan ve kususuz bir simetriye sahip olan tek biçim, dairedir.

Ayrıca dairesel geometri dinsel ve simgesel koşutluklarda içermektedir. ‘Eski çağın güneş tanrısı Ra ve onun turuncu renkli büyük diskinin yanı sıra dünyanın her yanında rastlanan antik takvimler bu geometrik biçimlerle ilişkiler taşımaktadır. Antik İskenderiye kütüphanesinin araştırmaları bugün bilinen güneş sistemine yakın benzerlikler gösteren gezegen sistemi üzerine çalışmışlardı; bu gezegenlerin küresel özellikleri de dairesel formun iki boyutuyla ilişki göstermektedir’ [6]. İki boyutlu hali ile daire ve üçüncü boyutu ile küresel biçimin fiziki durumundan bilimsel çalışmalarda yararlanılmıştır.

Osserman, “Evrenin Şiiri” adlı kitabında birçok bilimsel deney ve gözlemde kullanılan daire için şunları söylemektedir; ‘Matematikçilerin incelediği bütün biçimler arasında bir tanesi insan üzerinde büyüleyici bir etki yapa gelmiştir: Daire ya da çember, Eukleides geometrisinin bütünü gibi, bu tek biçim “daire” de, dünyanın ve evrenin biçim ve işleyişini betimlemek için gelecekte yapılacak tüm girişimlerde, olumlu ya da olumsuz, çok önemli bir rol oynayacaktır’ [7].

Bilim tarihine bakıldığında, doğanın son derece titiz ve uzun süreler boyunca gözlenmesi ve araştırılması sonucu Copernicus Güneş Sistemi, Kepler Kanunları, gezegenlerin ve yıldızların uzaydaki biçimleri ve hareketleri... gibi birçok bilimsel keşif

bu biçim son derece önemli bir rol oynamıştır. Osserman'ın yukarıda “dünyanın ve evrenin biçim ve işleyişini betimlemekten” bu tarihi önemli bilimsel keşiflere işaret etmektedir.

Şekil 4. Kusursuz bir biçim olan daire [7].

Mimari biçimlerin insanda oluşturduğu etki, duygu üzerine, Einfühlung haz kuramı şu şekilde ifade edilmektedir; ‘Kurama göre sanatsal duygulanma izleyicinin biçimleri tanımlamasından ibarettir ve dolayısı ile mimarın inşa edilen biçimler içinde ruh hallerini kopya etmesi onları insanileştirmesi ve canlandırmasıdır. Mimari biçimlere bakarken, onlarla “simgesel bir sevgi” ile heyecanlanırız, çünkü onlar bizde tepkilerin oluşmasına neden olurlar’ [8].

“Doğru ve eğri çizgiler. Doğru çizgiler kararlılık, sertlik, sunarlar ve güç anlamındadırlar. Eğri çizgiler duraksama, uysallık hissi ya da bezeme değerleri sunarlar” [8].

“Daire, küre ve yarım küre kubbeler yetkinlik ve en son yasayı sunarlar” [8].

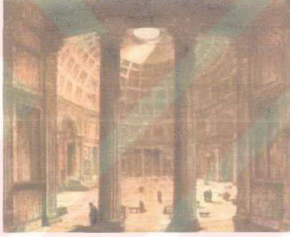
Biçimsel olarak mimarlık tarihi boyunca insan üzerinde mistik ve tinsel duygular oluşturmuşlardır. Bundan dolayıdır ki bir takım simgesel imgelere neden olmaktadır.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere asal geometrik biçimler arasında, dairenin özel bir yeri vardır. Dairenin; güçlü bir merkez barındırması ve bu merkezin bütün kenarlara eşit uzaklıkta olması, kusursuz bir simetriye ve eğrisel bir yüzeye sahip olması gibi özellikleri, onu farklı kılmaktadır. Diğer geometrik biçimler arasında düzgün eğrisel bir yüzeye sahip hiçbir biçim yoktur. Daire tektir ve fiziksel olarak diğerlerinden farklıdır. Bu özelliği ile yapının bütün kenarlarına her yönde eşit derecede, düzenli, yük dağıtımı gerçekleştirmekte, basit ve etkili yapay formuyla da biçimsel olarak insanı doğada ürettiği yapay mimari öge ile öne çıkarmaktadır. Ayrıca betonarmenin keşfedilmediği dönemlerde

mimaride geniş açıklıkları geçebilmek, daire ve kubbe biçimleriyle mümkün olmuştur. Dairesel bir plana oturtulmuş kubbe mimaride, çok eskiden beri kullanılan yapı biçimidir.

Kuban, kubbenin biçimsel yapısını şu şekilde açıklamaktadır; ‘Kubbenin statik açıdan en gelişmiş şekli, bir kemerin aksı çevresinde dönmesiyle elde edilen ve onunla aynı statik özelliklere sahip olanıdır. Bu kubbe, beşik tonoz gibi mesnetlerinde sürekli bir taşıyıcı yüzeye gerek gösterir. Bu yüzden de dairesele bir kaideye oturması gerekir. İlk anıtsal uygulamalarda, özellikle Roma çağında, kubbeler dairesele planlı yapıların örtüsü olmuştur. Pantheon bu uygulamaların ünlü bir örneğidir’ (Şekil 5) [9]. Eski çağlardan beri bilinen bir yapı tekniği olan kubbe ayrıca simgesel nitelikleri de barındırmaktadır.

Schulz biçimlerin simgesel özellikleriyle ilgili şunları söylemiştir; “Kullanılan bilindik simgeler genellikle bir biçim ve yapının arasındaki orijinal yapısal bağdan soyutlanır. Esas olarak kubbe cenneti anlatmaktadır ve daha sonra daha yaygın bir kutsallık özelliğiyle bilindik bir işaret olmuştur” [10].

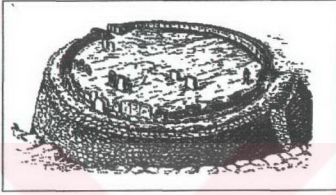
Şekil 5. Pantheon, Rome, 118-25 A.D. [11].

İslam mimarisinde kubbe simgesel bir anlama sahiptir. Bugün bazı istisnalar dışında kubbesiz bir camiye rastlanmamaktadır. Bunun mekansal anlamını Tümer şu şekilde yorumlamaktadır; ‘Kubbenin, yuvarlak biçiminden dolayı, toplayıcı bir niteliği olduğu, toplayıcılığı simgelediği söylenebilir. Çünkü “insanlar birbirleriyle anlaştıkları zaman (ya da anlaşmak istedikleri zaman) bir halka meydana getirirler”. Cami de, insanların birbirleriyle anlaştıkları, bir oldukları, olmayı arzuladıkları bir mekan olduğuna göre, orada kubbenin bu denli büyük bir ısrarla kullanılması hiç de şartırtıcı değildir’ [12].

Tarihsel süreç içinde, sosyal, kültürel ilişkilerin gelişmesi ve tinsel inançların artmasıyla birlikte, insanlar daireye bir takım simgesel anlamlar yüklemiştir.

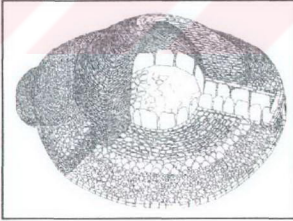
Mimarlıkta daire, tanrının, doğanın ve bunlar gibi kutsal sayılan varlıkların temsilinde kullanılabilecek en mükemmel form olarak görülmüştür ve bu bağlamda birçok örneğe rastlamak mümkündür (şekil 5, 8, 46).

Mimarlık tarihi boyunca, inançlar gereği mezar yapıları çok önemli olmuştur. Birçok ilkel topluluklardan başlayarak mezar mimarisinde, dairesel bir plan ve kubbe örtüsüne rastlanmaktadır (Şekil 6,7).

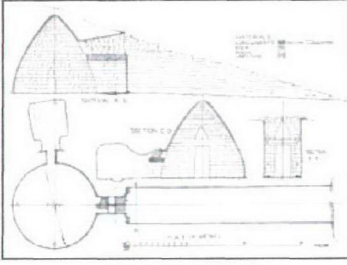
Şekil 6. Dairesel bir Tümülüs [13].

“Batı Avrupa’da, İ.Ö.4000’li yıllarda bile, Neolitik topluluklar, bugün “megalitik” olarak anılan dev mezar yapıları inşa ederlerdi ve bu yapıların mezar odaları bir kubbe yada kubbe benzeri çatı ile örtülürdü” [14].

Şekil 7. Bir Megalitik Mezar örneği [14].

“Bu megalitik mezarlar, en gelişkin biçimlerine Miken uygarlığında ulaşmışlardı ve “Atreus Hazinesi” olarak bilinen mezarda bunun en iyi örneklerinden birini oluşturmaktadır” (Şekil 8) [14].

Şekil 8. Atreus Mezarlığı [15].

“Mezar yapıları ile kubbenin mimarlık tarihi boyunca birçok uygarlıkta bu denli yakın bir ilişki içinde kullanılmış olması kuşkusuz ki bu uygarlıklar tarafından kubbeyle yüklenen anlamdan ve bu anlamın “ölüm” olayı ile bağdaştırılmasından kaynaklanmaktadır. Yuvarlak, yada daha doğru bir deyişle “küresel” mimari örtü ögesi olan kubbe, birçok uygarlık tarafından “gökyüzünü” (heaven) temsil etmektedir” [14].

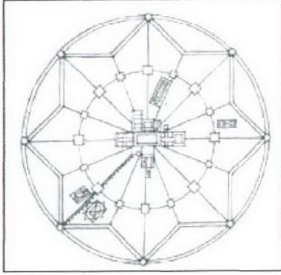
Yukarıda verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere insanoğlu ilkel çağlardan beri dini inanışları ve çoğu zaman bu inançlarının gereği olarak daire ve/veya dairesel biçimlere mistik bir anlam yüklemişlerdir. Daire ile, kutsal saydıkları yerleri sararak çevrelerinden farklılaştırmışlar yine daire ile bir merkez/odak belirleyerek inançlarını yada inandıkları varlıkları üst derecede tutmuşlar ve onlara simgesel değerler yüklemişlerdir.

Schulz’un merkez ve merkezi mekanla ilgili yorumları şu şekildedir: ‘Geometrik bağlar bir noktaya, bir çizgiye ve düzenli bir sisteme bağlı elemanların organizasyonu olarak uygun bir şekilde sınıflanır. Bu bağlar birleştirilebilir de. Bir noktaya bağlı organizasyonlar genellikle merkezi olarak bilinir. Bu bağ farklı simetri tipleri oluşturur. Kozmik bir sembol olan merkezi mekan özellikle Rönesans’ta mimarlık tarihi boyunca çok önemli bir rol oynamıştır’ [10]. Özel’in çalışmasında; ‘Schulz kutsal mekanların doğal çevrede ‘merkez’ işlevi gördüklerini, mekansal bir strüktür kurup insanın kimliğini ve hareketini yönlendirdiklerini belirtir’ [16] ifadesi yer almaktadır.

Dairesel biçimlerin gerek iç mekan olarak gerekse bulunduğu çevredeki merkezi olma ve odak belirtme karakterleri düşünüldüğünde buradaki sembolik ve fiziksel durumları karşıladığından bahsedilebilir.

“Doğann, evrenin kusursuzluğunu simgeleyen daire, Rönesans tasarımcıları için özellikle çekici bir formdu... Kentlerin planlarında bile dairesel şemalar uygulanmıştır.

Filarette, ideal daire formunu bir kent planı için temel olarak kullanan ilk Rönesans tasarımcısıydı” (Şekil 9) [17].

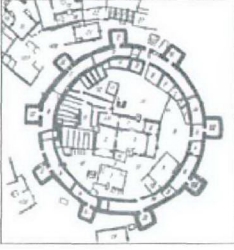

Şekil 9. Sforzinda'nın İdeal kent Planı, Antonio Filarette, 1464 [17].

‘Dairesel planlı kent yerleşmelerine eski Orta Asya yerleşmelerinde de rastlamak mümkündür. Akın’ın “Asya Merkezi Mekan Geleneği” adlı çalışmasında bu yerleşmeler incelenmiş ve bunların altında yatan sosyal, kültürel, ekonomik ve toplumsal nedenler araştırılmıştır. Burada bazı dairesele planlı yerleşmeler örneklerek fonksiyonel düzenlerine bakılacaktır’ [18].

“Bakteria’daki Daşlı-3 (Türkmenistan), Orta Asya’da ortaya çıkarılmış olan en eski dairesele yerleşmelerinin izlerini taşıyor... Daşlı-3’te çapı 30 m.’yi geçen, oldukça düzgün bir dairesele alan, iki sıra sur duvarıyla çevrelenmiştir. Dıştaki duvarda, eşit aralıklarla 9 adet kare planlı kule yer almaktadır (Şekil 10). Dairesel alanın içinde herhangi bir kütsel işlev taşıdığı kabul edilen dik açılı mekanlar vardır. Bunların çevresinde yer alan ve içteki dairesele duvara yaslanmış olan mekanlar ise, daha çok oturma ve servis işlevlerine ayrılmıştır” [18].

Bütün yaşam ünitelerinin dairesele bir sınırla çevrilerek kendi içinde fonksiyonel bir düzen oluşturulduğu görülmektedir. Dairesel sınırın savunma, gerek fiziksel gerekse anlamsal yönden güçlü olma, eşmerkezli ve simetrik olma gibi sebepleri olabilir.

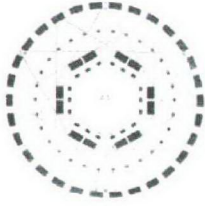

Şekil 10. Daşlı (Türkmenistan / SSC), M.Ö. 2. binin sonu yerleşim planı [18].

Asya'da bir Budist eğitim merkezi olarak bilinen Nevbahar (Nava-Vihara, Yeni Vihara) adlı yapının biçimsel şeması ve bunun altında yatan simgesel nedenler şu şekilde açıklanmaktadır.

“Betimlemelere göre söz konusu vihara, merkezinde kubbeli bir yapı bulunan dairesel bir avlu çevresine dizilmiş 360 adet keşiş odasından oluşmaktadır. Odaların önünde avluyu çepeçevre dolaşan bir arkad vardır... Merkezdeki kubbeli yapının bir stupa olduğu düşünülebilir (Beckwith1984:148, dn. 68, 77). Tarihsel metinlere bakılırsa, İran ve Orta Asya'da sayıları oldukça fazla olan 12 kapılı kentler de, aynı bağlamın başka bir anlatımı olabilir. Günlere ve aylara bölünmüş mekan tasarımları, yani bir tür mekansal takvim oluşturma düşüncesi, asal yönlere bölünmüş mekan gibi evren düzeninin verilerine uyum çabası olarak değerlendirilebilmektedir. W. Müller (1982:36vd, 121-132), bu tür düzenlemeleri, yatay bir dairesel düzlem olarak algılanan dünyanın ufuk çizgisinde, güneşin batıp doğduğu noktaların gözlemine dayanan ve maddi kökenini arktik bölgede bulan bir Şamanist soyutlama olarak görmektedir” [18].

Kozmik evren düzeninin dini bir mabet için biçimsel şeması daire ile ifade edilmiştir. Böylece dairesel plan şemasının bir takım simgesel imgeler taşıdığından söz etmek mümkün olmaktadır. Tarih öncesi bütün megalitik yapılar arasında en bilineni olarak İ.Ö. 2950- 1500 yılları arasında İngiltere'nin Salisbury yakınındaki Salisbury Ovası'nda üç nesil boyunca üç aşamalı olarak kurulmuş olan daire planlı Stonehenge'den bahsedilebilir (Şekil 11).

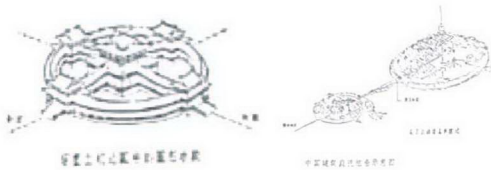

Şekil 11. Stonehenge [19].

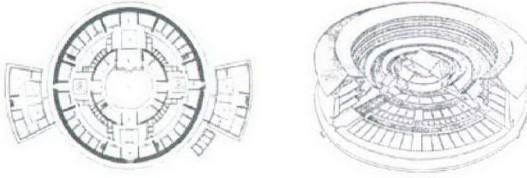
‘Son araştırmalar bu kompleksin yıldız gözlemevi olarak kullanılmış olabileceğini göstermektedir. Çünkü dairenin merkezindeki taş anıt, İ.Ö. 2000 civarlarındaki yaz gündönümünde, güneşin tam taş anıtın üzerinde doğacağı şekilde hizalanmaktaydı. Kompleks içindeki diğer ilişkiler Stonehenge’in, ayın devirlerini ve diğer astronomik görüngüleri saptamak için kullanıldığına işaret etmektedir’ [17].

‘Çin’in Fujian bölgesinde bugüne kadar gelmiş olan Hakkalar’ın dairesel konut tipine bakıldığında, yüzün üzerinde aile barındıran bu çok katlı kerpiç konutlar, eşmerkezlilik, ışınsallık, merkezin vurgulanması ve birbirini dik açıyla kesen iki eksenin kalın yığma duvarları deldiği 4 yöndeki kapılar gibi, hükümdar ideolojisini yansıtan tarihsel kent tasarımlarındaki birçok ilkenin sürdürüldüğü görülmektedir. Nitekim benzer biçimleniş ilkelerine Çin Saray tipolojisinde de rastlanmaktadır” [18].

Yönetim ve ideolojik hayatın kurgulanmasının bir sonucu olan biçim, Çin Sarayında ve halkın yerleşim düzeninde daire olarak seçilmiştir. Dairesel biçimin simetrik, dengeli ve merkezi bir biçim olması gibi fiziki koşulları ve tarihsel süreçten gelen bir takım simgesel imgelemleri, onun kullanılmasında etkili olmuştur. Çin Sarayı’nda olduğu gibi önemli sayılan saray yapısı merkeze alınarak öne çıkarılmış ve sarayın gücü anlamsal olarak da pekiştirilmiştir (Şekil 12,13).

Şekil 12. Çin Saray Tipolojisi [18].

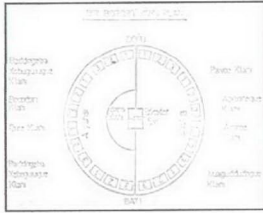

Şekil 13. Hakka geleneksel konutu (Fujian/ Çin) [18].

Mimari biçimlerin oluşturdukları mekan ve onun nerede, nasıl biçimlendiği önemlidir. Bu konu ile ilgili Tümer'in yorumu şöyledir, 'İlkel topluluklarda, her nesne, her davranış, her karar gibi, mekan da kutsaldır. Onun gerek seçilişi, gerekse düzenlenişi tanrıların kararlarına bağlıdır. Kutsal ruhlar, insanın nereye yerleşeceğini, nerede "mekan tutacağını" saptarlar... Çeşitli işaretler, belirtiler ya da simgelerle, bu seçimi insana iletirler' [12].

Tümer'in belirttiği gibi ilkel topluluklarda gerek yerleşim düzeni gerekse biçim olarak mekan kutsal sayılmakta ve simgesel değerler taşımaktadır. Dairesel yeşmelerde de bunu görmek mümkündür ve böylece ilkel topluluklardan başlayarak daire biçimine anlamsal ifadeler yüklenmiştir. Bunun sonucunda da insan yaşamında son derece önemli bir yer tutmuştur. Bu bağlamda aşağıda dairesele yerleşim örnekleri verilecektir.

'Bir Bororo köyünün planını incelediğimizde, evlerin üçer üçer gruplandırılmış olduklarını ve ortasında "erkekler evi" adı verilen daha büyük bir kulübenin bulunduğu bir mekanın çevresinde, dairesele olarak ve aynı merkeze dönük bir düzen içinde sıralandıklarını görürüz. Evler, kulübe, ortadaki alan gibi çeşitli öğelerden oluşan ve söz konusu köyün mekansal düzenini meydana getiren bu çeşitli öğeler, sistemsel bir bütündür... Öyle ki, Bororo'larda, kişinin evinin köyün mekansal düzeni içindeki konumu, o kişinin ekonomik eylemlerini, dinsel törenlerdeki rolünü, evlenirken yapacağı seçimi değışmez bir biçimde saptamaktadır' (Şekil 14) [12].

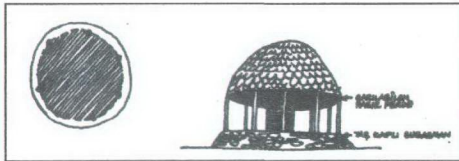
Şekil 14. Bir Bororo köyü planı [12].

Görüldüğü gibi Bororo yerlilerinin bütün eylemleri, yaşayarak deneyimledikleri dairesel bir alan içinde geçmektedir. Bir hayat biçimi haline dönüşen bu mekan organizasyonu onlar için önemlidir ve simgesel değere sahiptir.

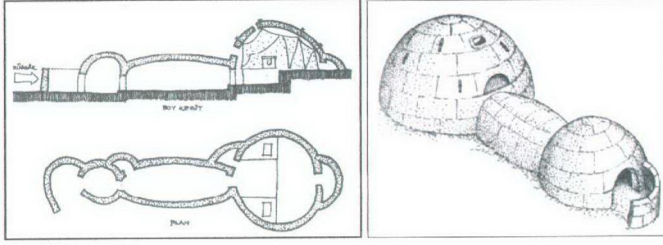
“İlkel bir topluluk olan Dakota'nın Oglala bölgesi Sioux yerlileri bütün törenlerinde halka oluşturarak otururlar. Kampları ve barınakları da daire şeklindedir. Daire formuna verilen önem, doğaüstü güç olarak inandıkları Büyük Ruhun taş dışında her şeyi yuvarlak tasarlamış olması dolayısıyladır. Güneş, dünya ve ay bir kalkan gibi düz ve yuvarlaktır, gökyüzü de yuvarlaktır fakat düz değil kavislidir” [16].

Düşünce ve inançları doğrultusunda bazı toplumların doğanın parçası olan birtakım nesnelere kutsal anlamlar yükledikleri görülmektedir. Bunun sonucunda da onları kusursuz ve mükemmel biçimler olarak yaşadıkları mekanlara ve yaşam biçimlerine uygulamaktadırlar.

‘Samoan yerlilerinin evleri iklimin etkisiyle minimum bir alan kaplamaktadır... Simgesel nedenlerden dolayı plan daireseldir. Dairesel kesitli dikmeleri ve konik çatı örtüsü vardır... Bu evlerde yaşayan ailelerin inancına göre ev dünyanın merkezidir ve ikiye bölünen evin bir kısmı kutsal, bir kısmı kutsal olmayan yerler olarak kabul edilmektedir’ (Şekil 15) [20].

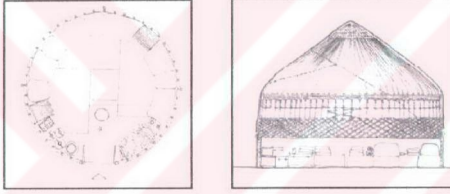

Şekil 15. Samoan yerlilerinin evleri [20].

Şekil 17. İgloo küresi'nin kesit ve görünüşü [17, 20].

Avrasya göçebelerinin barındıkları yurtlar da daire şeklindedir ve kubbeye örtülmüştür (Şekil 18).

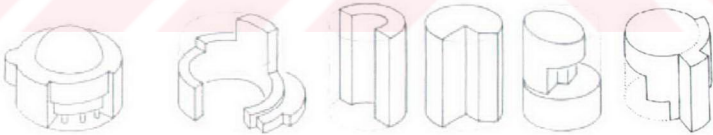
Şekil 18. Avrasya Göçebelerinin yurtları [10].

Görüldüğü gibi bu başlık altında, daire'nin farklı yönlerden tanımları yapılmıştır ve bu biçimin kökenini daha iyi tanımak için özellikle eski çağlardan başlayarak barınak, konut, mezar yapıları, yerleşim alanları, dini ve anıtsal yapılar gibi birçok alanda kullanılan dairesel biçim örneklerine yer verilmiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki, "daire" biçim olarak kendine özgü özelliklere sahiptir ve mimarlıkta birtakım organizasyonları yerine getirmek için ona ihtiyaç duyulmuştur / duyulmaktadır. Bunlar işlevsel gereklilikler olabildikleri gibi anlamsal değerler de olabilmektedir. Böylece kendi varlığı sonucu ortaya çıkan biçimi, onu diğer geometrilere ayırmakta ve öne çıkarmaktadır.

Yalnız daire mimarlık tarihi boyunca tek, bütün ve tam bir daire olarak her zaman kullanılmamıştır. Bir takım değişimlere de uğratılmış olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bundan sonraki "Daireyi Duyumsatan Örnekler" başlığı altında bu değişimlerden söz edilmektedir.

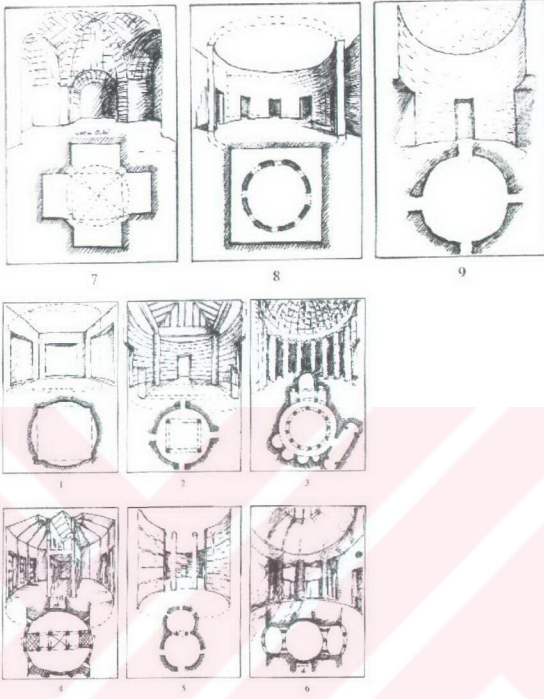
2.2. Daireyi Duyumsatan Örnekler

Mimarlıkta, asal geometrik biçimlerle her zaman saf ve eksiksiz durumlarıyla karşılaşmaz.. Zaman zaman tasarıma ya da bina fonksiyonuna uygun olarak bazı işlemler yapılır. Bundan önceki “Daire Nedir...” başlığı altında daire ile ilgili bir takım tanımlamalara yer verilmiştir. Bu tanımların her biri, hiç kuşkusuz ilk akla gelen eksiksiz, tam bir daire biçimine yönelik olarak verilmişlerdir. Bunun yanında bir takım değişimlere uğramış ama yine de daire biçimine özgü eğrisel yüzeyli olmak, simetrik olmak, merkezi bir biçim olmak gibi baskın fiziki özellikleri taşıyan biçimlerin olduğu yerlerde de daireden söz etmek mümkündür. Sözü edilen değişim bütün asal geometrik biçimlere uygulanabilen parçalama, bölme, eksiltme, çoğaltma... gibi işlemler ve yorumlardır [21, 22]. Önemli olan biçimleri değişime uğratarak özünü bozmamaktır. Aşağıdaki şekillere bakıldığında daire biçimine bir takım ekler ve boşaltmalar yapıldığı görülmektedir (Şekil 19). Fakat gözün algı özellikleri ve algılatma tekniklerinden dolayı biçimin tamamını duyumsatmaktadır. Bir başka açıdan bakıldığında, mimaride asal geometrik biçimler yapının işlevine, ihtiyacına ve tasarıma göre bir takım değişimlere uğratılmaktadır. Bu çalışma kapsamında dairenin yukarıda bahsedilen bir takım değişikliklere uğrayarak ortaya konan mimari örneklerden dairesel biçimler olarak bahsedilecektir.

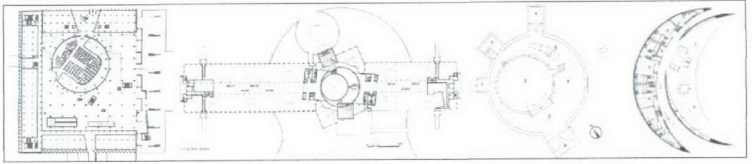

Şekil 19. Dairesel biçimler [21].

Daire tek başına kullanılabildiği gibi biçiminden kaynaklı olarak bir takım sorunları çözmeye diğer biçimlerle de kullanılma gereği ortaya çıkmaktadır. Aşağıdaki mekan örneklerinde görülen, merkeziyetçi, simetrik, dengeli ve hiç köşe barındırmama veya tek yüzeye sahip olma gibi durumlar daire ile sağlanmıştır (Şekil 20,21).

Şekil 20. Dairesel mekanlar [22].

Şekil 21. Dairesel mekanlı tasarımlar [23-26].

Birden fazla biçim bir mimari kompozisyonda bir arada kullanılabilir ve bu bütün içinde biçimler kendi varlıklarını temsil ederler. Gerek işlevsel gerekse simgesel açıdan biçimlerin kendilerine özgü bir takım yararsal ve anlamsal nitelikleri vardır ve daire

biçiminin de kullanılmasının ve tercih edilmesinin sebepleri vardır. Bunlar ilerde “Bulgular” bölümünde ayrıntılı olarak araştırılacaklardır.

2.3. Mimari Süreçte Dairesel Yapılar

Mimari yapı, yalnızca insanların fiziksel gereksinimlerini karşılamak amacıyla yapılmamaktadır. Bilindiği gibi insan, yaşayan, sürekli gelişen ve sosyal, kültürel, toplumsal, tinsel ihtiyaçları olan bir varlıktır. Dolayısıyla yaşadığı mekan bunları karşılayabilecek yetkinliğe sahip olmalıdır. Bu yüzden insan, yüzyıllar boyunca yaşayarak deneyimlediği yapısına birtakım anlamlar yüklemiştir. Mısır piramitleri, Yunan tapınakları bugün dünyada herkesçe bilinen, kabul edilen imgelere ve anlamlara sahip yapılarıdır. Mimari biçimleri de bu anlamlarla özdeşleşmişlerdir ve tarihin farklı evrelerinde yeniden canlandırılmışlardır.

Geometrik bir biçim olan daire bu bağlamda düşünüldüğünde, çeşitli zamanlarda farklı anlam ve işlevleri yüklenmiş ve bunların karşılanmasında tercih edilen bir biçim olmuştur. Dolayısıyla bu bölümde, tarihsel süreçte dairenin ne sebeple, hangi fonksiyonları karşılamakta ve hangi simgesel anlamları yüklediğine bakılacaktır.

Giedion’un bu biçimle ilgili yorumu şu şekildedir: ‘Güneşin dairesel biçimi, örnek bir imaj oluşturduğundan daire önemli bir biçimdir. İnsanoğlunun küresel biçimleri kullanması çok eskilere dayanmaktadır’ [15]. Görülmektedir ki, kutsal sayılan yada önemli olan nesnelerin biçimleri onlara yüklenen anlamlarla bütünleşmektedir.

‘Bu şekilde kullanım, Mezopotamya’nın kuzey ve güneyinde örnekleri olan dairesel evlerle başladı. Bu evler beşinci bin yıla aittirler’ [15]. Ev alanının dışında ölümler için özel dairesel kulübeler inşa edilirdi. Soylu aileler, Mycenae gibi, toprakla kaplı ve üstünün çift kalın duvar halkalarıyla çevrelendiği derin mezarlıklarda yakılırdılar (Şekil 22) [15].

Ölümlere ayrı bir mekan hazırlama eylemi tinsel inançlarla ilgilidir ve bu biçimin daire seçilmesi rasgele olmamalıdır. Her taraftan bütün yüzeyiyle mekanı çepeçevre saran daire, fiziksel yapısı son derece uygunluk gösterirken son derece önem verdikleri tinsel, mitsel duyguları da ifade etmektedirler. Daha önce sayfa 10’da anlatıldığı gibi dairesel plan ve küresel örtü mezar yapılarıyla yakından ilişkilidir ve çok eski tarihlerde dahi kullanılmıştır.

Şekil 22. Mycenae mezarlığı, 1570-1520 B.C. [15].

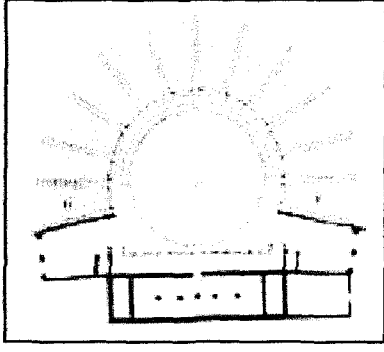
Yunan mimarlığı ele alındığında görülmektedir ki, Yunanlıların bilime, insana sosyal yaşama önem vermişlerdir. Protagoras “ Hakikat ” adlı kitabında Yunan felsefesi şöyle ifade etmektedir.

“İnsan, her şeyin varolan şeylerin var olduklarının ve var olmayan şeylerin var olmadıklarının ölçüsüdür” [15].

Bu söylemi şu şekilde yorumlamak mümkündür. İnsan son derece önemli bir varlıktır ve yaşadığı çevreyi kendi istekleri ve gereksinimleri doğrultusunda karar vererek düzenler. Bunun sonucunda doğaya karşıt yapay çevreyi oluşturmuşlardır ve bunu yaparken üstünlüğünü, gücünü göstermek için yine kendinin keşfettiği kare, dikdörtgen ve daire gibi asal geometrik biçimleri kullanmışlardır. Ayrıca düzen, oran, orantı ve ölçü ilkelerini de kullanarak son derece dengeli ve estetik yapılar yapmışlardır.

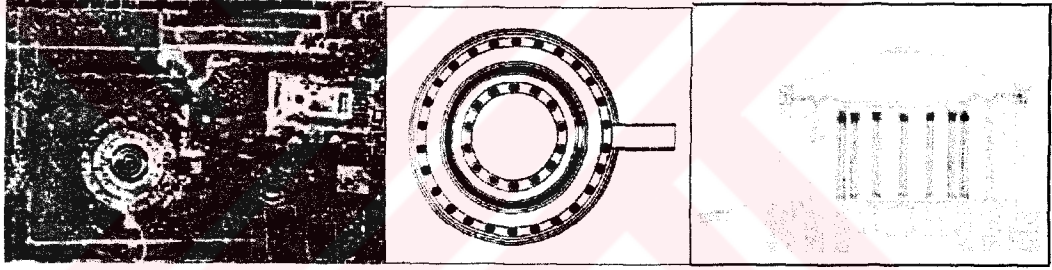
‘Yunan’da, dikdörtgen zemin kat mimariye egemen olmuştur. Yunan mimarisi silindirik biçimlere tamamen karşı değildi, fakat nadiren bu biçimi kullandı. Dairesel biçimi kullandığında çok dikkatle alınmıştır’ ve bu şu şekilde ifade edilmiştir; “Dairesel biçimli rotonda olgusu en başından beri tholosla bağlantılıdır. Biz dairesel biçimi, bütün toplanma yerlerinin biçimi ve belki de dinsel tören yapıları olarak düşünebiliriz” [15].

Bu bağlamda düşünüldüğünde toplanma ve seyir yeri olan tiyatro yapıları, halkın sorunlarını tartışmak için toplanılan meclisler, merkezi bir biçim olan dairenin gerek görüntüyü en iyi şekilde toplaması gerekse sesi uygun şekilde dağıtması gibi bir takım yapısal nedenlerden dolayı daire biçiminde yapılmışlardır (Şekil 23).

Şekil 23. Yunan tiyatrosu [17].

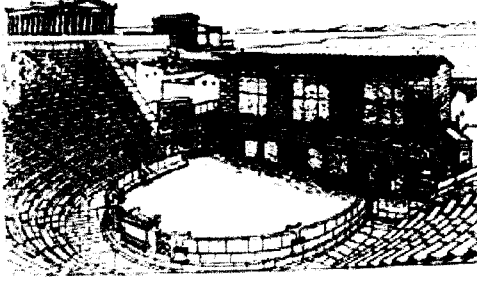
Yunan mimarlığında, kent yaşamının, sosyal hayatın, demokrasinin, insanlar arasındaki eşitliğin önemini vurgulayan, simgeleyen yapı türü de yine Tholos'lardır. Tholos'lar daire planlıdır. Halkı temsil eden mahalle muhtarlarının konuları, sorunları tartıştıkları erken belediye yapılarıdır (Şekil 24).

Şekil 24. Tholos Asclepius, Epidauros, 360,330. [13, 15].

Yunan mimarisinde yapıları taşıyan sütunlar çok önemlidir ve simgesel anlamlara sahiptirler. Dairesel planlı olan bu sütunlardan Dorik düzen; güçlü, kuvvetli, mantıklı erkeği temsil etmektedir. İyonik düzen, yetişkin kadını ve bereketi temsil etmektedir. Bir diğeri ve daha çok Roma mimarisinde kullanılan Korent düzene, genç ve zarif kızı temsil etmektedir [27].

Helenistik çağ mimarisinde ise, sosyal yapının değişmesi mahkemeler, saraylar, tiyatrolar... gibi farklı işlevlerde yapılar gerektirmiştir. Bu dönemde yine tiyatroların çok önemli yer tutukları görülmektedir. Tiyatrolar yarım daire biçimindedirler ve arazinin eğimine göre konumlanmaktadırlar. Piriene tiyatrosu buna örnek verilebilir (Şekil 25).

Şekil 25. Priene Tiyatrosu [17].

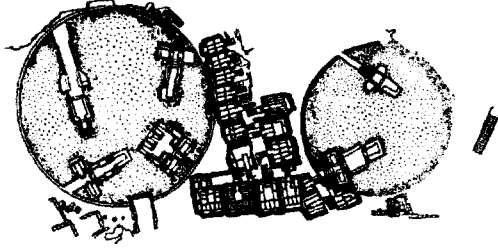
Tiyatrolar yanında anıt yapılarında da dairesel plan görülmektedir. Daha önceki bölümlerde bahsedildiği gibi mezar, türbe gibi yapılar simgesel nedenlerden dolayı dairesel yapılmışlardır (Şekil 26).

Şekil 26. Samothrake'de Arsinoe'nin yuvarlak planlı yapısı [28].

“Etrükslerin İ.Ö. 1000-800 yılları arasında iki kol halinde Önasya’dan İtalya’ya göç ettikleri kesindir. Ve beraberlerinde, Önasya yapı unsurları olan kubbeli oda mezarlarını, o zamana kadar ölülerini yakan, İtalya yarımadasına getirdikleri kabul edilir” [28].

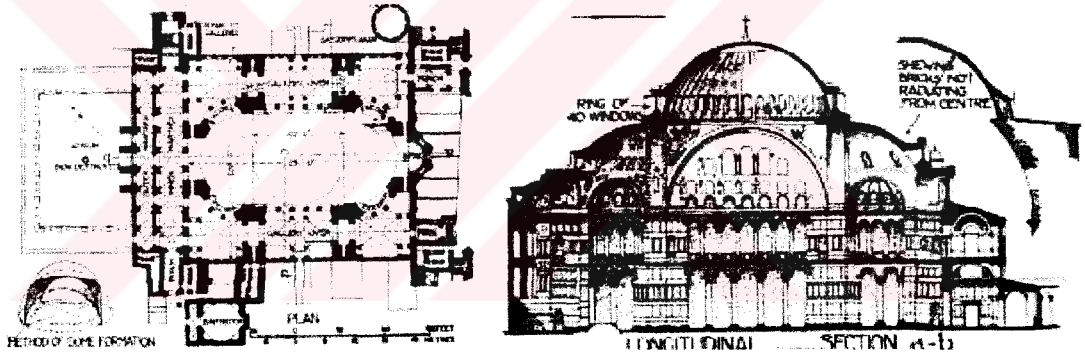
Dini inanışları gereği ölülerine önem veren, saygı duyan Etrüksülülerin, öteki dünyadaki sonsuz / ebedi yaşam inançları gereği mezar yapılarına önem vermişlerdir ve bunlar en önemli mimari eserlerinden olmaktadır [29]. Etrüksler mezarlarını daire planlı, kubbeli, tümülüs biçiminde yapmışlardır. Bazen mezarların hep bir araya getirilmesiyle mezar kentler oluştururlar. Bunların en önemlisi Cetrevideki mezar kenttir (Şekil 27).

Şekil 27. Cetrevi'deki mezar kent [29].

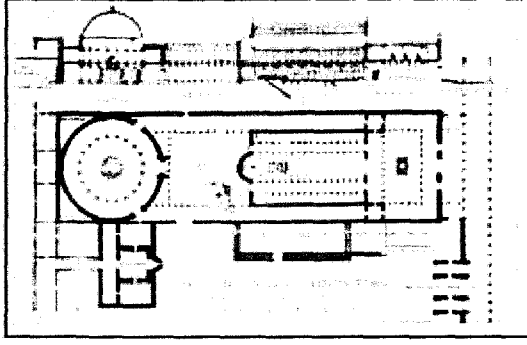
“Tümülüs biçimindeki bu mezarların tavanları, yalancı kubbe ile örtülmüştür. İşte bu yalancı kubbenin Roma kubbelerine öncülük ettiği tezi, sanat tarihçilerinin bugün üzerinde önemle durdukları bir konudur” [28].

Bizans mimarlığı döneminde Hristiyanlığın kabulü ile ilk başlarda bazilika olan ibadet yapıları daha sonra kiliselere dönüşmüştür. Kubbenin kullanımıyla gelişen merkezi mekan kurgusunu görmek mümkündür. Ayasofya bu tip mekana örnektir (Şekil 28).

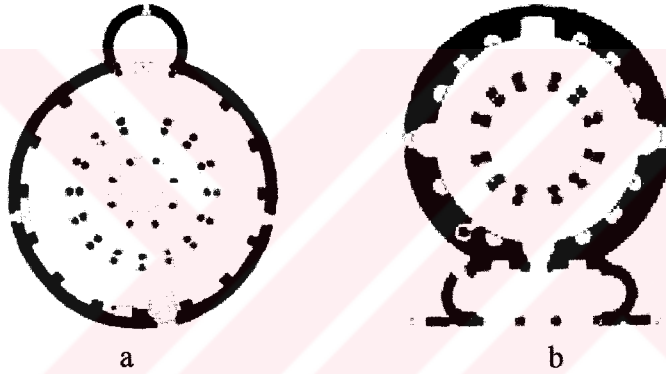
Şekil 28. Ayasofya [29].

‘Kutsal Sepulchre kilisesi ortaçağa kadar çok sayıdaki merkezi planlı yapı için model niteliğindedir’ (Şekil 29) [11].

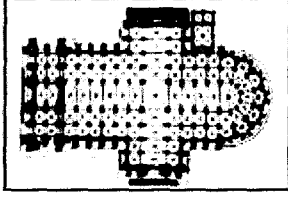
Şekil 29. Kutsal Sepulchre Kilisesi , Jerusalem, 326 [13].

Ayrıca bu dönemde yine anıtsal yapılar olan vaftizhaneler de merkezi bir mekan anlayışına sahiptir ve dairesel biçimlidirler (Şekil 30).

Şekil 30. Bizans mimarisi vaftizhaneleri a) Isabella Vaftizhanesi, İtalya [13],
b) Saint-Costanza, Roma [13].

12. ve 15. yüzyıllar arası devam eden Gotik dönemde hayatın din üzerine kurulmasıyla mimari açıdan en önemli yapılar kiliseler olmuştur. Bu dönemde kiliselerin biçimlenişinde dinsel törenler ve müzik önemli rol oynamıştır. Kiliseler, müzikle birlikte törenin başlayıp müziğin sunakta biteceği şekilde tasarlanmışlardır. Bu yüzden de doğrusal bir biçimlenme göstermişlerdir. Kilisede İsa'nın temsil edildiği ve aynı zamanda kutsal sayılan sunak daireseldir ve bu bölüm İsa'nın sonsuzluğu tasvir etmektedir (Şekil 31) [27].

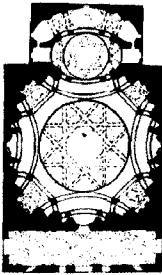

Şekil 31. Köln Katedrali, Almanya [29].

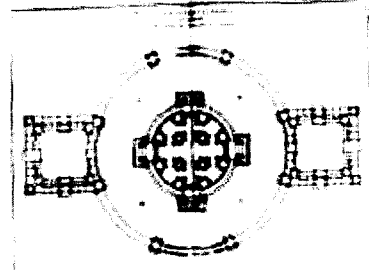
Barok mimari Rönesans'a zıt bir tutum sergilemiştir ve resim, heykel, mimari bütün bu sanatlar hep bir arada kullanılarak insana coşku veren, mistik duygular uyandıran mekanlar elde edilmiştir [17].

Rönesans ve Barok mimarisinin karşıtlığı şu şekilde ifade edilmektedir; 'Rönesans mimarisi görsel açıdan yalın olduğu izlenimini uyandırırken Barok mimarisi kasıtlı olarak karmaşıktır. Açıklığın yerini muğlaklık, öğelerinin ve bütünsel etkinin, tekbiçimliliğinin yerini çalşılmış bir çeşitlilik, düzenliliğin yerini karşıtlık almıştır. Yüzey üzerine vurgu yapan düzlemsel formların yerine artık plastiğe ve mekansal derinliğe vurgu yapan formlar kullanılmaktadır. Rönesans mimarisi kolayca algılanabilen formlar üzerine vurgu yaparken yeni mimari mistik duygunun yaratılmasını öne çıkarmaktadır böylece bir zamanlar anlksal kavrayışa ve beyinsel doyuma odaklanan ilgi artık coşkusal etki yaratımına yönelmektedir' [17].

Son derece parçalı iç ve dışbükey eğrisel yüzeyler ve küresel örtü ve bunlar üzerine yapılan resimler mekana hareket kazandırmaktadır. Ayrıca insanda sürekli ve değişen duygular oluşturarak zamanı devingen kılmaktadırlar. Sonuç olarak sonsuzluğa giderken daire planlı, küresel mekan kullandıklarını söylemek mümkündür. Önemli bir Barok uygulayıcı olan Guarino Guarini'nin yapılarında bu özellikleri açıkça görmek mümkündür (Şekil 32).

Şekil 32. Guarini, G., San Lorenzo Kilisesi [17].

Şekil 33. Peyre Katedrali, Fransa, 1730 dolayları [30].

Şekil 34. Karlsruhe Kent Planı [11].

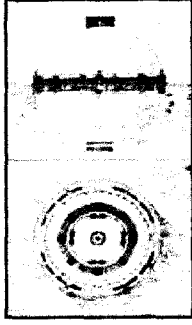

Şekil 35. Bernini, Saint Peter meydanı, Roma, 1656, 1667 [11].

18. yy aydınları insan aklının gücüne ve potansiyeline inanıyorlardı. Bilginin ancak doğal dünyanın dikkatli bir şekilde incelenmesiyle elde edilebileceğine inanıyorlardı [17].

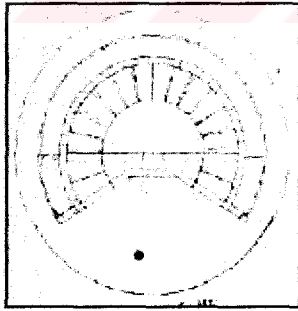
Thoreau; "Dünyanın bozulmamış hali yabandadır" diyerek çağın gerçeğini ortaya koyuyordu ve buna paralel görüşler mimarlar arasında da yaygındı. Şöyle ki, 18. yy bir kısım mimarları artık süs, abartı, gösterişten uzak rasyonel temellere oturan sade, yalın, amacını ifade eden bir mimarlık öneriyorlardı. Bu dönemdeki bir takım gelişmelerle birlikte yapının strüktürel malzemeleri, biçimi oldukça önem kazanmıştır ve yapının strüktürünün gizlenmeden açıkça ifade edilmesi gerektiği savunulmuştur. Mimarlık tarihine dair yapılan çalışmalarda da özellikle Yunan ve Roma mimarisinde biçimin bu şekilde kullanıldığı görülmüştür. Mimarlığın özünü, değişmeyen kurallarını bulmak isteyen 18. yy mimarları için bu araştırmaların da ışığında saf geometrik biçimler yeniden büyük önem kazanmıştır. Daha önceki Barok, Rokoko mimarisine tamamen karşıt, işlevi ifade eden saf, temel formlar mimarisi yaratmaya çalıştılar. Ve bu saf biçimlerin insan üzerindeki etkisini 'architectural parlante' yani konuşan mimarlık diye adlandırdılar. Boullée ve öğrencisi Ledoux bu dönemin önde gelen isimlerinden ikisidir [17, 27].

Temel formu Romalıların yuvarlak Tümülüs anıtlarından türetilmiş ve ütöpik bir tasarım olan Newton anıtı, kusursuz bir yarımküre kubbeyi taşıyan geniş bir silindirik tabana sahip olacaktır (Şekil 63).

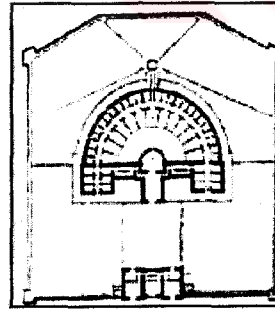

Şekil 36. Sobre, Ölüksüzlük Anıtı [30].

Yine 18. yy.'ın ikinci yarısında ortaya çıkan ve tamamıyla barındırdığı işleve yönelik olarak biçimlenen bir yapı türü de Panaphtonlardır. Bu kelime "Denetim Evi" anlamına gelmektedir. Bu yapı türleri her türlü gözetim, denetim, bakım gerektiren yapılar için geliştirilmiştir. Biçimsel olarak yapı tam ya da yarım daire, ortası oyuk bir silindir biçiminde ve merkezinde küçük bir dairesel kulübe bulunmaktadır. Plan olarak, merkezden dışa doğru ışınsal olarak dağılan odalardan oluşmaktadır. Bu yapı türleri arasında tutukevleri, okullar, hastaneler, düşkünler için bakım evleri, fabrikalar, hayvan bakım çiftlikleri... v.b. gelmektedir. 18. yy.'ın ikinci yarısında Jeremy Bentham, Panaphton tasarımına ve geliştirilmesine öncülük etmiştir. Ayrıca biçimin nasıl doğrudan doğruya işleve yönelik yarara dönüştüğü bu yapı biçimlerinde görülmektedir (Şekil 37, 38).

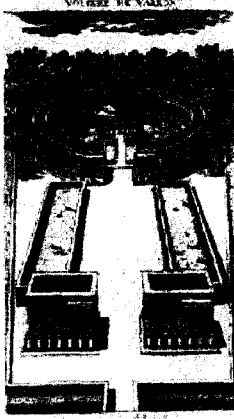
Şekil 37. Bentham, University Collage London, 1826-27 [31].

Şekil 38. Robert Adam, Edinborough Hapishane Planı, 1794 [31].

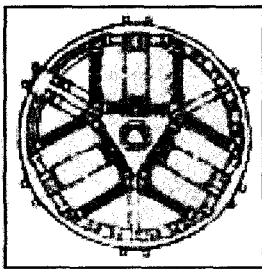
Yukarıdaki yapıların biçimlerine dikkat edildiğinde, antikitedeki dairesel tiyatro çözümlerini yansıttıkları görülmektedir. Dairenin toplama ve odak belirtme durumundan yararlanarak görsel açıdan kontrol sağlama ve kenarların merkezden eşit uzaklıkta

olmasıyla uygun ses dağıtımı gibi yapısal durumun sağladığı yararlar farklı işlevlerdeki yapılarda ve farklı dönemlerde olsa bile daireyi yine gündeme getirmiştir (Şekil 39).

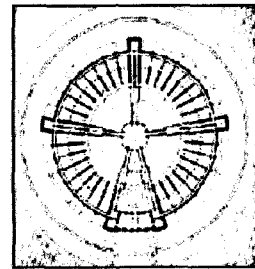

Şekil 39. Varron'un Casinum'daki kuş evinin görünüşü [31].

Bentham, “Güvenli Gözetim, Islah ve Ekonomi başlıkları altında, herhangi bir tutukevinin etkili olabilmesi için sağlaması gereken koşulları ana hatlarıyla belirler. Bu gerekli üç ön koşul arasında denetimi en zor ve en yaşamsal sorun, ıslahı ve Bentham’ın buna, o sürekli alıntılanan özlü sözüyle ifade ettiği gibi, bir yanıtı vardı: “Maneviyatlar ıslah edilmiş- sağlık korunmuş- endüstri güçlenmiş- eğitim yaygınlaşmış- kamunun omuzlarındaki yük hafiflemiş... hepsi de basit bir mimari düşünce sayesinde!”- deneyimsel sağduyunun ve mantıksal tündengelimini tüm inceliklerini döktürerek, fiziksel bir sistemin, yani Panopticon inşa sisteminin, yönetsel bir sistemle veya aynı türden bir “Yönetim Planı” ile bütünleştirildiğinde, katılığına maruz kalan herkesi otomatik ve kaçınılmaz olarak ıslah edeceğini savunuyordu” (Şekil 40, 41) [31]. Doğru mekansal düzenleme ve biçim ile en mükemmel gözetim ve denetim sağlanıyordu.

Şekil 40. Sir John Soane, kadın mahkumlar için hapisane tasarımı, 1782 [31].

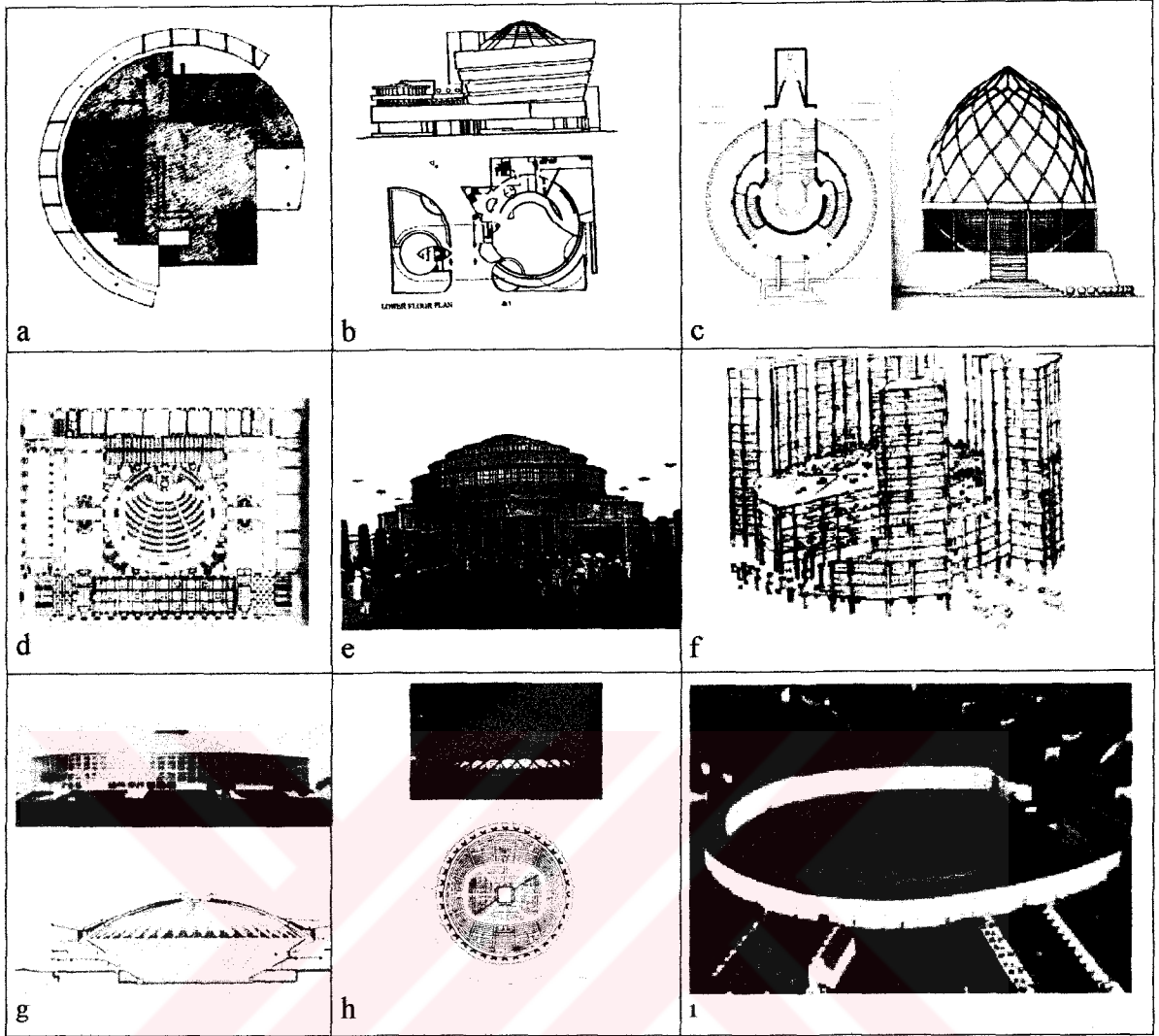
Şekil 41. Harou Romain, Eyalet Tutukevi [31].

Avrupa'da 18 yy.'dan başlayarak 19. yy.'a değin süren hızlı nüfus artışı, endüstri devrimi ile büyük bir hız kazanan makineleşme ve fabrikalarda artan iş sahaları ve bunların çalıştırdıkları insan toplulukları ile birlikte kentlerde yeni düzenlemelere ihtiyaç duyuldu. Büyük nüfusları barındırabilecek işçi konutları gereksimi, bunların iş sahalarıyla bütünleştirilmesi kentin düzenlenmesi sorunları bunların en başında gelenlerdendi. 20. yy. mimari anlayışını etkileyen bu sorunlar, onun biçimlenişinde büyük etken olmuşlardır. Modern mimari olarak adlandırılan bu dönem genel olarak üretim üzerine temellendirilen bir anlayışın ürünlerini vermiştir. Hazır yapı elemanlarının sağladığı olanakla hem hızlı üretim hem de istenildiği kadar çoğaltılabilen mekanlar yapma imkanı sağlanmıştır. Bu yüzden biçim olarak eksiltip artırmaya olanak veren dik açılı, köşeli formlar genel olarak tercih edilmiştir. Dairesel biçimlere bu nedenler dolayısı ile çok sık rastlanmamaktadır.

“Wright’ın 1901, “Sanat ve Makinenin Hüneri” bildirisinde doğru olarak saptadığı gibi geleceğin mimarisi makinelerle biçimlendirilmiş öğelerle inşa edilecekti; modern mimar tasarımının her aşamasında makineyi zorunlu olarak benimsemek durumundaydı” [17]. Bu durumda standartlaşmış modüllerle ve birbirine daha rahat eklenip çıkabilen düz yüzeylerle çalışmak daha ekonomik olmaktadır.

Modern mimari içinde birçok farklı tarz olsa bile genelindeki biçimsel tutum tamamen rasyonel temellere oturtulmuştur. ‘Klasik dönemlerdeki biçimlerin altında yatan muhteşem oranlar onlar için ilham kaynağı olmuştur ve Platon ve Pythagoras’ın asal geometrik biçimlerle ilgili öğretilerini kabul etmişlerdir’ [32].

Modern mimari açık, net, düzgün ve sade biçimleri kullanmıştır fakat aynı zamanda yukarıda değinildiği gibi hazır olarak üretilen parçalar son derece önemli olduğundan kare, dikdörtgen gibi köşeli biçimler dairesele olanlara göre daha ağırlıktadır. Ancak yine de birtakım strüktürel özelliklerinden dolayı stadyumlar gibi büyük açıklıklarda görülmektedir. Bunun yanında toplanma ve seyir işlevleri gereken mekanlarda da yine daire kullanılmıştır (Şekil 42).

Şekil 42. Dairesel modern mimari örnekler a) Le Corbusier, Fransız Büyük Elçiliği [3], b) Max Berg, Yüzüncü Yıl Evi, Belçika, 1912-1913 [17], c) Bruno Taut, Cam Pavyonu, 1914 [30], d) Siren, Fin Parlamento Binası, Helsinki, 1926-31 [30], e) Max Berg, Yüzüncü Yıl Evi, Belçika, 1912-1913 [17], f) Filedelphiya ritim kompleksi, 1956 [39], g) Pier Luigi Nervi, Büyük Spor Salonu, Roma, 1958-59 [33], h) Pier Luigi Nervi, Küçük Spor Sarayı, Roma, 1956-57 [33], ı) Bruna Taut & Martin Wagner, Konut Grubu, Berlin Britz, 1925-31 [11].

Eski çağlardan yirmibirinci yüzyıla kadar geçen mimari dönemler içindeki dairesel yapılar incelenmiş ve mezar yapıları, konutlar, kent planları, tapınaklar, kiliseler, tutukevleri, müzeler... gibi birçok farklı alanda uygulanıp kullanıldıkları ortaya çıkmıştır. Bunlar tek başlarına daire veya bir takım değişimlere uğramış dairesel biçimler oldukları gibi diğer geometrik biçimlerle bir arada da uygulanmışlardır. Farklı dönemlerdeki dairesel yapılar arasında benzerlikler bulmak mümkündür. M.Ö yaklaşık 2.binli yıllardaki mezar yapılarının daha sonraki anıt türbelere ve dairesel planlı tapınaklara öncülük ettiği ve yine

Yunan mimarisinde varolan ve daha sonra da kullanılan tiyatro yapılarının 18. yy'daki tutukevleri ile ilişkisinden söz etmek mümkündür. Bu örnekler daha da artırılarak, dairesel biçimli yapıların gerek işlevsel durumlarının gerekse anlamsal boyutlarının daha sonraki bir takım yapılar için örnek teşkil ettiği sonucuna varılabilir.

Tarihsel süreçteki dairesel yapıları hedefleyen bu araştırma sonucunda daire biçiminin, kimi zaman etkili ve yoğun kullanılırken kimi zamanda daha az kullanıldığı görülmüştür. Ancak sonuçta dairenin birtakım özellikleri nedeniyle çoğu zaman vazgeçilmez olduğu anlaşılmaktadır. Bu özellikleri saptamak amacıyla “Dairesel Biçim Bağlamında Seçilen Mimari Dönemler” başlığı altında dairenin ön plana çıktığı, örnek olarak seçilen Roma, Rönesans mimarisi ele alınacak, daire bağlamında dönem özelliklerine göz atılacaktır, yine aynı bölümün izleyen sayfalarında ise test edilecek. Postmodern döneme yine aynı bağlamda kısaca değinilecektir.

2.4. Dairesel Biçim Bağlamında Seçilen Mimari Süreçler

Toplumsal durumun, değerlerin ve anlayışın somut bir kimlik kazandığı mimari, bu görüşler doğrultusunda kendini tanımlayan, ifade eden ve yansıtan biçimsel temayı da oluşturur. Günümüz postmodern tavrın özündeki çok seçenekliliği ve geçmişe öykünmesi sonucu birçok farklı biçim bir arada kullanılmaktadır. Dolayısı ile daire biçiminin günümüz mimarisindeki yeri oldukça önemlidir. Kimi zaman son derece işlevsel gereklilikler doğrultusunda tercih edilirken zaman zamanda anlamsal boyutu daha ağırlık kazanmaktadır ya da bunlar bir arada kullanılmaktadır. Bu sebepler çalışmanın Bulgular bölümünde daha ayrıntılı araştırılacaktır.

Dairesel biçim bağlamında, günümüz mimarisini daha iyi yorumlayabilmek için Roma ve Rönesans mimari süreçleri seçilmiştir. Bu dönemlerin seçilmesindeki nedenler şu şekilde ifade edilebilir; Roma, antik bir dönemdir ve bu dönemde dairesel Roma imparatorluğunun ihtişamını anlatmak için daire bilinçli olarak seçilmiş ve kullanılmıştır. Rönesans, aydınlanma dönemidir ve tarihteki biçimlere gönderme yapan bir dönem olarak nitelenebilir, yani anlamsal atfı sıkça kullanmıştır. Diğer önemli bir neden ise; Roma ve Rönesans dönemlerinde dairesel mimari ürünlerin diğerlerine göre daha yoğun kullanılmış olması ve bazı dairesel yapı tiplerinin bu dönemlerde geliştirilmiş olmasıdır.

İzleyen başlıklarda, Roma ve Rönesans dönemleri daire bağlamında anlatılacak daha sonra da açıklanan kriterlerle seçilen Postmodern döneme daire ile ilintili olarak

değınilecektir. Buradaki incelemeler daha sonra İrdemeler ve Sonuçlar b6l6m6nde 6rnekleri değerlendirmek 6zere kullanılacaktır.

2.4.1. Roma Mimarisi

Roma devri, daha 6nce 6nasya'dan gelerek İtalya'ya yerleşen Etr6sk devrini takip eder. Roma d6nemi Roma kentinin kurulmasıyla başlar. Romalılarn mimari mekanla ilgili d6ř6nceleri, Mısır'da, Yunan'da g6rd6đ6m6z gibi iç mekanın tanrılara adandığı ve yalnızca dış biçimiyle insanları etkileyen anıtsal mimari yapılar olmaktan, oldukça farklılık g6sterir. Romalılar hep kentlerde yaşamışlardır. Dolayısıyla sosyal, toplumsal açıdan oldukça gelişmişlerdir. Yunandaki gibi yalnızca yapıların dışını kamusal alan olarak kullanmamış, ileri de insanların hizmetine sunmuşlardır. B6t6nl6k fikri ideal olduğundan, mimari mekanı da bir b6t6n olarak algılamışlar, mekandaki boşun, hacim kavramı 6nem kazanmıştır [17, 28, 29].

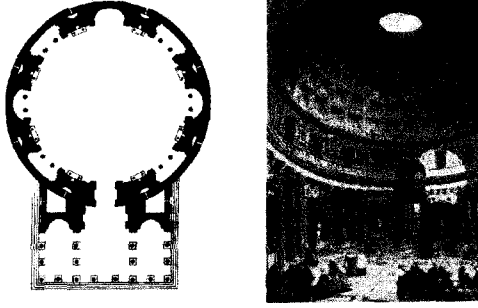
Giedion çalışmalarında bunu şu şekilde ifade etmektedir. Dairesel biçim, çeşitli anlamlarda birincil ve ikincil mekan anlayışlarının ikisinde de s6rekli olarak kullanılmıştır. Yine de dairesel biçimlerin asıl işlevi her zaman din ile yakından ilişkili olmuştur [15].

Buradaki birincil ve ikincil mekan anlayışları şu şekilde açıklanmaktadır; Birincil mekan anlayışı, ilk y6ksek medeniyetler olan Mısır ve Mezopotamya'da başlayıp Yunan mimarisine kadar s6ren ve onu da kapsayan d6nemlerdir. Burada mekan dairenin merkezinden dışa doğru her y6ndeki işınlarının çevrelediği sınır yada alan olarak tanımlanır [15].

İkincil mekan anlayışı ise; Roma, Ortaçağ, R6nesans ve Barok'ta vardır ve iç mekan 6nem kazanır dairenin iç mekan olarak sınırladığı alan algılanır [15].

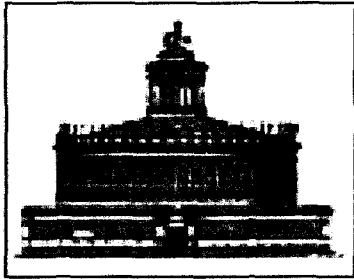
Roth'un çalışmasında yer verilen Kahler'in, yorumu ise ř6yledir; 'Roma mimarisi mekanı şekillendirir' [17]. Roma mimarisinde açık, net, d6zg6n geometrik biçimlerin kullanıldığı g6r6lmektedir. Roma'nın iradesi, g6c6, otoritesi mimariye de yansımıştır. Roma şehirlerinin ve mimari mekanın organizasyonunda g6sterilen başarı bunun kanıtlarıdır. Mimari biçimlenmeye bakıldığında açık, net d6zg6n geometrik biçimler olan kare, dikd6rtgen ve dairenin kullanıldığı g6r6lmektedir. Bu biçimler, doğadaki serbest, i içe geçmiş ve karmaşık formlar karşısında kendi 6rettikleri yapay biçimle kendini ifade etme ve 6n plana çıkarma isteğidir.

Bunu sonuçlarından biri olarak, Mısır ve Yunan mimarisinde sıkça görülmeyen daire Roma'da sıklıkla farklı yapı tiplerinde kullanılmıştır. İmparatorluğun gücü, otoritesi, hakimiyeti, antsalığı ve mekandaki bütünlük fikri daire ve dairesel formlarla ifade edilmiştir. Pantheon bunun en güzel örneğidir. Eğrisel yüzeyinin ve kubbesinin mekanda sağlamış olduğu bütüncül etki, sonsuzluk hissi uyandırmaktadır (Şekil 43).

Şekil 43. Pantheon [15].

“Roma dönemindeki dairesel mezar yapıları anıtsal görüntüye sahiptirler. Yuvarlak mozoleler anıtsal türbelerdir ve eski İtalyan Etrüks tümülüsleriyle ilgilirdirler, yuvarlak bina dörtgen bir podyumun üstünde, mezar odası da binanın merkezindedir, bunun çevresinde küçük mezar odaları vardır” [29]. Bu görüşü destekleyen pek çok kaynak vardır. Giedion'un bu konudaki açıklamaları şu şekildedir; “Etrüks tümülüs formu, Roma krallığı ve ailesinin gömülmesi için en uygun model olarak düşünülmüştür. Bu biçimin gelişmesi Augustus türbesinde imparatorluğun ihtişamını yükseltmiştir” (Şekil 44) [15].

Şekil 44. Augustus Türbesi, Roma, M.E. 25 [17].

Romalıların ilk çember planlı ve kubbeli mezar yapısı İ.Ö. 27 yılında yapılmış olan Roma'daki Ogüst mezarıdır. Batılı araştırmacılar, bu yapıyı da Mikenlerin “ Atreus Hazine Evi “ ne bağlamaktadırlar [29].

Roma İmparatorluğunun örnek türbesi, 30 B.C. civarında inşa edilen Via Appia'daki Caecilia Metella'nın mezarıydı 20 m. çapındaki silindirik gövdesi kare bir podyum üzerine yerleşmiştir ve ekili bir toprak katmanıyla kapatılmıştır. Merkezde, çok yüksek kubbeli bir çatıyla küçük bir mezar odası bulunur (Şekil 45) [15].

Şekil 45. Caecilia Metella Türbesi, Via Appia, Roma, 30 B.C. [15].

Çok eski tarihlerden beri gelen dairesel mezar geleneği Roma da dahil olmak üzere sürdürülmüştür. Görüldüğü gibi mezar ve türbe yapıları oldukça yoğun bir şekilde kullanılmıştır ve biçim olarak daire seçilmişlerdir. Bunun sonucunda daire biçimine bir takım simgesel anlamlar yüklendiğini söylemek mümkündür.

Bunun yanında İrdemeler bölümündeki tablolarda Roma dairesel mimari örnekleri verilmiştir. Örnek 6,7 ve 8'de görüldüğü gibi dairesel biçimin simetrik ve merkezi olan yapısı onun hamam ve mahkeme salonlarında da kullanılmasına neden olmuştur. Buradan yola çıkarak, Roma mimarisi dairesel biçime anlamsal değerler yüklerken işlevsel olarak da ondan yararlanmıştı.

2.4.2. Rönesans Mimarisi

Rönesans, ortaçağın ağır din baskısının giderek zayıfladığı, insanın ve onun düşüncelerinin önem kazandığı bir dönemdir [17, 28]. Bu nedenle bu dönemden Aydınlanma diye de bahsedilmektedir. Rönesans insanı evrenselleştirmiştir, yüce bir varlık

olarak algılamış, her şeyin üstünde tutmuştur ve insanın yaratıcılığı doğanın kusursuzluğuna benzetilmiştir. Rönesans'ın ana teması bu olmuştur.

Hıristiyanlığın kabulü ile ortaya çıkan inanç sisteminde Hıristiyan dünyanın merkezi ne doğanın bir parçası ne de insan yapısı bir yer olarak algılanmaktadır. Burada merkez kavramsal ve yaşamın anlamının açıklandığı soyut bir nokta olarak düşünülmektedir. Bu noktaya / merkeze İsa'ya inanarak, onu anlayarak uzun bir süreçten geçtikten sonra ulaşılar. Mimari söylemde bu süreç, kendisini uzun bir aksla belirtir ve sunakla biter. Sunak İsa'yla iletişimin bir simgesidir. Bu düşünce sisteminin yaygın olduğu Bizans ve Gotik dönemlerdeki genel olarak kilise plan şeması bu şekilde oluşturulmuştur [27].

Rönesans mimarisinin biçimlenmesinde ise Pythagoras asal geometrik biçimleri ve Platon düşünsel sistemi önemli olmuştur ve bu konu ile ilgili Platon'un görüşleri şöyledir; 'Platon'a göre, sürekli değişim halinde olan, duyularımızla kavradığımız nesnelere dünyası gerçek varlık değildir. Gerçek varlık yalnızca düşünceyle kavranabilen idealar evrenidir. İdealar evreni ise bir arketipler (ilk örnekler, ilk biçimler) evrenidir. Duyularımızla algıladığımız varlıklar, idealar dediğimiz ilk örneklerin kopyalarıdır. Duyular dünyası kendini ideal dünyaya öykünerek olgusallaştırır. Burada geçerli olan ilke, varlıkbilimsel (ontolojik) bir ilke olan taklit ilkesidir' [34]. Böylece ideal evrenin biçimlerinin asal geometrik biçimler olduğunu vurgulamaktadır.

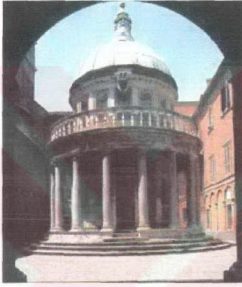
Rönesans, antikitedeki biçimleri Platon ve Pythagoras öğretileri ışığında yeniden canlandırmıştır. Pythagoras'ın sayılar, düzen, harmoni ile ifade ettiği evren düzeni felsefesi ve Platon'un idea öğretisi ile Rönesans mimarları kare, daire, küp, küre, vb. saf geometrik biçimleri kullanarak merkezi planlı kiliseler tasarlamıştır. Platon'un idealar evreni ve taklit ilkesi ile evrenin kusursuz biçimi doğrudan taklit ilkesi ile Rönesans mimarları tarafından merkezi planlı kiliselerde yansımalarını bulmuşlardır.

"Platon evrenin düzeninin ve ifadesinin, denge, oran ve hareketten oluştuğunu belirtir. Doğada bu şartları sağlayan mevcut en mükemmel form daire ve küredir. Platon, *Timaeus* adlı eserinde "ucundan merkezine giden bütün yolların eşit olduğu, şekillerin en mükemmeli ve muntazamı olan küre, kutsanmış Tanrıdır" der' [16].

Alberti çoğu diğer Rönesans mimarları gibi güzelliği matematiksel olarak tanımlamıştır. "Güzellik, güzel biçimlerden kaynaklanır ve bütünü parçayla uyumundan, parçaların birbirleriyle uyumundan ve yine parçaların bütünle uyumundan kaynaklanır. Böylece yapılar tam ve bütün bir vücut gibi görünebilir ki; vücut içinde tüm organlar

birbirleriyle uyar ve bütün parçalar yapının başarılı bir şekilde tamamlanması için gereklidirler” [35].

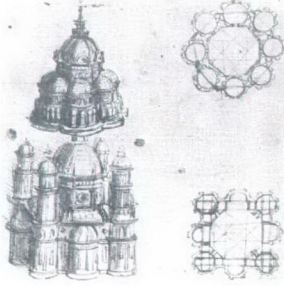
Palladio Alberti'nin değindiği uygun kilise formu üzerinde daha detaylı açıklamalar yapmıştır. Hangi biçimin Tanrı'nın evi için en yapmaya değer olduğunu Palladio şöyle açıklamaktadır; “En güzel ve en düzenli formlardır ve bunlardan dairesel ve köşeli olanlar Tanrı'nın evi için uygundur ve yine bunların arasından dairesel biçimi seçmektedir. Çünkü bütün biçimler arasında yalnızca biri, sade, tekbiçimli, dengeli, güçlü ve engindir. Bu yüzden tapınaklarımızı daire yaparız demektir” (Şekil 46) [35].

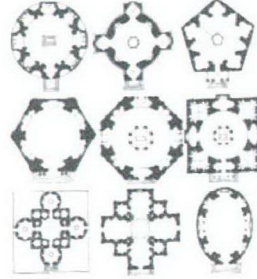
Şekil 46. Donato Bramante, Tempietto, Roma, 1500-1502 [11].

Aynı zamanda belirtmek gerekir ki, bir merkezi en iyi tanımlayan biçim dairedir. Bu yüzden Rönesans tasarımcıları kentlerin planlamasında bile daire biçimini kullanmışlardır (Şekil 9).

İnsanı ön plana alan Rönesans'la o güne kadar yukarıda anlatılan inanç sistemi doğrultusunda kilisesini yapan anlayış arasında büyük bir gerilim ortaya çıkmıştır. Bunun sebebi Rönesans mimarisinin, uzunlamasına gelişen bir yapı tipindense daire, kare ve köşegen... gibi merkezi biçimleri kullanmasıydı. Dini tören gereği artık uzun bir yol sonunda ulaşılan sunak yoktur. Sunak ya merkezde yada merkezi yapının bir köşesinde yer almaktadır (Şekil 47, 48).

Şekil 47. Leonardo da Vinci'nin kilise eskizleri [35].

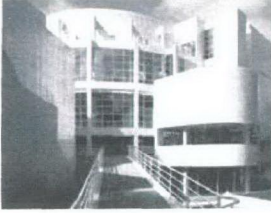
Şekil 48. Sebastin Serlio'nun merkezi planlı kiliseleri [35].

Görüldüğü gibi Roma ve Rönesans mimarisinde daire ve dairesel biçim önemlidir. Roma'da iç mekanın önem kazanması sonucu dairesel biçimin bir mekanı sarak sınırlaması ve oluşturduğu boşunun etkisi öne çıkmıştır ve simetrik, dengeli bir biçim oluşu gerek görünüş gerekse iç mekan olarak bütüncül bir etki oluşturmuştur ve çoğu kez imparatorluğun gücünü temsil etmiştir. Ayrıca eski çağlardan beri kullanılan küresel örtü bu biçimle kullanılarak mekanın etkisi ve simgesel boyutu güçlenmiştir. Rönesans'ın savunduğu "hümanizm" fikri ile merkezi mekana sahip olan daire, her şeyin merkezinde bulunan insanı temsil etmiştir. Daire biçiminin yapısal karakteri Rönesans'ın anlamsal boyutu için son derece önemli olmuştur.

Postmodern mimari artan birçok gereksinim karşısında farklı yaklaşımlarda olsa bile bu tarihi biçimi yeniden kullanmıştır.

2.4.3. Postmodernizm

Modern mimari sonrası, postmodern mimari olarak adlandırılan dönem modernizmin tekdüze, sınırlayıcı mekan örgütlemesine bir tepki olarak açıklanabilir. 1960 sonrası mimari sürece bakıldığında, tamamiyle rasyonalist bir anlayışla, az bir biçimsel çeşitle yapılan modern mimari yapılara zıt bir yaklaşım sergilendiği görülmektedir. Yapılardaki bu monotonluğu kırmak için eski dönemlerin yeniden canlandırılmasına, farklı mimari tarzların bir arada kullanılmasına sempati ile bakılmış. Köşeli ve eğrisel biçimler sıklıkla bir arada kullanılarak zengin kombinasyonlar oluşturulmuştur (Şekil 49).

Şekil 49. Meier, Müze, Atlanta, 1980-83 [30].

Günümüzde her türlü olgunun niteliğini belirleyen ortak etkenin ‘hız’ olduğu söylenebilir. Yaşanan bu hızlı oluşum teknolojik, sosyolojik, ekonomik alanlardaki patlamaların neden ve sonucu durumundadır [32].

Bu nedenlerle postmodern dönem gerek müzik, resim gibi sanat dallarında gerekse mimaride birçok farklı görüşü, eğilimi, tarzı içinde barındıran bir dönemdir. Buna ek olarak mimari çevre ve insanlar arasındaki etkileşimi yeniden güçlendirmek amacıyla modern mimarideki seri ve hızlı üretim anlayışına tepkilidirler.

Postmodern mimari birçok farklı tarzı, uygulamayı içinde barındırmasına rağmen genel olarak Avrupa ve Amerikalı mimarlar arasında üslup farklılıkları görülmektedir. Amerikalı mimarlar geçmişteki mimari tarzların özüne, felsefesine bakmadan yalnızca biçim olarak kullanma eğiliminde olurlarken, Avrupalı mimarlar mimari biçimleri sorgulamadan hızla tüketmek yerine onların tarihteki tipolojilerini kabul ederek kullanma eğiliminde olmuşlardır (Şekil 50, 51).

Şekil 50. Ricardo Bofill, Apartman Kompleksi, 1980-84 [36].

Şekil 51. Aldo Rossi, Bonnefanten müzesi [37].

Yirmibirinci yüzyılın ilk çeyreğinde hala yaşanılmakta olan postmodernizm içinde yeni oluşumlar olsa bile eski mimari dönemleri yorumlama ve zaman zaman da onları taklit etme eğilimlerine rastlanmaktadır. Fakat genel olarak, postmodernizm tarihte hiçbir zaman olmadığı kadar mimarinin anlam boyutuna önem vermiştir diye söylemek mümkündür.

Geçmişten gelen birikimle anlamsal değeri son derece güçlü olan daire biçimi, bu nedenlerle postmodern dönemde sıklıkla kullanılmıştır. Postmodern dairesel örnekler İrdemeler bölümündeki tablolarda daha ayrıntılı olarak verilmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölüme kadar gerek ilkel dönemlerdeki gerekse mimari süreçlerdeki dairesel örnekler incelenmiştir ve bu yapıların biçimlenişindeki etkenler ve daire yada türevlerinin seçilmesindeki nedenler araştırılmıştır. Görülmektedir ki, ilkel topluluklarda ve bütün mimarlık sürecinde yapısal ve simgesel bir takım nedenlerden dolayı daire biçimine ihtiyaç duyulmuş ve kullanılmıştır. Eskimo evleri, stonhenge, mezar yapıları, tiyatro yapıları, Pantheon, Tempietto... gibi ve daha birçok daire biçimli yapı buna örnek verilebilir. Bu yapıların neden kare, dikdörtgen yada başka bir biçimde yapılmamış olduğu dairenin kendi biçiminden ve varlığından kaynaklanan başka sebeplerin olduğu düşüncesini uyandırmaktadır. Bundan dolayı asal geometrik bir biçim olan daire öncelikle sahip olduğu fiziksel özellikleri ve bunların sağlamış olduğu işlevsel yararları (özellikleri) bakımından incelenmiştir. Ayrıca önceki bölümlerde incelenen örneklerden dairenin bir takım simgesel özelliklere de sahip olduğu kanısına varılmaktadır ve dairesel örneklerle özgü özellikleri tespit etmek için seçilen Roma ve Rönesans mimarisinde bu simgesel özellikler sistematik olarak bir başlık altında toplanmıştır. Bu bağlamda hazırlanan Tablo 1, fiziksel, işlevsel ve simgesel özellikler arasındaki ilişkiyi göstermektedir.

3.1. Dairenin Özellikleri

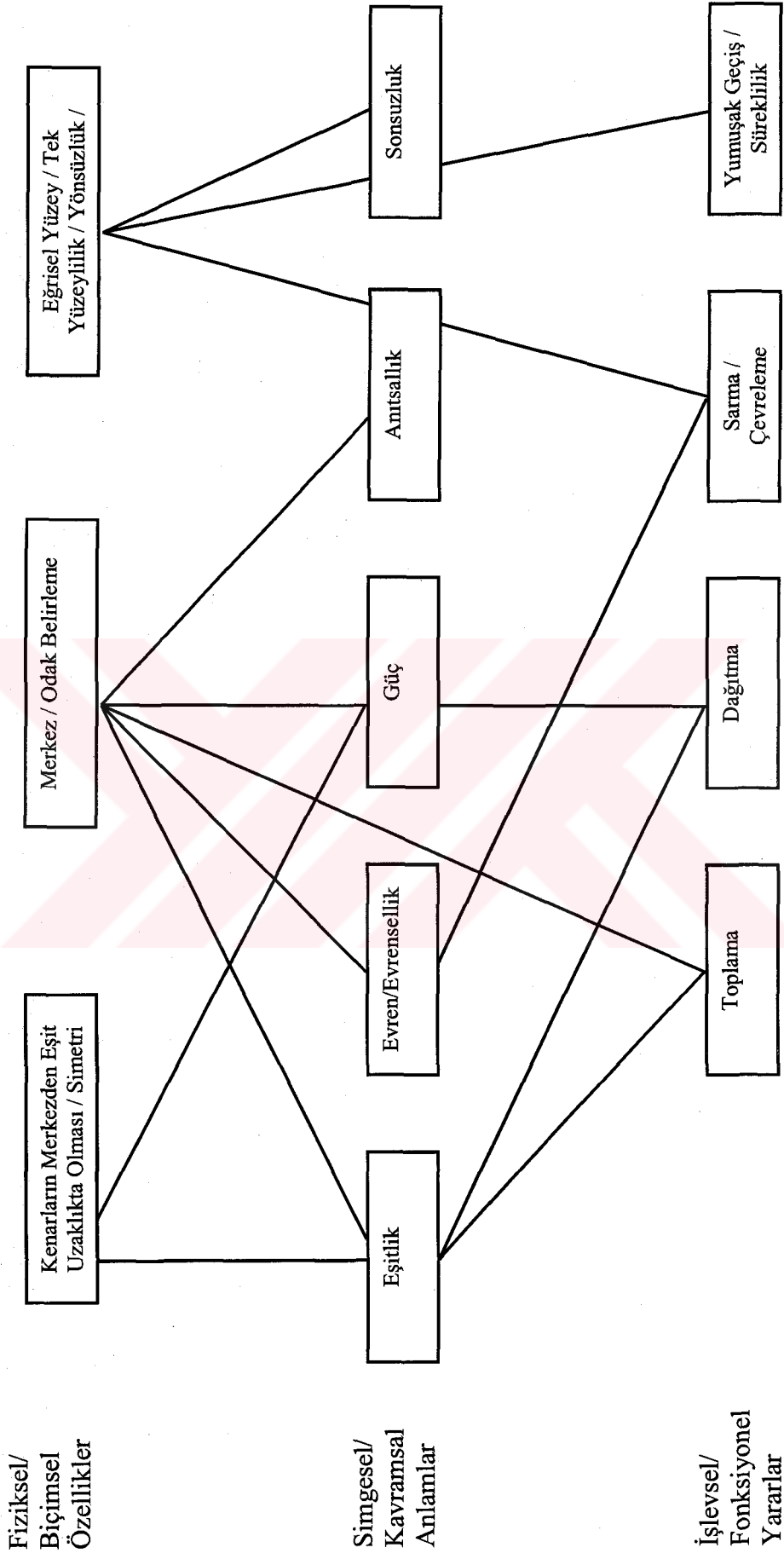
Dairenin özellikleri, biçimsel / fiziksel, yapısal / işlevsel ve simgesel / kavramsal olmak üzere üç bölümde incelenmiştir.

3.1.1. Dairenin Biçimsel / Fiziksel Özellikleri

Bu bölüm genel olarak üç başlık altında toparlanmıştır.

- Merkez / odak belirleme.
- Eğrisel yüzey / tek yüzeylilik / yönsüzlük.
- Kenarların merkezden eşit uzaklıkta olması / simetri.

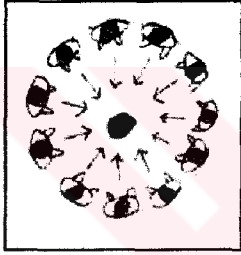
Tablo 1: Dairenin Taşıdığı Özellikler / Yararlar / Anlamaların İlişkilendirilmesi

3.1.1.1. Merkez / Odak Belirleme

Dairenin katı, rijit, simetrik, dengeli ve kendi içinde bitmiş bir form olması ona güçlü bir biçimde algılanabilen bir merkez / odak noktası kazandırmaktadır (Şekil 52). Dairenin bu özelliği mimarlıkta, işlevsel olarak farklı beklentilere yanıt vermesi amacıyla sıkça kullanılmıştır.

Açıklamak gerekirse; Dairenin kenarları üzerinden merkeze doğru gittikçe daralan görüş açısı onun merkezde “toplama” gerektiren organizasyonlar için kullanılmasına yol açmaktadır (Şekil 55). Yine aynı olay tersine düşünüldüğünde ışınsal organizasyonlardan yararlanılarak dairenin merkezinin “dağıtma” özelliği mimarlıkta kullanılır hale gelmektedir (Şekil 9).

Şekil 52. Dairenin odak belirtmesi [3].

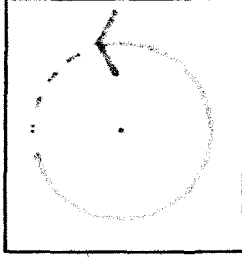
Yukarıda söz edilen dairenin fiziksel özelliklerinden, mimarlıkta; kültürel, sosyal ve tinsel olgular bağlamında, güç, evrensellik, anıtsallık, eşitlik gibi simgesel kavramların somutlaştırılması amacı ile de yararlanılmıştır (Şekil 62-65).

3.1.1.2. Eğrisel Yüzey / Tek Yüzeylilik / Yönsüzlük / Süreklilik

Dairenin kenarlarının oluşumu için, merkeze bağlı olarak yapılan dönel hareket ona eğrisel bir yüzey kazandırmaktadır. Bu yüzeyin, diğer asal geometrik biçimlerde olduğu gibi, herhangi bir köşe tarafından kesilmemesi ona sürekli, kesintisiz ve tek kütle sağlamaktadır (Şekil 53).

Mimaride dairenin bu fiziksel özelliğinden yararlanılarak mekanın bir takım işlevsel amaçlarının da ötesine geçerek, mimari mekanlarda mistik kavram somutlamalarına gidilmiştir. Bu özelliğin yerinde ve başarılı kullanımları ile mekanda ilahi güç ve

sonsuzluk kavramlarının algılatılmasına çalışılmıştır. Bu duyguların insan zihnindeki güçlü etkisi o mekanı anıtsallaştırmaktadır. Sürekli olarak dairesel bir şekilde dönen hacmin üstü kubbeye örtüldüğünde söz konusu duygular daha da güçlenmektedir (Şekil 46, 67).

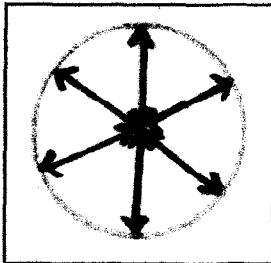
Şekil 53. Dairenin eğrisel yüzeyi.

3.1.1.3. Kenarların Merkezden Eşit Uzaklıkta Olması / Simetri

Dairenin merkezinden itibaren kenarlarına doğru çizilecek çizgiler, hangi yön ya da eksen üzerinde olurlarsa olsunlar, dairenin çemberini kestikleri nokta itibarı ile eşit uzaklıkta olacaklardır. Dolayısıyla bu özellik daireye kusursuz bir simetri kazandırmaktadır (Şekil 54).

Durağan, simetrik, kararlı, dengeli olan bu biçimin sağladığı özgün yapı, mimarlıkta, gerek tinsel gerekse mitsel olsun gücü imgelemesi arzu edilen koşullarda seçkin bir biçim olarak tercih edilmesini sağlamıştır (Şekil 37, 38, 40, 41). Yine dairenin özünde varolan bu yapı, Tanrı karşısında insanların eşitliği ve insanlar arasındaki sosyal eşitliği ifade etmek için kullanılan etkin daire özelliklerinden biridir (Tablo 1).

Dairenin yukarıda sayılan tüm bu fiziksel özellikleri ve bir takım tasarım sorunları karşısında sunduğu çözüm yolları onu mimari tasarımda da işlevsel olarak diğerlerinden farklı bir biçim olarak ortaya koymuştur.

Şekil 54. Dairenin simetrik oluşu.

3.1.2. Dairenin İşlevsel / Fonksiyonel Özellikleri

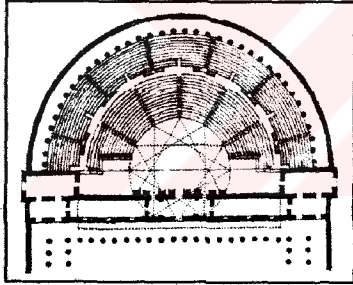
Bu bölüm dört başlık altında toparlanabilmektedir.

- Merkezi organizasyonlar / toplama
- İşınsal organizasyonlar / dağıtma
- Çevreleme/ sarma
- Yumuşak geçiş / süreklilik

3.1.2.1. Merkezi Organizasyonlar / Toplama

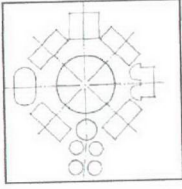
Ching'in tanımına göre; merkezi organizasyonlar geniş, baskın, merkezi bir mekan etrafında gruplanan ve çok sayıda ikincil mekandan oluşan yoğun kompozisyonlardır [3].

Dairenin dengeli, durağan, kararlı ve simetrik bir form olması mimaride merkezi organizasyonlarda etkin bir biçimde kullanılmasına sebep olmuştur. Merkezi organizasyonlar mimaride toplama eylemini gerçekleştirmektedirler (Şekil 55).

Şekil 55. Vitruvius'a göre Roma Tiyatrosu [3].

Daire çevresindeki işlevleri görsel, işitsel , algısal olarak bir merkezde toplamaktadır ve aynı zamanda kenarları üzerindeki birincil ve / veya ikincil mekanları merkeze doğru yönlendirmektedir (Şekil 56, 57).

Şekil 56. Uluslararası Kongre Binası [3].

Şekil 57. Meydan, Bath¹

3.1.2.2. İşınsal Organizasyonlar / Dağıtma

Ching, merkezi ve ışınsal organizasyonların farkını şu şekilde dile getirmektedir; merkezi organizasyonlar içe doğru merkezi bir noktada toplanan içe dönük bir şema iken, ışınsal organizasyonlar kendi bağlamının dışına uzanan dışa dönük bir şemadır (Şekil 58) [3].

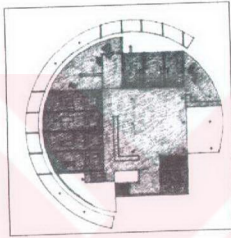
Şekil 58. Dieu Oteli [3].

Dairenin dengeli, kararlı, durağan, merkezi ve simetrik bir form olması, mimaride ışınsal organizasyonlarda etkin bir biçimde kullanılmasını sağlamıştır. Mimaride, ışınsal organizasyonlar, merkezden dışa doğru çizgisel olarak gelişen durumlardır. Dolayısıyla mimaride bu durum, merkezdeki bir işlevi / oluşumu kenarlar üzerindeki birincil ve / veya ikincil mekanlara dağıtmak için kullanılmaktadır (Şekil 9). Aynı zamanda sesi uygun şekilde dağıtan bir form olması nedeniyle de mimari işlevine göre tercih edilen bir form olmaktadır (Şekil 25, 55).¹

¹ Kartpostal, Pitkin Unichrome Lmt.

3.1.2.3. Sarma / Çevreleme

İnsan psikolojisinde sıkça görülen, bir şeyleri belirlerken bir daire / çember içerisine alma eylemi mimaride de yine eğrisel, sürekli, kesintisiz ve tek yüzeye sahip olan daire ve dairesel formlarla sağlanmaktadır (Şekil 13, 14, 16, 22, 28, 45). Bunu gerçekleştiren düzenli yada düzensiz geometriler, biçimler tek yüzey tarafından çevrelenerek dairenin toplayıcı, bütünlüyci etkisiyle merkezi, düzenli mimari organizasyonlar oluşturulabilmektedir (Şekil 59).

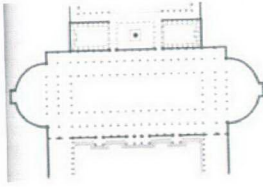
Şekil 59. Kaçılırya Binasi [3].

3.1.2.4. Yumuşak Geçiş / Süreklilik

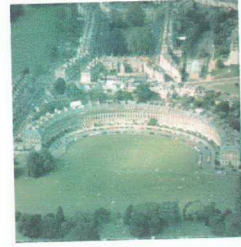
Hiç köşe barındırmayan dairenin eğrisel, kesintisiz ve organik olan yüzeyi mimari mekanda süreklilik algısını güçlendirmektedir (Şekil 60, 61, 62, 64).

Kare, dikdörtgen, üçgen gibi dik açılı biçimlerin köşe noktalarındaki kesintiye engellemek, cepheler arasında yumuşak bir geçiş sağlamak ve görsel sürekliliği devam ettirmek için bu noktalarda daire yada dairesel biçimler kullanılmaktadır. Bu tür uygulamaları kent içi köşe noktalarındaki binalarda oldukça yaygın olarak görmek mümkündür.

Dini yapılarda, özellikle boylamasına gelişen Gotik kiliselerdeki sondaki sunağın yerini belirleyen apsit yarım daire şeklindedir. Böylesine uzun dikdörtgen biçimli kiliselerde dairesel form hem asıl dinsel ayinin yapıldığı, yapının bitiş noktasını vurgulamaktadır hem de küllenin katı etkisini yumuşatarak süreklilik sağlamaktadır (Şekil 31).

Şekil 60. Bazilika Ulpia, Trajan Forumu,
Roma, İ.S. 98- 11 [17].

Şekil 61. Kraliyet Hilali, Bath,
İngiltere [38].

3.1.3. Dairenin Simgesel / Kavramsal Özellikleri

Bu bölüm beş başlık altında toparlanabilmektedir.

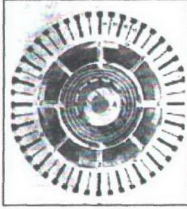
- Güç
- Evren / evrensellik
- Eşitlik
- Anıtsallık
- Sonsuzluk

3.1.3.1. Güç

Dairenin kararlı, rijit, simetrik, dengeli, merkezi bir biçim oluşu ona tarihsel süreç içinde farklı üst anlamlar yüklemiştir. Toplumdaki sosyal, kültürel, düşünsel ve tinsel ilişkilerin artması ve gelişmesiyle birlikte onu gerek Tanrı, doğa, evren gibi tinsel güçlerin ifadesinde gerekse ideoloji, otorite, mevki gibi mitsel güçlerin ifadesinde kullanılmasına sebep olmuştur (Tablo 1).

18.yy'da "Denetim Evi" olarak ortaya çıkan Panopticonlar işlevleri dolayısıyla insanların bütün hareketlerinin gözetlendiği, denetim altına alındığı ve eğer varsa toplum düzenine aykırı ahlaki davranışlarının ıslah edildiği yapılardır. Bu yapılardaki böylesi bir denetim ve kontrol tam yada yarı daire biçimindeki planlamalarla çözülmektedir. Dolayısıyla Panopticonların gerek toplumdaki gerekse kullanıcıları üzerindeki biçimsel imgesi "gücü" çağrıştırmaktadır (Şekil 62).

Panopticonlarla ilgili Bentham şu sözleri söylemiştir: “Güç elde etmenin, zihnin zihin üzerinde, bugüne değin benzeri görülmedik bir güç elde etmesinin bir yolu” [31].

Şekil 62. Reveley, Panopticon tutukevi [31].

3.1.3.1.1. Tinsel Güçler

Eski çağlardan bu yana tanrının, doğanın kusursuzluğunu, mükemmelliğini en iyi anlatan form daire olmuştur. Doğudan başlayıp batıda biten çizginin, bir dairenin yarısı olduğu görülmüştür. Bu yüzden, mimaride kubbe örtüsü, dini mekanlarda ilahi, kutsal gökyüzünü temsil etmiştir (Şekil 67). Dolayısıyla tanrıyla insan arasındaki Tinsel bağı, gücü simgeleyen mekanlarda sıkça kubbe kullanılmıştır. Kubbe ve dairesel biçimleri bir arada kullanarak merkezi mekanı güçlendirme uygulamaları yaygın olarak Rönesans sanatçılarında görülmektedir (Şekil 46).

3.1.3.1.2. Mitsel Güçler

Dairenin diğer asal geometrik biçimlerden oldukça farklı olan yapısı, çevremizde alışla gelen köşeli, düz yüzeyli formlar arasında ona ayrıcalık kazandırmaktadır. Toplumdaki ideolojik, politik, sosyal farklılıkların ön plana çıkarılıp onların mimaride kendi yetkinliklerini, güçlerini ifade etmelerinde daire sıkça kullanılan bir biçim olmaktadır (Şekil 63).

Şekil 63. Newton Anıtı [11].

3.1.3.2. Evrensellik

Tarihten günümüze hep evrenin simgesi olarak görülen daire ve yine onun bir modeli olarak evrenselliği temsil etmektedir. Dairenin merkezi ve etrafında toplanan birimler ve onları çepeçevre saran yüzeyi mimari mekanı evrensel bir dünya gibi algılatmaktadır. Mekanın üzeri, gökyüzünün temsili olan, kubbe ile kapatıldığında bu algı daha da güçlenmektedir. Tarihsel süreçte ve aynı zamanda Roma ve Rönesans mimarisinde kullanılan bu özellik günümüz yapılarında da zaman zaman kullanılmaktadır (Şekil 43, 46, 64).

Şekil 64. Milenyum Kubbesi [39].

3.1.3.3. Eşitlik

Dairenin fiziksel koşulları nedeniyle kusursuz bir simetri barındırması, bütün yüzeyinin aynı algılanması ve yine bütün algının merkezde toplanması, işlevsel etkinliklerde mimari mekanda eşit görsel, duyuşsal algılama sağlamaktadır (Şekil 62). Aynı zamanda simgesel bağlamda daire mimari mekanda insanlar arasındaki sosyal eşitliği ve insanların tanrı karşısındaki eşitliğini simgelemekte kullanılan etkin bir formdur. Reichstag bunun günümüz örneklerinden biri niteliğindedir (Şekil 43, 46, 65).

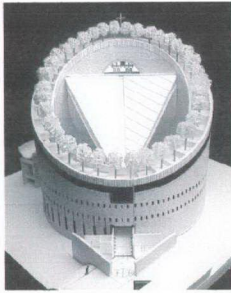

Şekil 65. Alman Parlamento Binası, Reichstag [40].

3.1.3.4. Anıtsallık

Direnin güçlü bir merkez / odak noktası göstermesi, tek kütle halinde algılanan eğrisel yüzeyinin oluşturduğu süreklilik, sonsuzluk etkisi mimari mekanda güçlü, engin, ulvi duyguların canlanmasına sebep olmaktadır. Bu duyguların güçlü etkisi mimari mekanı anıtsallaştırmaktadır (Tablo 1). Tarihte birçok dönemde sıkça kullanıldığı gibi o mekânın kubbe ile birleşmesi anıtsallık etkisini artırmaktadır. Roma dönemine ait olan Pantheon ve Rönesans ürünü olan Tempietto buna örnek verilebilir (Şekil 43, 46, 67).

Mimari iç mekanda dairenin, bahsedilen şekilde kullanıldığı gibi kendi başına kütle olarak da anıtsallığı ifade etmiştir. Gerek kararlı, dengeli, rijit, simetrik, kendi içinde bitmiş bir form olması, gerekse diğer asal geometrik biçimlerden hiç köşe barındırmaması ve eğrisel bir yüzeye sahip olması gibi özellikleriyle farklılık göstermesi nedeniyle tarihte birçok kez bilimsel, sanatsal, politik bağlamdaki gelişmeleri anıtsallaştırmak için kullanılmıştır (Şekil 63, 64, 66).

Şekil 66. M. Botta., Evry Katedrali [41].

3.1.3.5. Sonsuzluk

İnsanların tanrının sonsuzluktaki varlığını tasavvur edebilmeleri için, özellikle dini mekanlarda mistik bir hava oluşturmaya yönelik (dengeli, kararlı, engin) bir form olan daire ve dairesel formlar tercih edilmektedir. Bu biçimler düz, köşeli formlara kıyasla kutsal sayılan gökyüzü ve tanrıya ulaşma duygularını çok daha etkin kılmaktadırlar ve mimari mekanda sonsuzluk hissi oluşturmaktadırlar (Şekil 67).

Ögel'e göre, daire; tanrının sonsuzluğunu simgeler, aynı zamanda simgeler arasında sonsuzun ifade olarak en güçlü olanıdır, kaynağı ve sonu içerdiği için evren düzeninin, evrendeki birlik ve bütünlüğün ifadesidir [42].

Şekil 67. Pantheon [38].

Görüldüğü gibi en eski çağlardan beri gerek yapı ölçeğinde gerekse yapılı çevrede ve kentsel ölçekte varlığını gösteren daire biçimi sahip olduğu birtakım özellikler nedeniyle günümüze kadar gelmiştir ve yine kullanılmaktadır. Bu biçime özgü fiziksel özelliklerin sağladığı fonksiyonel yararlar ve tarihsel süreçten günümüze değin yüklenen anlamlar onu son derece önemli kılmıştır. Bu bulgular ışığında günümüz Postmodern mimarisinde olduğu gibi gelecekteki farklı akımlar içinde gözardı edilemeyecek bir biçim olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda, Roma ve Rönesans dönemi ve günümüz dairesel mimarisi saptanan özellikler doğrultusunda incelenecektir.

4. İRDELEME

4.1. Dairesel Örneklerin Tablolar Üzerinde İncelenmesi

Dairesel biçimler bağlamında incelenen mimari süreçte görülmüştür ki, daire her dönemde varolmuştur ve birtakım karakteristik özellikleri nedeniyle önemli bir yere sahip olmuştur. Roma ve Rönesans mimari dönemlerinden yararlanılarak saptanan dairesel özellikler Roma, Rönesans ve postmodern olmak üzere seçilen üç dönem üzerinde denenecektir. Bunların seçilmesindeki nedenler Giriş bölümünde açıklanmıştır.

Tablo 2’de, daireye özgü olan özellikler, izleyen tabloda kullanılmak üzere lejant biçiminde gösterilmiştir.

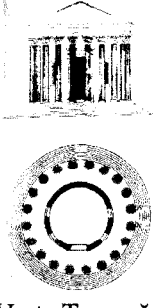
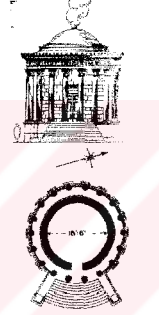

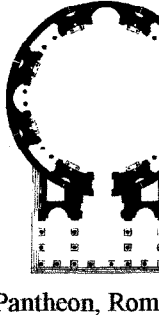
Tablo 2. Dairenin özelliklerinin lejant biçiminde gösterilmesi

Dairenin Özellikleri					
F	Fiziksel/Biçimsel Özellikleri	İ	İşlevsel/Fonksiyonel Özellikleri	S	Simgesel/Kavramsal Özellikleri
F ₁	Kenarların merkezden eşit uzaklıkta olması / Simetri	İ ₁	Merkezi organizasyonlar/Toplama	S ₁	Eşitlik
F ₂	Merkez / Odak belirleme	İ ₂	İşinsal organizasyonlar/Dağıtma	S ₂	Evren/Evrensellik
F ₃	Eğrisel yüzey/Tek yüzeylilik/Yönsüzlük	İ ₃	Sarma/Çevreleme	S ₃	Güç
		İ ₄	Yumuşak geçiş/Süreklilik	S ₄	Anıtsallık
				S ₅	Sonsuzluk

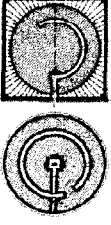
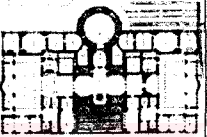

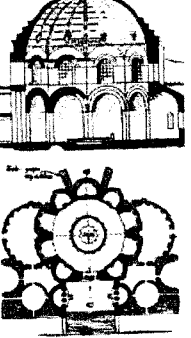
4.1.2. Görsel Grafik Açıklamalar

Bu bölümde Roma, Rönesans ve Postmodern dönem dairesel mimari örnekleri açıklanmaktadır. Her dönem grafiğinin sonunda dairesel özellikler bağlamında açıklamaları bulunmaktadır.

Tablo 3. Roma dönemi dairesel mimari örnekler

3	AÇIKLAMALAR	YAPI ADI	DAİRENİN ÖZELLİKLERİ													
			F			İ				S						
			F ₁	F ₂	F ₃	İ ₁	İ ₂	İ ₃	İ ₄	S ₁	S ₂	S ₃	S ₄	S ₅		
ROMA MİMARİSİ																
1	<ul style="list-style-type: none"> M.E. I. yy'da, Roma, Forum Boarium'da yapıldı. 8 basamakla çıkılan, 20 sütunla çevrili, 8,50 m. çapında cellası bulunmaktadır. Cephesindeki antik Yunan motifleri ve sade biçimiyle anıtsal bir yapıdır [29]. 	 <p>Vesta Tapınağı, Roma [29].</p>	V	V	V	V					V	V	V	V		
2	<ul style="list-style-type: none"> M.E. 715-M.S. 205 'te, Roma, Forum Romanum'da yapıldı. 3m. yüksekliğinde, 18 sütunla çevrili, 9m. çapında kapalı cellası bulunmaktadır. Bu tapınakta Roma kentinin kutsal ateşi hiç sönmeyen yanmaktadır [29]. 	 <p>Vesta Tapınağı, Roma [29].</p>	V	V	V	V					V	V	V	V		
3	<ul style="list-style-type: none"> M.E. 25'te Roma'da yapılmıştır. Yapı dörtgen bir kaide üzerinde rotonda biçimindedir ve 43.5m. yüksekliğinde, 89m çapındadır. Tepeye İmparatorun kolossal bir heykeli dikilmiştir [29]. 	 <p>Auguste Türbesi, [29,15].</p>	V	V	V	V					V	V	V	V		
4	<ul style="list-style-type: none"> M.S.124 'te İmp. Hadrien tarafından yaptırılmıştır. İlk defa Yunan düşünce ve inşa tekniğinin ürünü olan sütunlu ve alınlıklı ön galeri saf Roma buluşu daire biçimindeki kubbeli mekanla kaynaştırılmıştır [29]. 	 <p>Pantheon, Roma [38].</p>	V	V	V	V					V	V	V	V	V	V

Tablo 3'ün devamı

3	AÇIKLAMALAR	YAPI ADI	DAİRENİN ÖZELLİKLERİ											
			F			İ				S				
			F ₁	F ₂	F ₃	İ ₁	İ ₂	İ ₃	İ ₄	S ₁	S ₂	S ₃	S ₄	S ₅
ROMA MİMARİSİ														
5	<ul style="list-style-type: none"> • Roma, M.I. 132-139 • Yapı 84m.uzunluğunda 126m. yüksekliğinde dörtgen bir kaidenin üzerindedir. Bunun üstündeki yuvarlak bölümün çapı 69m. ve yüksekliği 30m.'dir [29]. 	 <p>Hadrien Türbesi [29].</p>	V	V	V	V					V	V	V	V
6	<ul style="list-style-type: none"> • Roma, M.S. 211-217. • Büyük bir park içinde yer alan büyük bir hamamdır. Binanın platformu 6.10m yükseklikte olup altında depo, külhan ve sıcak hava boruları bulunur. • Binanın eksenini üzerindeki her mekan simetrikler [29]. 	 <p>Karakalla Hamamı [29].</p>	V			V					V	V		
7	<ul style="list-style-type: none"> • Roma, İ.S.98-117. • Yapı, apsitle hariç, 80 m uzunluğundaki merkezi bir düşey mekana açılan eş merkezli iki iç sütun dizisiyle duvardan duvara 117'e 55.5 m. büyüklüğündeydi. • Geniş merkezi mekan 25m. açıklığı aşan ahşap bir makas çatıyla örtülüydü [17]. 	 <p>Bazilika Ulpia, Trajan Forumu, Roma, İ.S.98-117 [17].</p>			V		V	V			V	V		
8	<ul style="list-style-type: none"> • Roma, M.S. 260. • Plan 10 kenarlıdır ve buralarda yarı daire dekoratif ve fonksiyonel nişler vardır. Payandalarla sağlamlaştırılan kubbeğe geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. • Binanın ilginç yapısı Bizans kubbesine geçişin habercisidir [29]. 	 <p>Minerva Medica [29].</p>	V	V	V		V				V	V	V	

Örnek 1 ve 2'deki Forum Boarium ve Forum Romanum'da yapılmış olan Vesta tapınakları dairesel biçimlere özgü evrensellik, anıtsallık, güç ve sonsuzluk gibi bir takım özellikler taşımaktadırlar. Bu kavramlar sahip oldukları dairesel biçimin gerek sade ve dengeli duruşu gerekse cephelerindeki sütun dizileriyle artan güçlü ve anıtsal etki sonucu meydana gelmiştir.

Örnek 3'de, mezar mimarisi ile ilişkili olan dairesel biçim türbelerde de çoğunlukla kullanılmıştır ve önemli kişiler adına anıt olarak yapılmıştır. Ayrıca bu türbe, evrensellik, anıtsallık, güç ve sonsuzluk gibi daire biçimine özgü simgesel özellikleri yansıtmaktadır. Yapının biçiminin yanı sıra büyüklüğü, cephesindeki sütun dizisi, oranları ve iç mekan hacmi bu kavramların hissedilmesinde etkili olmaktadır.

Örnek 4'deki bütün tanrılar adına yapılan Pantheon dairesel biçimi ve yarım daire kesitindeki küresel örtüsü ile mimarlık tarihinde her zaman ilham kaynağı olmuştur ve birçok simgesel değerle özdeşleşmiştir. Bundan dolayı eşitlik, evrensellik, güç, anıtsallık ve sonsuzluk gibi simgesel değerler doğrudan biçimi ile de ilgili olmuştur.

Roma mimarisinde son derece önemli olan iç mekan Pantheon'da doruğa ulaşmıştır denilebilir. Küresel örtü ile geçilmesini mümkün kılan dairesel biçim son derece net ve bölünmemiş bir mekan elde edilmesini sağlamıştır ve buradaki mekan biçiminden dolayı yukarıdakiler gibi bir takım simgesel özelliklere sahiptir.

Kubbe tam bir yarım küredir. Tapınak bütün tanrılara adanmış olduğundan küre biçimi kosmosun simgesidir [29]. Belirtildiği gibi küresel örtü mistik ve tinsel duyguların kaynağıdır. Aynı zamanda simetrik bir biçim oluşu ve küresel örtüden dolayı güçlü bir şekilde hissedilen merkezi mekan, duvar yüzeylerinin kesintisiz bir şekilde sürekli dönmesi ve dış mekandan iç mekanı sararak izole etmesi gibi daireye özgü bir takım fiziksel ve işlevsel özellikler de sayılabilir.

Örnek 5'de, Roma İmparatoru Hadrian adına yapılan türbe kare biçiminde bir kaidenin üstünde daire biçimli bir anıttır. Daireye özgü evrensellik, güç, anıtsallık ve sonsuzluk gibi simgesel özellikler, Augustus Türbesinde olduğu gibi, burada da kullanılmaktadır. İmparatorun gücünü simgeleyen bu yapı dairesel olarak dönen duvarlarıyla da onun sonsuzluğunu simgelemektedir. Ayrıca bu sonsuz süreçte evrenin biçimi olarak da algılanmaktadır ve evrenselliği simgelemektedir.

Örnek 6'da, bir hamam yapısı olan Karakalla'nın sıcaklık bölümü olan "calidairum" daire biçimlidir. Merkezdeki bir öge (göbek taşı) etrafında toplanmayı gerektiren bu mekanın işlevi biçiminin seçilmesinde etkili olmuştur. Bunlar; kenarların merkezden eşit

uzaklıkta olması ve merkez / odak belirleme gibi daireye özgü fiziksel özellikler ve toplama ve sarma gibi işlevsel özelliklerdir. Bunun yanında yapının simetri ekseninde bulunan dairesel biçim biçimsel farklılığı ve dengeli duruşu ile güç ve anıtsallık gibi simgesel özellikler yansıtmaktadır.

Örnek 7'de, mahkeme salonu olarak işlevini sürdürmüş olan Bazilika Ulpia, her iki kısa kenarı yarım daire ile biten bir dikdörtgenden oluşur. Bu daireler bir bakıma kiliselerde de bulunan apsid görevi görmektedirler ve bundan dolayı simgesel değerlere sahiptirler.

Yarım daire apsidin geometrik merkezinde, imparatorun tinsel mevcudiyetini ifade eden bir sunak vardır, çünkü davalara ancak imparatorun simgesel huzurunda bakılabildi [17]. Görülmektedir ki, kiliselerdeki apsid ve sunakla ilgili güç, anıtsallık, sonsuzluk gibi simgesel özellikler bu tip yapılara da taşınmaktadır.

Odak noktası oluşturan dairesel biçim mahkeme salonuna toplama eyleminin gerçekleşmesinde de etkili olmaktadır.

Roma dönemine ait incelenen dairesel yapılardan anlaşılmaktadır ki; simgesel boyutu daha ağırlıkta olan tapınak ve türbe yapılarında kullanıldığı gibi tiyatro, konut, hamam ve mahkeme salonu gibi yapılarda da daire, birtakım fonksiyonları karşılamak üzere tercih edilmiştir. Daireye özgü fiziksel özellikler olan, merkez/ odak belirleme, kenarların merkezden eşit uzaklıkta olması ve eğrisel yüzey özellikleri örneklerin çoğunluğunda vardır. Eğer verilen örnek tam yani bütün bir daire ise bu özelliklerin hepsi mevcut olmaktadır.

İşlevsel özelliklerden toplama, sarma / çevreleme ve sürekli bir yüzeye sahip olma özelliklerinin kullanıldığı görülmektedir. Dağıtma özelliğine rastlanmamıştır.

Bunların yanında Roma mimarisinde incelenen dairesel örneklerin anlamsal özellikleri oldukça ağırlıklı olarak kullanılmıştır.

Örnek 8'de, bir hamam olarak işlevlendirilmiş olan yapı merkezi bir plana sahip ve on kenarlıdır. Her kenara yarı daire dekoratif ve fonksiyonel nişler yerleştirilmiştir. Yapının merkezi bir biçime sahip olmasının avantajı kullanılarak bölücü eleman olmadan küresel bir örtü ile örtülmüştür. Dairesel biçimlere özgü merkezi olma, eğrisel yüzey gibi fiziksel özelliklerin ve toplama, sarma/çevreleme gibi işlevsel özelliklerin kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca simetrik, bütüncül yapısı ve küresel örtüsüyle anıtsallık ve güç gibi simgesel özellikler yansıtmaktadır.

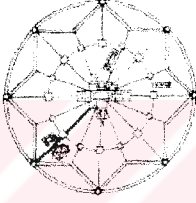
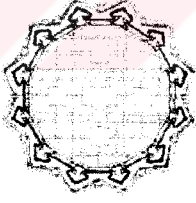
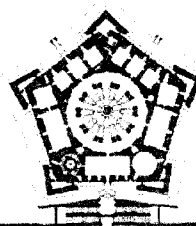
Örnek 9’da, merkezi, simetrik bir şekilde düzenlenen daire biçimindeki yapı bütün halindeki eğrisel yüzeyiyle çepeçevre sarılmakta ve toplama eylemini gerçekleştirmeye yardımcı olmaktadır. Daireye özgü taşımış olduğu fiziksel, işlevsel özelliklerinin yanı sıra yekpare kütlesi ve kaleyi andıran duruşuyla evrensellik, güç, anıtsallık ve sonsuzluk simgesel özelliklerini duyumsatmaktadır.

Örnek 10’da, anfityatrodan konuta dönüştürülmüş yapı grubu yer almaktadır. Anfityatronun merkezi olan sahne etrafında toplanan konutlar, daire biçiminin sahip olduğu eğrisel yüzeyle kesintisiz bir şekilde düzenli olarak sıralanmaktadırlar. Aynı zamanda kale duvarı gibi yüksek ve tek biçim elde edilmiştir. Bunun sonucunda da anıtsallık ve güç simgesel özelliklerini duyumsatmaktadır.

Örnek 11’de, birçok kutsal yeri içeren Fortuna Primigenia Kutağı bir aks üzerinde simetrik bir şekilde sıralanan düzgün geometrilerden oluşmaktadırlar. Rampalarla ulaşılan farklı düzeylerdeki meydanların en tepe noktasında bütün yapıyı kucaklayacak şekilde yarım daire tiyatro benzeri basamaklar bulunmaktadır. Bunun arkasında ve simetri aksı üzerinde küçük bir dairesel tapınak vardır. Uzun bir yol sonucu ulaşılan bu tapınak ve dairesel kollar gerek biçimsel farklılıkları gerekse yapının en uç noktasındaki konumları dolayısıyla daireye özgü anıtsallık güç ve sonsuzluk gibi simgesel özellikler taşımaktadır.

Ayrıca yapının bitiş noktasında bulunan yarım daire kollar eğrisel yüzeyiyle sürekli ve yumuşak bir geçiş sağlamakta ve yapıyı sarmaktadır.

Tablo 4. Rönesans dönemi dairesel mimari örnekler

4	AÇIKLAMALAR	YAPI ADI	DAİRENİN ÖZELLİKLERİ											
			F			İ				S				
			F ₁	F ₂	F ₃	İ ₁	İ ₂	İ ₃	İ ₄	S ₁	S ₂	S ₃	S ₄	S ₅
RÖNESANS MİMARİSİ														
12	<ul style="list-style-type: none"> • Roma, Montorio, 1500-1502. • Tempietto son derece orantılı yapmıştı, öyle ki kubbeden zemine kadar olan tüm yüksekliği genişliğine eşitti ve kiliseyi çeviren Dorik sütun dizisinde yüksekliğin genişliğe oranında yineleniyordu [11]. 	 <p>Bramante, Tempietto, 1502, Roma [38].</p>	V	V	V	V					V	V	V	V
13	<ul style="list-style-type: none"> • Filarette Sforzinda adıyla anılan yeni bir kent modeli tasarladı.; bu merkezdeki Pazar yerinden ışyan caddeleriyle sekizgen bir yıldız şeklindeki kent planıydı [17]. 	 <p>Filarette, Sforzinda İdeal kent Planı, 1464 [17].</p>	V	V		V	V	V			V	V	V	V
14	<ul style="list-style-type: none"> • Venedik, 1615. • Kent, toprakların yerleştirildiği burçlarıyla dokuz uçlu bir yıldız şeklindeydi ve bu biçim, merkezi depodan savaş araç gereçlerinin gerekli yerlere kolayca ulaştırılması gibi pratik bir amaca da hizmet ediyordu [17]. 	 <p>Scamozzi, V., İdeal kent Planı,1615 [17].</p>	V		V			V	V			V	V	V
15	<ul style="list-style-type: none"> • Manyerist bir fantezidir . • Yuvarlak bir avlu etrafına pentagonal bir kale şeklinde bina inşa edilmiştir [29]. 	 <p>Giacoma da Vignola, Plazzo Farnese, 1547-9 [29].</p>	V	V		V	V			V		V	V	

Örnek 12’de, Bramante’nin Tempietto’su en mükemmel yüksek Rönesans yapısı olarak kabul edilmiştir. Tempietto’nun simetrisi (dengesi) sürekli, sade geometrik bir biçim olan dairenin kullanılmasına dayanmaktadır [11]. Tempietto kutsal bir rölükerdir, yani bir kutsal emanet muhafazasıdır. Ve bu rölüklerin amacı, bulunduğu avluyu küçük tapınağı barındıran bir ‘cloitre’ haline koymaktır [29]. Tempietto’nun bulunduğu çevredeki hacmi, biçimi ve oranı son derece iyi dengelenmiştir. Rönesansın gerek ideal mekan düşüncesi gerekse temelindeki eşitlik ilkesi Tempietto’nun dairesel ve merkezi biçimiyle kusursuz bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Rönesans’ın temelindeki hümanizma, yani herşeyin merkezine insanı koyma, fikrini en iyi anlatan biçim olarak bu küçük tapınağı yüklenen evrensel ve anıtsal özellikleriyle simgesel değerler taşımaktadır. Ve yine bu dairesel biçimli tapınak bir meydanın ortasında odak noktası oluşturarak hem görsel hem de fiziksel olarak toplama, odaklanma, yönelmeyi gerçekleştirmiştir.

Örnek 13 ve 14’de, biçimsel özelliklerinden dolayı bir takım işlevsel yararlar sağlayan daire İdeal Kent planında tasarımında kullanılmıştır. Birincisinde bir odak noktası belirleyen merkezin bütün kenarlara eşit uzaklıkta olması merkezde toplamayı ve merkezden dışa doğru dağılmayı gerçekleştirmektedir. Ayrıca eğrisel yüzeyiyle de bütün mekanları sürekli bir şekilde sınırlandırmaktadır. Doğrudan evreni model olarak alan daire bir kentinde kendi içinde bir düzen olduğunu anımsatarak evrensel bir simgesel özellik taşımaktadır. Bunun yanı sıra eşitlik, güç, anıtsallık gibi simgesel özellikleri de taşımaktadır. İkincisinde ızgara şeklinde bölünen kent dairesel yüzey tarafından sarılarak süreklilik sağlanmaktadır. Burada da evrensellik, güç, anıtsallık simgesel özellikleri duyumsanmaktadır.

Örnek 15’de, bir geç Rönesans yapısı olan Plazzo Farnese beşgen bir biçim ve merkezindeki dairesel hacimden oluşmaktadır. Daire simetrik, dengeli ve sade biçimiyle güçlü bir şekilde algılanan merkez/odak noktası oluşturmaktadır ve buda yapının biçimsel etkisini artırmaktadır. Yapının kale duvarı gibi sert, sağlam duruşu ve simetrik biçiminin etkisi ile güç ve anıtsallık gibi simgesel özellikleri yansıtmaktadır.

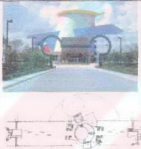

Örnek 16’de, Palladio’nun klasik portikolu kilisesi antikitenin en mükemmel merkezi planlı yapısı olan Pantheon gibi tam bir daire biçimindedir. Yapının silindir biçimindeki gövdesi yarı dairesel kubbe ile örtülmüştür. Daireye özgü fiziksel ve işlevsel özellikler bu küçük kiliseye eşitlik, evrensellik, güç, anıtsallık ve sonsuzluk gibi simgesel özellikler kazandırmıştır. Bunlar özellikle mimarlık tarihi sürecinde daire ve dairesel biçimlere yüklenen anlamlardan kaynaklanmaktadır.

Örnek 17’de, merkezi olarak planlanmış kilise salonu Rönesans tasarımcıları için hep ilgi çekici olmuştur. Palladio da bu yapısında da diğer yapılarında olduğu gibi kolayca algılanabilen merkezi olarak planlanmış bir model geliştirmiştir. Merkezi bir açıklığı geçmek için kullanılan küresel örtü simgesel bağlamda mekana sonsuzluk ve güç gibi anlamlar yüklemekte ve bunları kuvvetlendirmektedir. Ayrıca dengeli ve kolayca algılanan kubbesiyle evrensellik ve anıtsallık gibi kavramsal özellikleri de yansıtmaktadır.

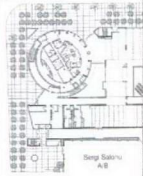
Görüldüğü gibi, merkezi mekanı şemasının son derece önemli olduğu Rönesans dairenin bu özelliğinden son derece yoğun olarak yararlanmıştır ve bunun sonucunda da dairenin simgesel özelliği yine ön plana çıkmıştır.

Tablo 5. Postmodern dairesel mimari örnekler

5	AÇIKLAMALAR	YAPI ADI	DAİRENİN ÖZELLİKLERİ												
			F			İ				S					
			F ₁	F ₂	F ₃	İ ₁	İ ₂	İ ₃	İ ₄	S ₁	S ₂	S ₃	S ₄	S ₅	
POSTMODERNİZM															
18		 <p>Aldo Rossi, Bonnefantenmuseum [37].</p>	✓	✓		✓					✓	✓	✓	✓	✓
19	<ul style="list-style-type: none"> • Yapının ortasında gidiş-geliş ve dolaşımı sağlayan atrium yer almaktadır. • Silindir etrafındaki kütleler sanki bir çarpışma olmuş gibi değişik derecelerde dönmüşlerdir. • Silindir dünyanın en büyük güneş saatlerinden biridir [24]. 	 <p>Arata Isozaki, Team Disney Büro Bloğu [24].</p>		✓		✓					✓			✓	
20	<ul style="list-style-type: none"> • Bu bina, Chicago'nun yüksek yapılarına oranla alçak, üstteki vurgu kitlesi çok dikkat çekici bir yapıdır. • Özellikle devleti temsil eden bir bina olduğu için saydam ve geniş açıklıklarla yapıya akıcı bir çekicilik kazandırılmıştır [43]. 	 <p>Helmut Jahn, State of Illinois, Chicago, 1979 [43].</p>				✓			✓	✓			✓	✓	
21	<p>Çadır biçimindeki bu gölgelik İsviçre'nin ovalarında bir şatoda yapılmıştır.</p> <p>Konfederasyon gibi çok önemli bir topluluk için tasarlanan bu basit görümlü çadır geçmişle bağ kurarak farklı simgesel kavramlar taşımaktadır [41].</p>	 <p>M. Botta, İsviçre Konfederasyonu Törenleri için Hareketli Gölgelik, 1991 [41].</p>	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

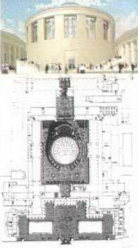
Tablo 5'in devamı

5	AÇIKLAMALAR	YAPI ADI	DAİRENİN ÖZELLİKLERİ											
			F			İ				S				
			F ₁	F ₂	F ₃	İ ₁	İ ₂	İ ₃	İ ₄	S ₁	S ₂	S ₃	S ₄	S ₅
POSTMODERNİZM														
22		 <p>Richard Meier, High Museum, Atlanta, 1980-83 [30].</p>	✓	✓							✓	✓		
23	<ul style="list-style-type: none"> • Bofil'ın Paris dolaylarında 1900 apartman içeren dört dev konut kompleksinin biri 1978-82 tarihleri arasında yapılan bu daire planlı anıtsal büyüklükteki Apartman kompleksidir [17]. 	 <p>Ricardo Bofill, Apartman kompleksi, 1978- 82 [36].</p>	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
24	<ul style="list-style-type: none"> • Avrupa Parlamento Binasının mimarisinin Avrupa'nın kültürünü ve tarihini ifade etmesi gereklidir. Bu yüzden biçim olarak geçmişte farklı dönemlerde kullanılan daire, elips ve eğrisel yüzeylere göndermeler yapılmıştır [44]. 	 <p>Avrupa Parlamento Binası, Arc. Stüdyo [44].</p>	✓	✓						✓	✓	✓	✓	
25		 <p>Legoretta+Legorreta, Teknoloji Müzesi [45].</p>	✓	✓	✓	✓					✓	✓	✓	✓

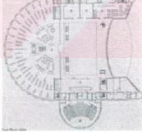

Tablo 5'in devamı

5	AÇIKLAMALAR	YAPI ADI	DAİRENİN ÖZELLİKLERİ										
			F			İ				S			
			F ₁	F ₂	F ₃	İ ₁	İ ₂	İ ₃	İ ₄	S ₁	S ₂	S ₃	S ₄
POSTMODERNİZM													
30	<ul style="list-style-type: none"> Projenin anahtar konsepti, kamu alanı olan arazide "halka açık mekan" tasarlama fikri olmuştur. Bina çevresi kolonatl ve daire sel bir bütünsellikle kaplanmış tir. Bu form yoluyla "her şeyi kapsama ve yansıma bağ lamında" işlevlendirilmiştir. [47]. 	 <p>Avery Grubu, Imax Sineması [47].</p>	✓	✓		✓	✓			✓	✓	✓	✓
31	<ul style="list-style-type: none"> İskenderiye'nin tarihsel merkezinde, antik liman boyunca uzanan geniş bir arazide yer alan 11 katlı kütüphane dört milyon kitap barındıracak kapasitedir ve planetoryum, çeşitli müzeler, bilişim bilimi okulu ve konservasyon merkezi gibi kültürel ve eğitsel mekanlarda içermektedir [6]. 	 <p>Snohetta, İskenderiye Kütüphanesi [6].</p>				✓			✓	✓	✓	✓	✓
32	<ul style="list-style-type: none"> Mimar bu büyük hükümet binasını, hacmi halkın rahatça katılımını sağlayan mekanlara bölen bir dizi avlu ve yaya yollarıyla düzenledi. Dolaşım labirentimsidir ve açık avluların köşelerini izler [48]. 	 <p>C. Corraera, vidhan Bhaver [48].</p>	✓	✓				✓	✓		✓	✓	
33	<ul style="list-style-type: none"> Yarışma sonucunda, 1995'te yapım işlemleri başlatılmış tir. Şeffaflık, Alman Parlamento-su'nun dünyanın en demokratik forumlarından biri olduğunu vurgulayan bir araç olarak, Foster'ın tasarımlarının ana unsurlarından biri olmuştur [49]. 	 <p>Foster, Almanya Parlamento Binası [40].</p>	✓	✓		✓				✓	✓	✓	✓

Tablo 5'in devamı

5	AÇIKLAMALAR	YAPI ADI	DAIRENİN ÖZELLİKLERİ										
			F			İ				S			
			F ₁	F ₂	F ₃	İ ₁	İ ₂	İ ₃	İ ₄	S ₁	S ₂	S ₃	S ₄
POSTMODERNİZM													
34		 Menara Mesiniaga Kulesi, Kuala Lumpur [51].	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓
35		 Richard Rogers, Avrupa İnsan Hakları M. [52].	✓	✓	✓				✓	✓	✓	✓	✓
36	<p>Kamusal bir park ve ulaşım hizmeti için oluşturulan bir ırmak ortasındaki dar bir dolgu zeminde konumlanan bu çok işlevli yapı kompleksi ofis alanı, otel, konferans salonu, restoran ve alışveriş merkezi barındırmaktadır [53].</p>	 M. Graves, Fukuoka Hyatt Regency Otel ve Ofis Binası [53].	✓	✓	✓	✓			✓			✓	✓
37	<ul style="list-style-type: none"> • Tarihi bir yapı olan müzede dikdörtgen ve daire kütleleri bir cam çatı ile bağlanmıştır. Böylece büyük avlu güzel ve açık bir mekan olarak yeniden canlandırılmıştır. • Önceden ulusal kütüphane de olan yapının okuma salonunun dairesel kütleli serbest yerleşen objeler için kullanılmıştır [54]. 	 N. Foster, British Museum [54].	✓			✓						✓	✓

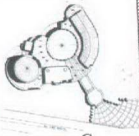

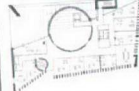
Tablo 5'in devamı

5	AÇIKLAMALAR	YAPI ADI	DAİRENİN ÖZELLİKLERİ											
			F			İ				S				
			F ₁	F ₂	F ₃	İ ₁	İ ₂	İ ₃	İ ₄	S ₁	S ₂	S ₃	S ₄	S ₅
POSTMODERNİZM														
38	<p>Prag kalesini gören bir köşe noktasında yer alan kuleler büro ve kafeler olarak tasarlanmıştır. Yapının köşesindeki silindirik kuleler farklı bir biçimlenme göstermektedirler ve Gehry bunlara 'Fred ve Ginger' adını koymuştur [54].</p>	 <p>Frank O. Gehry, Büro Binası, Prag [54].</p>				✓		✓	✓	✓			✓	✓
39	<ul style="list-style-type: none"> • Tokyo'dan yaklaşık iki saat uzaklıkta bir ormanın ortasında yer almaktadır. • Yaşama mekanları bir rotunda etrafında dönmektedir ve daha dıştaki bir ring tarafından sarılarak özel bir galeri oluşturulmuştur [25]. 	 <p>Kazuyo Sjima, Konut, Japonya [25].</p>				✓	✓	✓	✓			✓		
40	<ul style="list-style-type: none"> • Bina bilim, bilgi ve öğrenme merkezi olarak bilinmektedir. • Üç kat yüksekliğinde basit bir at nalı biçimli olan yapı, bir kütüphane, çok işlevli oditoryum ve bir iş ve bilgi merkezi gibi farklı mekan gruplarını sarmaktadır [55]. 	 <p>Michael Hopkins, Millenium Centre, Norwich [55].</p>				✓			✓			✓	✓	
41	<ul style="list-style-type: none"> • Hükümetin önemli kamusal yapılar yaparak kenti yapılandırmak istemesi sonucu yapılmıştır [56]. 	 <p>Carlos Ott, Bastille Opera Binası [56].</p>	✓			✓		✓	✓	✓			✓	✓

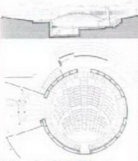
Tablo 5'in devamı

5	AÇIKLAMALAR	YAPI ADI	DAİRENİN ÖZELLİKLERİ										
			F			İ				S			
			F ₁	F ₂	F ₃	İ ₁	İ ₂	İ ₃	İ ₄	S ₁	S ₂	S ₃	S ₄
POSTMODERNİZM													
42	<ul style="list-style-type: none"> • 1650 koltuklu şiiresel bir tiyatro ve 450 koltuklu çok amaçlı tiyatro ile birlikte oluşturduğu aks yapı burununu bittiği yerde silindirik bir mekan oluşturarak sonlanır. • Salonun fuayesi tiyatronun eğrisel duvarını sarar ve suya doğru görüş imkanı verir [55]. 	<p>Michael Wilford, Sanat Merkezi, Salford, İngiltere [55].</p>			✓			✓			✓	✓	
43	<ul style="list-style-type: none"> • Cordoba havaalanına giden yoğun bir yol üzerinde bulunan iletişim merkezi aynı zamanda şehrin sembolik bir giriş kapısı rolünü üstlenmiştir. • Belli bir mesafeden, yapı belli bir açıyla kesilmiş çatısı olan, yere oturmuş silindirik bir kütle olarak gözükür [25]. 	<p>Miguel Roca, İletişim Merkezi, Arjantin [25].</p>	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
44	<ul style="list-style-type: none"> • Yapı, Cordoba'ya batıdan yaklaşırken kent giriş kapısı niteliği taşımaktadır. • Silindirik olan yönetici bölümü, yarı şeffaf dairesel bir alan etrafında düzenlenen bir dizi küçük hücre biçimindeki mekanlardan oluşmaktadır [25]. 	<p>Miguel Roca, CPC Route 20, İletişim Merkezi, Arjantin [25].</p>	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
45	<ul style="list-style-type: none"> • Kilisenin dini tören salonu mimari bütünselliği oluşturan elemandır. • Merkezdeki salon ışınal plan olarak adlandırılan plannın merkezden dışa doğru gelişmesini ve kubbenin iki kabuk halinde kırılmasını sağlamaktadır [57]. 	<p>Otavio Di Blasi Associati, St. Maria del Soccorso [57].</p>			✓	✓	✓		✓		✓	✓	

Tablo 5'in devamı

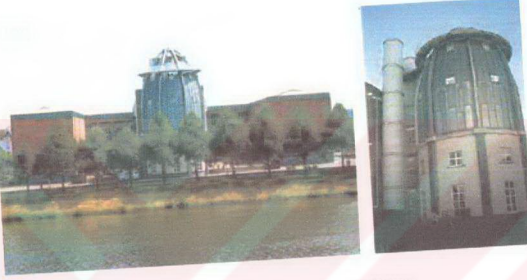
5	AÇIKLAMALAR	YAPI ADI	DAİRENİN ÖZELLİKLERİ												
			F			İ				S					
			F ₁	F ₂	F ₃	İ ₁	İ ₂	İ ₃	İ ₄	S ₁	S ₂	S ₃	S ₄	S ₅	
POSTMODERNİZM															
54		 <p>F. Lopez - G. Armada, Interaktif Doğal Bilim Müzesi [63].</p>	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓		✓	
55	<ul style="list-style-type: none"> • Mimari yarışma, görkemli Ulm Katedralinin bulunduğu meydanı tamamlamak için yapılmıştır. • Çok amaçlı bir merkez olan yapıya şehrin bilet ofisi ve bilet acentası, gösteri yeri, bir toplantı ve konferans salonu ve restoran, kafe yerleştirilmiştir [64]. 	 <p>R. Meier, Gösteri ve Toplantı Merkezi Ulm, 1986-93 [64].</p>				✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓		
56	<ul style="list-style-type: none"> • Örestad'ın kuzeyinde 400 birimlik öğrenci yurdu geliştirme konulu bir yarışma projesidir. • Jüri, projenin kendine özgü ve bağımsız tasarımından etkilenmişti. Ortadaki sarılmış avlu herkesçe kullanılabilen ve yaşayan bir mekan olmaktadır [65]. 	 <p>Boje Lungaard & Lane Tranberg, Öğrenci Yurdu, Kopenhag, 2002 [65].</p>	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
57	<ul style="list-style-type: none"> • Yarışma sonucunda kazanılan bir projedir. Tasarımcıların düşüncesi yapıya kent belleğinde yerleşmiş bir imaj kazandırmaktı. • Yapının 14m. çapında 18m. yüksekliğinde bir silindirin içinde bulunan büyük bir salonu vardır. Burası elçiliğin karşılama yeri ve sembolik mekandır [66]. 	 <p>Teodoro Leon, Meksika'nın Amerikan Elçiliği [66].</p>		✓		✓			✓				✓	✓	✓

Tablo 5'in devamı

5	AÇIKLAMALAR	YAPI ADI	DAİRENİN ÖZELLİKLERİ									
			F			İ				S		
			F ₁	F ₂	F ₃	İ ₁	İ ₂	İ ₃	İ ₄	S ₁	S ₂	S ₃
POSTMODERNİZM												
58	<ul style="list-style-type: none"> Gün boyunca değişen güneş ışığının açısı ve kalitesi evin dizaynında en önemli itici güç olmaktadır. Birinci konveks duvar bütün mahrem mekanları örterken camdan ikinci konkav duvar bütün bahçeyi kucaklamaktadır [67]. 	 <p>Ken Shuttleworth, Hilal Ev, London, 1997 [67].</p>	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	
59	<ul style="list-style-type: none"> Biçim olarak gelenek dışı iken gelenel bir dış cepheye sahip olan bina on daire ve bir yer altı garajından oluşmaktadır. Statik denge sekiz kolon ve betonarme döşemeyle güçlendirilmiş iki çekirdek betonarme taşıyıcı elemandan oluşmaktadır [68]. 	 <p>Norman Foster, Chesa Futura, Şt. Moritz, 2002 [68].</p>		✓				✓	✓			
60	<ul style="list-style-type: none"> Bina iki farklı büyüklükteki silindirlere oluşmaktadır. Büyük ana silindir garaj yerlerini içerirken ikinci küçük olan merdiven ve asansörleri kapsamaktadır. Bunların büyüklükleri insanlar ve araçların hareketleri için gerekli mekanlar düşünülerek ayarlanmıştır [69]. 	 <p>Marg von Gerkan, Hamburg Hava Alanı Otoparkı [69].</p>	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	
61	<ul style="list-style-type: none"> Yeraltına inşa edilmiş bu yapı yalnızca ince yapılı çan kulesi ve kubbesinin üst yüzeyi ile fark edilebilir. Kiliseye, aşağı doğru inen dönel bir rampa ile ulaşılır. Dini tören salonu dairesel planlıdır ve ahşap geodezik bir kubbe yapı ile örtülmüştür [58]. 	 <p>Otavio Di Blasi Associati, San Salvatore, Loseto [58].</p>	✓	✓	✓	✓		✓		✓	✓	✓

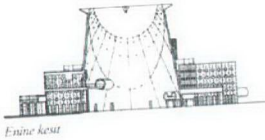
Örnek 18'de, Maas nehrinin kıyısında konumlanan Bonnefantenmuseum E biçimli bir plana sahiptir. Ancak simetri sağlayacak şekilde yapının merkezinde konumlanan dairesel biçim gerek büyüklüğüyle gerekse biçimsel farklılığıyla öne çıkmaktadır ve nehrin nirengi noktasını oluşturmaktadır. Aynı zamanda simetrik, dengeli ve sade biçimiyle anıtsallık ve güç gibi simgesel özelliklerde taşımaktadır.

Eğrisel ve kesintisiz bir yüzey tarafından çevrenmesi ve kenarlarının merkezden eşit uzaklıkta olması dolayısıyla tepe noktası gözetleme kulesi olarak da kullanılmaktadır.

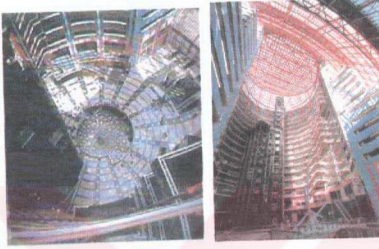
Şekil 68. Aldo Rossi, Bonnefantenmuseum [37].

Örnek 19'da, Disney World'la bağlantılı büroları yerleştirmek üzere tasarlanmış olan yapı, birçok farklı biçimin farklı açılarla bir araya gelmesinden oluşan bir kütleye sahiptir. Yapının ortasında bulunan dairesel atrium ve büyük bir güneş saati gerek sade biçimi gerekse büyüklüğü ile yapıyı dengelemektedir. Güneşin döngüsel hareketi dairesel biçimin kesintisiz olarak dönen yüzeyine yansıtılarak yapının konstrüksiyonundan işlevsel olarak yararlanılmaktadır. Takvim ve zamanla ilgili ölçümlerde tarihsel süreçten beri sıkça kullanılan daire evrensel bir boyut kazanmaktadır. Ayrıca ölçek olarak yapı kütlelerine olan hakimiyetiyle anıtsal bir görünüm yansıtmaktadır.

Şekil 69. Arata Isosaki, Team Disney Büro Bloğu [34].

Örnek 20’de, devleti temsil eden bir bina yer almaktadır. Geniş ve büyük boyutlarda bir mekan oluşturmak için dairenin merkezi bir biçim olmasından yararlanılmıştır. Gerek sağlamlık ve rijitlik gibi yapı konstrüksiyonu gerekse sürekli bir şekilde süren yüzey algısı ile bütüncül bir mekan içinde bina bütün işlevleri sarmaktadır. Bunun yanında yapı biçiminden kaynaklı olarak anıtsallık ve güç gibi simgesel değerler duyumsatmaktadır.

Şekil 70. Helmut Jahn, İllinois hükümet Binası, Chicago [43].

Örnek 21’de, kültürel ve politik önemi olan bu yapı mimarlık tarihinde özellikle eski kültürlerde sıkça kullanılmış olan çadır biçimindedir ve çadırın simgelediği insanları bir çatı altında toplama, kaynaştırma ve paylaşırma kısaca sosyalleşme olgusu burada kullanılmak istenmiştir.

Botta’nın bu proje için yazdığı rapor şöyle der; “Çadır bir göçmen çatıdır. O bir varlık göstergesi olup, insanları bir tema, bir olay, bir paylaşma için bir araya toplar. İnsanın öğrenme ve kendisini başkaları ile kıyaslama gereksinimini ele aldığımız zaman, gölgelik, çatının veya korunmanın en ilkel şeklidir. İnsan için önemli ve gerekli olan beraberlik duygularının bir işaretidir” [41]. Tamamen insan gereksinimi sonucu ortaya çıkan çadır kavramının altında son derece akıl ürünü olan biçimi yatmaktadır. Bu da dairedir. Sonuç olarak dairesel ve küresel biçimlere özgü fiziksel ve işlevsel özellikler kullanılmaktadır ve buradaki eşitlik, evrensellik, güç, anıtsallık ve sonsuzluk gibi simgesel özelliklerin altındaki sebeplerdir.

Örnek 23’de, son derece büyük çaptaki bu konut kompleksi doğrudan biçiminin dengeli, kararlı, ve etkileyici görünümü dolayısıyla güç, anıtsallık, sonsuzluk gibi simgesel özellikler taşımaktadır. Colesseum gibi tarihsel süreçte varolan bazı yapıları hatırlatması ve

bir kale duvarı, şato gibi sert ve güçlü görünümü dolayısıyla bu kavramları çağrıştırmaktadır.

Yapının daireye özgü taşıdığı simgesel özellikler yanında fiziksel ve işlevsel özelliklerde vardır. Bu özelliklerin yapıya sağlamış olduğu yararlar şu şekilde sıralanabilir; bütün konut birimleri tarafından ortak bir şekilde kullanılan merkezi bir avlu oluşturulması, böylece hem konutlara eşit derecede kullanım olanağı verilmektedir hem de daireSEL biçimin sağladığı en büyük alanlı, sınırları belli, içe dönük bir tasarım elde edilmektedir. Ayrıca sürekli bir şekilde dönen eğrisel cephe ile görüş açısının dağılması sağlanarak en büyük görüş elde edilmiştir.

Şekil 71. Ricardo Bofill, Apartman kompleksi, 1978-82 [36].

Örnek 24’de, demokrasiyi temsil eden bu yapının tasarım konsepti şu şekilde ifade edilmektedir; “Avrupa Parlamento Binasının mimarisinin Avrupa’nın kültürünü ve tarihini ifade edebilmesi gereklidir. Ayrıca içinde bulunduğumuz çağı ve bunu destekleyen demokrasi ruhunu da simgelemeli ve Avrupa Parlamentosu’nun kararlarıyla bütün değerleri içinde toplayan yeni bir miras yaratılmasına imkan vermelidir” [44]. Bu bağlamlarda yapı biçimsel olarak silindirik biçiminde bir kütle ve bunun yarısını içine alacak şekilde saran kavisli bir yüzeye sahip hacimden oluşmaktadır. Ayrıca küresel bir örtüsü olan elips ve silindirik içine yerleştirilmiş bir elips daha bulunmaktadır. Avrupa’nın kültür ve bilim tarihinde varolan daire, küresel biçim ve elips eşitlik, evrensellik, güç, anıtsallık ve sonsuzluk gibi simgesel özellikleri yansıtmaktadırlar.

Biçimsel olarak yapı ile imgeledikleri konusunda şunlar belirtilmektedir; “Bu bina gücün dayanıklılığını simgelerken aynı zamanda demokrasinin açıklığını da temsil etmektedir” [44].

Şekil 72. Avrupa Parlamento Binası, Arc. Stüdyo [44].

Örnek 25’te, yapının giriş kısmının yer aldığı küresel hacim dikdörtgen biçimindeki binanın köşesinde yer almakta, yapının tek düze, monoton yapısını değiştirmekte ve binanın bu kısmına dikkat çekmektedir. Yapıda oldukça vurgulu bir şekilde kendini gösteren küresel hacim evrensellik, güç, anıtsallık ve sonsuzluk simgesel özelliklerini yansıtmaktadır (Şekil 73).

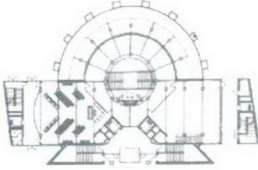

Şekil 73. Legoretta+Legoretta, Teknoloji müzesi [45].

Örnek 26’da, açık, net ve sade biçimiyle yapı kolaylıkla algılanmakta ve binanın ortasında yer alan daire, biçimi ve hacmi ile öne çıkmaktadır. Aynı zamanda yapıya hakim bir noktada belirgin bir şekilde konumlanan daire, güç ve anıtsallık gibi simgesel özellikleri duyumsatmaktadır.

Yapının orta aksında yer alan dairenin merkezi, sirkülasyon alanı olarak işlevlendirilmiş ve kenarların merkezden eşit uzaklıkta olma durumundan ve sürekli bir

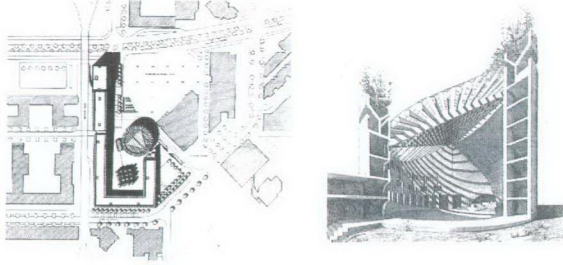
yüzeyinin olması özelliğinden faydalanarak daire merkezden dışa doğru ilerleyen ışınlar olarak düzenlenmiştir. Böylece hem bütün düzenlemeler merkezden aynı uzaklıkta olmakta hem de bütüncül bir mekan elde edilmektedir. Aynı zamanda dairesel olarak dönen yüzey görüntüyü dağıtarak en büyük görüş açısı vermektedir.

Şekil 74. M.Botta, Kitap, Görüntü ve Ses Evi [46].

Örnek 27’de, ikametgah olarak ayrılan bir bölgede bulunan yapı 98 konut birimi barındırmaktadır. Bir dikdörtgenin ortasında yer alan ikiye bölünmüş daire, hacim olarak daha büyük olması ve biçimsel farklılığıyla yapıya anıtsal bir giriş niteliği kazandırmaktadır. Ayrıca bir kale suruna benzeyen Fortezza simgesel olarak güç kavramını beraberinde yansıtmaktadır. Dairesel biçimin simgesel özelliklerinin yanında odak belirleme, en geniş görüş açısı sağlama gibi fiziksel ve işlevsel özelliklere de sahiptir.

Örnek 28’de, Botta; “Bu projeyi insanlar için ev esprisinden hareket ile Allah’ın evi olarak tasarladım” [41] demektedir. Mekanda huzur, güven ve bir takım mistik duygular oluşturmak isteyen Botta mimarlık tarihinde örnekleri olan daire biçimini tercih etmiştir. Bina biçimsel olarak güç, anıtsallık ve sonsuzluk gibi simgesel kavramları yansıtmaktadır. Bunun yanında fonksiyon olarak dairesel biçimlere özgü merkezi olma, toplama, simetri, sarma/çevreleme ve süreklilik gibi fiziksel ve işlevsel özelliklerden yararlandığı görülmektedir.

Şekil 75. Mario Botta, Evry Katedrali [41].

Örnek 29'da, 365 m. çapında hiç bölücü eleman kullanmadan yapılan son derece sade, basit bir görünüme sahip kubbe biçimindedir. Yeni bir bin yılın gelişini kutlamak için yapılan bu yapı sanat, bilim, kültür, eğlence, oyun,... gibi birçok aktivitenin tek bir çatı altında toplanmasından ibarettir. Aynı zamanda simgesel bir değeri olan bu yapı küresel biçimiyle eşitlik, evrensellik, güç ve sonsuzluk gibi simgesel özellikler taşımaktadır. Bu özellikler şu şekilde açıklanabilir. Doğrudan evreni model olarak alan biçimi ve birçok farklı birimin, kültürün yaşadığımız dünyada olduğu gibi tek bir çatı altında toplanması evrensel bir nitelik sunmaktadır. Bunu yanında dengeli ve simetrik bir dairesel plan çerçevesinde bütün birimler odak olan dairenin merkezine yönelmişlerdir. Böylece eşit bir paylaşım sağlanırken merkezin gücünde vurgulanmaktadır. Ayrıca tarihsel süreçte karşılaşılan küresel biçimlerle ilgili sonsuzluk yorumlarını burada da yapmak mümkündür.

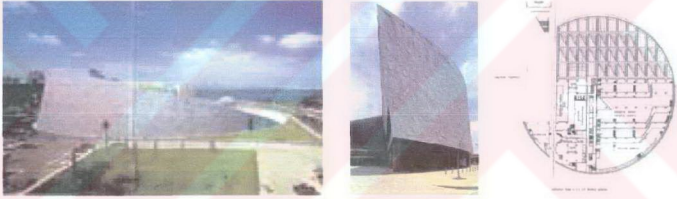
Şekil 76. Milenyum Kubbesi [39].

Örnek 30'da, bir ulaşım ağının merkezinde bulunarak bütün yolları birbirine bağlayan kavşakta İmax sineması odak noktayı oluşturmaktadır. Tam bir daire olan yapı, bulunduğu konumda farklı noktaları birbirine bağlayabilecek ve açık bir alanda her yönden

yaklaşıldığında aynı etkiyi yapabilecek en uygun biçim olarak seçilmiştir. Binanın işlevlerinden olan içerdeki sinema salonu ve büyük bir ekran görevi görerek sanatsal çalışmaların sergilendiği dairesel, kesintisiz dış cephe biçimiyle doğrudan uyum içindedir. İmax sineması fiziksel ve işlevsel özellikleri bakımından daire kullandığı gibi simgesel açıdan da bu biçim yardımıyla eşitlik, evrensellik, güç, antıtsallık gibi bir takım özellikler kazanmıştır.

Örnek 31’de, yapının en belirgin özelliği dairesel biçimdir ve biçimiyle işlevi arasında anlamsal bir bağ kurulmaktadır. Kitap ve bilgi evrenin bütünlüğü ifade ederken dairenin döngüsel karakteri insan bilgisinin doğasını yansıtan bir süreklilik ve sonsuzluk duygusu vermektedir [6]. Bunun sonucunda yapının dairesel biçimi evrensel bir kimlik kazanmaktadır ve güç, antıtsallık, eşitlik gibi simgesel özellikleri de yansıtmaktadır.

Bütün birimler dairesel bir sınırla çevrelenmektedir. Böylece birçok farklı birim tek yüzey tarafından sınırlanarak sade ve dengeli bir biçime sahip olmaktadır.

Şekil 77. Snohetta, İskenderiye Kütüphanesi [6].

Örnek 32’de, Medhya Pradesh hükümetinin yeni Devlet Meclisi olan bina birçok farklı organizasyonu bir araya toplayarak onları saran daire biçiminden oluşmaktadır.

Devletin siyasi ve politik gücünü simgeleyen bu yapı sade ve kararlı biçimiyle antıtsallık ve güç gibi simgesel kavramlar taşımaktadır. Bunun yanında kendi içinde bir düzen kuran ve “şehir içinde şehir” olarak düşünülmüş yapının dairesel bir sınırla çevrelenmesi evrensellik ve sonsuzluk gibi simgesel kavramları da duyumsatmaktadır.

Örnek 33’de, Avrupa Parlamento Binası, meclis salonunun bulunduğu tarihi yapı ve yeni bir öneri olan kubbesi olmak üzere iki kısımda ele alınabilir. Şeffaf, saydam kubbesinin işlevlendirilme biçiminden ve tarihsel süreçte kent belleğinde edindiği imgelerden dolayı bir takım simgesel anlamlar taşımaktadır. Bunlar; demokrasinin

sembölü olması, insanların millet meclisi üyelerini kubbenin tepesine çıkararak yukarıdan izlemesi, onları kontrol edebilmesi ve Avrupa Parlamento Binası'nın temsil ettiği demokrasinin, eşitliğin sonsuza kadar koruyucusu olacağı gibi birçok farklı bağlamlar nedeniyle güç, anıtsallık, eşitli, sonsuzluk, evrensellik gibi kavramlardır.

Reichstag'ın saydam camdan küresel kubbesi binanın merkezinde simetrik yapısıyla denge kurarken hem de odak noktası oluşturarak burada toplanma etkisini güçlendirmektedir.

Duvarların yıkılmasından sonra taşıdığı tarihsel anlamı ve kent içindeki konumu dolayısıyla birdenbire merkezileşen bu bina Foster'ın duyarlı ve yaratıcı çözümüyle kent mekanında da "merkez"i işaret etmektedir. Böylece Reichstag'ın yeni kubbesi ya da "fener"i çok çabuk Berlin'in landmark'ı olmuştur.

Örnek 34' de, dairesel biçimli gökdelen merkezi ve simetrik yapısıyla dairenin her yönde eşit yük dağıtım özelliğinden yararlanmakta ve statik açıdan son derece rijit bir yapıya sahip olmaktadır. Ayrıca dairesel biçimin anıtsallık ve güç simgesel özelliklerini yansıtmaktadır.

Örnek 35'te, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi olarak son derece önemli bir kimliği temsil eden yapının hiç kuşkusuz işlevinin gereği olarak dairesel bir kütleyle sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanında dairesel biçimin sahip olduğu güç, evrensellik, anıtsallık, sonsuzluk ve eşitlik simgesel değerlerini kullanmakta ve yapı, misyon olarak dairesel kütleyle mesajını iletmektedir.

Örnek 36'da yapının orta aksı üzerinde simetrik bir şekilde konumlanan daire biçimi yapıda merkez noktası oluşturmakta, bütün birimleri buraya yönlendirmektedir. Ayrıca karşılıklı köşelerde duran dikdörtgen mekanları da sürekli dönen kenarlarıyla dengeli bir şekilde bağlamaktadır. Tarihsel süreçten yüklendiği önemli simgesel değerler son derece etkili bir şekilde duyumsanmaktadır.

Örnek 37 ve 22 aynı özellikleri göstermektedir. Birincisinde müze olarak işlevini sürdüren yapı dikdörtgen bir biçim ve dairesel bir kütlelen oluşmaktadır. Dikdörtgen ve daire arasındaki boşluk camla örtülmektedir. Bunun sonucunda dairesel kütle öne çıkmaktadır. Aynı zamanda tam olarak merkezinde olmasa bile merkezine yakın bir yerde duran dairesel kütle binadan çıkan kubbesiyle de odak oluşturmaktadır. Ayrıca kesintisiz bir şekilde dönen yüzeyi sonucunda sürekli bir görüş ve yaklaşma imkanı sağlamaktadır. Sade, dengeli, simetrik ve etkili biçimiyle açık bir meydana konumlanmış gibi duran yapının

dairesel kütlesi evrensellik, anıtsallık, güç ve sonsuzluk gibi simgesel özellikler taşımaktadır.

Örnek 38’de, yapı, sürekli eğrisel yüzey özelliği ile köşe noktasında bulunan dairesel biçim kule görünümündedir ve biçimsel açıdan farklı bir yaklaşımla ele alınmıştır. Silindirik biçimli kuleler genişletilip daraltılarak daha akışkan, sürekli ve organik bir görünüme kavuşmuştur. Ayrıca dairesel yüzey mekanda en geniş görüş açısı sağlamaktadır.

Köşe noktasında yer bu dairesel kuleler anıtsallık ve güç gibi simgesel değerler taşımaktadır.

Örnek 39’da, ormanın ortasında konumlanmış ve birtakım kriterleri karşılaması istenen bu konut için mimar son derece akıllıca bir kararla tasarımını daire olarak gerçekleştirmiştir. Burada en önemli karşılanması istenen unsur sürekli bir manzara görüntüsü olmuştur. Bunun için, eğrisel ve sürekli olan yüzeyiyle görüntüyü dağıtarak en geniş görüş açısı verecek olan daire, en uygun biçim olmuştur. Ayrıca bütün mekanlar bu iç içe geçen iki daireyle çevrelenerek istenen mekanlar oluşturulmuştur.

Yaşama mekanları, yarı şeffaf çatısı olan yaklaşık çifte yükseklikteki rotunda etrafında dönmektedir. Daha büyük bir silindirik içinde merkez dışında yer alan bu dairesel rotunda daha dıştaki bir ring tarafından sarılmış özel bir galeri oluşturur. Tasarım kurgusunun geometrisi akılcı bir şekilde kurulmuştur. Dıştaki ringin genişliği çevresi etrafında dolaştıkça değişmektedir [25]. Bu bağlamda ele alındığında ele alındığında daireye özgü fiziksel ve işlevsel özelliklerin tasarım kararlarını etkilediği görülmektedir.

Örnek 40’da, Norwich’teki elektronik bilgi ve öğrenme sisteminin kaynağı Michael Hopkins ve grubu tarafından tasarlanan yeni Millennium merkezidir. Yapı üç kat yüksekliğinde basit bir at nalı biçimindedir ve kütüphane, çok işlevli oditoryum ve bir iş ve bilgi merkezi gibi farklı mekan çeşitlerini sarmaktadır [55].

Yapının yarım daire şeklinde biten yüzeyi, projenin sosyal içerikli mekanlarını oluşturan üstü kapalı avlu etrafında bütün mekanları sarmaktadır. Böylece bütün birimler avludan eşit derecede yararlanabilecekler ve hepsinin burada toplanması sağlanabilecektir. Yapının biçimsel olarak daireye özgü birçok özellikten faydalanmasının yanı sıra etkili ve farklı görüntüsüyle de anıtsal ve güçlü bir görünüm sergilemektedir.

Örnek 41’de yapının dairesel biçimde dönen giriş yüzeyi yapıya son derece farklı bir kimlik kazandırmaktadır. Ayrıca dairesel biçime ait evrensellik anıtsallık ve güç gibi simgesel değerleri duyumsatmaktadır.

Örnek 42'de, 1650 koltuklu şiiresel bir tiyatro ve 450 koltuklu çok amaçlı tiyatro ile birlikte oluşturduğu aks yapı burnunun bittiği yerde silindirik bir mekan oluşturarak sonlanır. Bu aksın her iki yanında devamlı değişen gösterimler ve şehrin Lowry resim koleksiyonuna büyük mekan ve uygun ışıklandırma sağlayan galeriler sıralanır. Giriş kapısının sağında Lowry'nin çalışma merkezini içeren silindirik bir kule vardır. Tepede çok amaçlı tiyatronun fuayesi tiyatronun eğrisel duvarını sarar ve suya doğru görüş imkanı verir.

Örnek 43'de, iletişim merkezi olarak fonksiyonunu sürdüren yapı, herbiri farklı bir şekilde biçimlenmiş birçok mekanı tam bir daire olarak dönen bir duvarla sınırlandırılmıştır. Düzensiz bir şekilde birbirine bağlanmış olan bütün birimler düzenli, simetrik, dengeli bir biçim olan daire ile tekbir mekan içine toplanmış ve sarılmışlardır. Ayrıca iletişim merkezi daire biçimiyle kendine küçük bir alanda en büyük hacmi sağlamış olmaktadır.

Cordoba havaalanına giden yoğun bir yol üzerinde bulunan yapı aynı zamanda şehrin sembolik bir giriş kapısı rolünü üstlenmiştir [25]. Gerek konumu nedeniyle gerekse tarihsel süreçten tanıdık olan biçimi dolayısıyla yapı evrensellik, güç, anıtsallık gibi simgesel / kavramsal özellikleri temsil etmektedir / yansıtmaktadır.

Örnek 44'de, iletişim Katılım Merkezi (CPC) olarak fonksiyonunu sürdüren yapı belediye ve yönetim faaliyetlerinin bulunduğu silindirik blok ve sosyal ve kültürel mekanları içeren göz merceği biçimli hacimden oluşur [25]. Biçimiyle diğer yapıdan farklılaşan yönetim binası kavramsal olarak bazı mesajlar iletmektedir. Simetrik, dengeli, sade ve kendi içinde bitmiş bir biçim olan dairesel yönetim merkezi gücü temsil etmekte ve aynı zamanda anıtsal bir nitelik kazanmaktadır. Dairesel biçimin buradaki birtakım simgesel özelliklerinin yanında bazı fiziksel ve işlevsel özellikleri de kullanılmaktadır. Bütün mekanlar daire biçimli bir merkez etrafında sürekli bir yüzey tarafından sarılarak toplanmaktadır. Böylece bütün birimlerin birbirleriyle ilişkileri maksimum düzeyde tutulmaktadır.

Örnek 45'de, yapı olan olarak dairesel bir merkezden dışa doğru döndükçe genişleyen deniz kabuğu görünümündedir. Bütün birimler merkezdeki dini tören salonunu sarmaktadır ve en önemli tasarım öğesi bu mekandır. Burada olduğu gibi daireye özgü fiziksel ve işlevsel özelliklerin birebir tasarımda kullanıldığı görülmektedir ve bu özellikler plan şemasını oluşturmaktadır. Bunun yanında yapının yanık gibi duran küresel kubbesi

tarihsel süreçten gelen sonsuzluk, anıtsallık, evrensellik ve eşitlik gibi simgesel özellikler taşımaktadır.

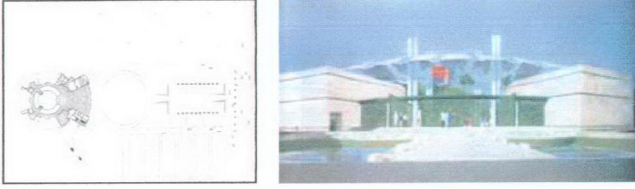
Şekil 78. Otavio Di Blasi Associati, St. Maria del Soccorso, Noicattaro [57].

Örnek 46'da, konut ve ofis işlevleriyle tasarlanmış olan bu yapı biçimsel olarak çevresindeki yapılardan oldukça farklıdır ve bunun sonucunda simetrik ve dengeli olan dairesel biçimiyle anıtsallık ve güç gibi simgesel özellikler yansıtmaktadır.

Simetrik bir biçim olama özelliği kullanılarak bina dörde bölünmüş ve buralarda konutlar çözülmüştür. Ayrıca asal biçimler arasında aynı köşegene sahip fakat en büyük hacim sağlayan olama özelliğiyle de tasarıma katkıda bulunmuştur. Dairenin eğrisel duvarının bütün mekanları kesintisiz bir şekilde sararak sınırlamasıyla birlikte kendi içinde bütüncül ve içe dönük bir karakter kazanmıştır.

Örnek 47'de, bilim ve sanat merkezi olarak fonksiyonunu sürdüren yapının tasarımını etkileyen en önemli etken şu şekilde açıklanmaktadır, "Bilim ve toplum arasındaki bağlantıyı kuvvetlendiren bilim müzelerinin yarattığı sosyal etkinin bilincinde olmak Panama'daki Sanat ve Bilim Merkezi projesinin tasarlanmasında etkili olmuştur" [57]. Sosyal faaliyetlerin, ortak mekanların ve iletişimin son derece önemli olduğu bu merkezde binayı oluşturan biçim son derece önem kazanmaktadır. Bu yüzden tasarım konseptini gerçekleştirebilecek biçim merkezi bir dairesel alan etrafında toplanan parçalı dairesel kütleler olarak seçilmiştir. Bütün birimler ortak bir merkezde toplanabilmektedir ve görsel ve fiziksel olarak birbirleriyle en verimli iletişimi kurabilmektedirler. Bütün birimlerden en kısa sürede ulaşılabilen ortadaki rekreasyon alanları dolayısıyla sosyal hayat sürekli canlı kalmaktadır. Bütün bunların yanında bilginin yayılmasını ve sanatın önemini

ifade eden dairesel hacimli yapı evrensellik ve eşitlik gibi simgesel özelliklerde taşımaktadır.

Şekil 79. Francisco Lopez-Guerra Almada, Bilim ve Sanat Merkezi, Panama [58].

Örnek 48'de, stadyumların vazgeçilmez işlevi olan saha ve sahaya yönelme olayı geçmişte de birçok örneği olan merkezi bir biçim olan daire ve dairesel biçimlerle çözülmüştür. Görsel olarak merkezde odaklanarak, en iyi görüş açısı sağlayan daire yapısal olarak da son derece büyük bir açıklığın bölücü eleman kullanmadan her yönde eşit yük dağıtımını gerçekleştiren küresel bir örtü ile örtülmesine imkan vermektedir. Tarihsel süreçten beri merkezi organizasyonlarda kullanılan dairesel çözüm bu biçimi evrensel kılmaktadır ve belleğimize yerleştirmektedir.

Örnek 49'da, daireye özgü fiziksel ve işlevsel özelliklerin buradaki dairesel konut grubunu oluştururken kullanıldığı görülmektedir. Kendi içinde bir düzen gerektiren konut grubu dairesel bir sınır içinde ortası boş bir silindir olarak tasarlanmıştır. Bu durumda merkezden kenarlara doğru her yönden eşit uzaklık sağladığı için daire en iyi şekilde merkezde odaklanmayı / toplanmayı sağlamaktadır. Ayrıca dengeli ve sade biçimiyle evrensellik ve antısalık gibi simgesel özellikler taşımaktadır.

Örnek 50'de, Düz bir ovada çevresinden kopan, kendi içinde bir düzen sağlayan, mahremiyet olgusunun yüksek olduğu ve aynı zamanda çevreye panoramik görüş sağlayan bir çiftlik evi tasarlanması istenmiştir ve bütün bu isteklerin çözümü için dairesel bir plana sahip bir proje geliştirilmiştir. Dairesel biçimin ortası boşaltılmış böylece kendi içine dönük merkezi bir organizasyon sağlarken dıştaki eğrisel yüzey görüntüyü dağıtarak en geniş görüş açısı kazandırmaktadır. Ayrıca eşit yarıçapta eğrisel yüzey dönerek yapıyı sarmakta ve çevresinden sınırlanmaktadır. Kendi içinde bir düzen oluşturan ve bulunduğu çevrede biçimsel olarak farklılaşan bu yapı evrensellik ve güç gibi özellikler taşımaktadır.

Şekil 80. Arthur Dyson, Geringer Konutu, Kerman, California, 1979 [61].

Örnek 51’de, geçmişte Viyana’nın gaz ihtiyacını karşılatan gazometre yeniden işlevlendirilirken dairesel dış cephesi bozulmadan içteki işlevsel elemanları sökülüştür. Yapı, konut, büro, eğlence ve alışveriş gibi işlevlerle yeniden planlanmıştır.

Mevcut yuvarlak yapıları yeniden kullanılabilir duruma getirmek düşüncesi yeni bir anlayış değildir. Örneğin İtalya’daki anfiteyatrolar yaşayan konutlara dönüştürülmüştür. Geliştirilen projenin getirdiği yeni unsur yapının içine ve dışına yüksek yoğunluk kazandırılması ve karmaşık teknik çözümlerdir [70]. Son derece büyük ölçekteki bu yapı simetrik, dengeli ve kale duvarı gibi sağlam duruşuyla anıtsal bir yapı imgesi oluşturmaktadır. Merkezi bir biçim olan daire bütün fonksiyonları merkez bir avlu etrafında sarmaktadır. Bütün birimler ortadaki avluya bakarken aynı zamanda kesintisiz bir yüzey olan dış cepheden de yararlanmaktadır.

Postmodern dairesel örneklerde görüldüğü üzere; daire, fiziksel özelliklerinin sağladığı işlevsel yararları bakımından tercih edilirken tarihsel süreçten gelen anlamsal değerleri de kullanılmaktadır. Fakat günümüzde çok daha çeşitli yapıların fonksiyonlarını yerine getirmektedir ve biçimsel olarak bunun sonucunda örnek 42, 47, 50 ve 55’de olduğu gibi biçimsel değişimlerle parçalandığı görülmektedir.

Örnek 52’de, Viyana’daki dört gazometreden üçüncüsü olan yapı büro, konut ve alışveriş işlevleriyle yeniden tasarlanmıştır. Yapının kubbesi sökülerek şeffaf bir malzemeyle kapatılmıştır. Böylece zengin bitki örtüsü ile iç avluda sera etkisi oluşturulmuştur. Ayrıca ortası oyulmuş bu dairesel biçimin etkisi ile yapı dış ve iç olmak üzere çift taraflı kullanılabilirliktedir.

Mimari açıdan içerisi, teraslı derecelendirmeleri ve Adolf Loos’un zamanındaki klasik Viyana konutunun çağdaş bir tercümesi olarak yorumlanabilecek, göz kamaştırıcı beyazlıktaki sade ve açık formel diliyle öne çıkmaktadır [62]. Bunun sonucunda gerek

fiziksel biçim olarak gerekse tarihsel süreçteki etkisi sonucu yapı evrensellik, güç ve anıtsallık gibi simgesel kavramları taşımaktadır.

Yapının merkezi çeşitli düzeylerde sosyal aktiviteler için uygun bir ortam oluştururken kesintisiz/sürekli bir şekilde binayı saran dış cephe en geniş açıyla Prater ve Tuna çayırlarının etkileyici panoramik görüntüsüne imkan vermektedir. Sonuç olarak; yapının dairesel olan biçimi ona işlevsel yararlar ve simgesel özellikler kazandırmaktadır.

Örnek 53'de, Viyana'daki tarihi gazhanelerden dördüncüsü olan bina konut, büro, şehir konseyi departmanları ve alışveriş-eğlence fonksiyonlarının birleşimi olarak yeniden planlanmıştır. Yine diğer gazometre binalarında olduğu gibi yapının iç kubbesi sökülerek tarihi dairesel dış duvar kalmıştır ve şeffaf bir örtü ile kubbe biçiminde kapatılmıştır.

Gazhane D'nin yeniden canlandırılması ve konut amaçlı bir koza olarak kullanılmasına yönelik tasarımda tarihi binanın iç duvarlarının bina sakinlerinin eski mekan ve büyüklük izleniminin korunması amacıyla muhafaza edilmesi fikrinden yola çıkmıştır [62].

Bunun sonucunda ışınsal şekilde yayılan yıldız şeklindeki plan, apartmanları yeni dikilen bina ve tarihi duvar tarafından oluşturulan üç avluyla hizalamak için tercih edilmiştir [62]. Tasarım konsepti doğrultusunda dairesel bir duvarla çevrelenmiş alan içinde tarihi duvarların etkisini korumak ve onları sosyal aktivitelerin yoğun olarak yaşandığı mekanlarla buluşturmak için merkezden ışınsal olarak dışa doğru gelişen bir yerleşme tercih edilmiştir. Daire merkezinde, 120 derecelik açılarla üç kolda dağılan apartman dairelerine hizmet veren merdiven ve asansör birimleri çözülmüştür.

Dairesel biçime özgü fiziksel özelliklerden yararlanılarak bunlar işlevsel olarak tasarım konseptine uygun kullanılmıştır. Ayrıca simgesel değeri olan bu bina eşitlik, evrensellik, güç ve anıtsallık gibi daireye özgü kavramsal özellikleri de yansıtmaktadır.

Örnek 54'de yapı farklı büyüklüklerdeki dairesel kütleler ve eğrisel yüzeylerden oluşmaktadır. Dairesel biçime özgü simetri, odak belirleme ve eğrisel yüzey gibi fiziksel özelliklerden yararlanılmaktadır. Yapı işlevine uygun olarak gelişen belli mekanlardaki toplama işlemi yine dairesel biçimlerle sağlanmaktadır. Sosyal etkileşimi son derece güçlü olan dairesel kütlelerden oluşan bu yapı eşitlik, evrensellik ve sonsuzluk simgesel özelliklerini duyumsatmaktadır.

Örnek 55'de, sergi ve toplama amacıyla yapılmış olan bina çevresinde tarihi yapıların bulunduğu bir yerdedir. Mimar tasarımını yaparken bu tarihi dokuyu en iyi şekilde ve sürekli bir algı oluşturmak istemiştir. Bunun sonucunda en fazla görüş açısı sağlayan ve

kesintisiz bir yüzeyi olan daire biçimi seçilmiştir. Ayrıca bütün birimler bu eğrisel yüzey tarafından sade, dengeli ve bütüncül bir etki oluşturacak şekilde sarılmıştır. Daireye özgü gerek fiziksel gerekse işlevsel bir takım özelliklerden faydalandığı görülmektedir. Diğer bir açıdan ise tarihi bir alanın ortasında bulunan bu bina eşitlik, evrensellik gibi simgesel özellikler de taşımaktadır.

Örnek 56'da, 400 birimlik bir öğrenci yurdu olan tasarım işleviyle uyumlu bir biçime sahiptir. Ortası boşaltılmış bir silindir olan yapı daireye özgü birtakım fiziksel ve işlevsel özelliklerden yararlanmıştır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir, eğrisel / tek ve sürekli olarak devam eden yüzeyi sayesinde maksimum görüş imkanı ve simetrik bir biçim olası nedeniyle ortak merkezi bir avludan eşit derecede yararlanma imkanı.. gibi. Bunun yanında dengeli ve simetrik olan yapısıyla da eşitlik, güç, ve anıtsallık gibi kavramsal / simgesel özellikler taşımaktadır.

Örnek 57'de, bir yarışma sonucu kazanılan bu binanın tasarımında tasarımcı yapıya kent belleğinde yerleşmiş bir imaj kazandırmak istemiştir. Mimarlık tarihi boyunca yerleşmiş daireye özgü simgesel özellikler kullanılarak güç, anıtsallık ve sonsuzluk gibi etkiler yansıtılmaktadır. İşlevsel olarak da yapının dairesel kütlesi elçiliğin karşılama salonu olarak kullanılmaktadır. Bütün yapıdan sade, simetrik, dengeli biçimiyle farklılaşarak öne çıkmaktadır.

Örnek 58'de, konut olarak işlevini sürdüren yapı, dairesel bir biçimin parçası şeklinde olan iki hilalden oluşur. Dairenin eğrisel kenarının oluşturduğu konkav (içbükey) ve konveks yüzeylerinden yararlanılmıştır. Tasarımın en önemli konsepti olan güneş ışığı ve manzaradan en iyi şekilde yararlanma buradaki hilal biçimiyle sağlanmıştır.

Kalınlığı kale gibi olan birinci konveks duvar bütün mahrem mekanları ötmektedir. İkincisi camdan konkav duvar bütün bahçeyi kolları açık bir şekilde kucaklamaktadır [67]. Bunun yanında içbükey camdan duvarın bahçeyi sararak görüntünün, kavisli duvarlar sebebiyle odaklanması sağlanmıştır.

Şekil 81. Ken Shuttleworth, Hilal Ev, London, 1997 [67].

Örnek 59'da, oval bir plana sahip üç katlı ve eğrisel bir yüzeyi olan bu üç katlı apartman yapısı biçimsel açıdan alışageldik konut yapılarından farklıdır. Fakat daireye özgü bir takım fiziksel ve işlevsel özellikler yardımıyla yapının bazı fonksiyonel ve yapısal sorunları çözülmüştür. Eğrisel (daireysel) olarak dönen dış cepheyle birlikte en büyük görüş açısı yakalanabilmektedir. Böylece dik bir yamaçta bulunan yapı en iyi şekilde vadi manzarasını alabilmektedir. Statik açıdan da, hiç köşe barındırmayan ve dengeli olan yapı yük dağılımı olarak uygun bir biçime sahiptir.

Örnek 60'da, tam bir daire biçimindeki bu yapı işleviyle son derece uyumludur. Hamburg havalimanı için bir otopark projesi olan yapı, araçların giriş çıkışları ve park yerleri için yeterli çaptaki bir silindir ve merdiven ve asansörlerin bulunduğu, insanlar için yeterli büyüklükteki ikinci bir silindirden oluşur.

Yapının işleyiş şeması şu şekildedir, eğimli bir şekilde dönen giriş ve çıkış rampaları merkezde konumlanmıştır. Farklı seviyelerdeki yaya girişleri düşey sirkülasyon için geniş bir görüş sağlayan çevre duvarlarını takip etmektedir [69]. Son derece belirgin bir işlevi karşılamak üzere yapılan binada daireye özgü fiziksel (simetri, merkezi olma, eğrisel ve sürekli yüzey) ve işlevsel (toplama, dağıtma, sarma/çevreleme, yumuşak geçiş/süreklilik) özellikler kullanılarak en başarılı çözüme ulaşılmış ve bu sebeplerden dolayı yapıya evrensel bir kimlik kazandırmıştır.

Örnek 61'de, daireysel planlı olarak yeraltına inşa edilen bu kilisenin merkezinde dini tören salonu bulunmaktadır. Merkezi bir planlama olan daireysel biçim ve küresel örtü yapıda eşitlik, evrensellik ve sonsuzluk gibi simgesel özellikler yansıtmaktadır. Ayrıca daireysel biçimin fiziksel ve işlevsel bir takım özellikleri kilisenin merkezi bir dini tören salonu, uygun akustik ortam ve uygun bir ısıtma sistemi gibi fonksiyonel durumların

karşılanmasında ve her yönde eşit yük dağıtımı gerçekleştirerek statik olarak da iyi bir çözüm olması bakımından kullanılmıştır.

5. SONUÇLAR ve ÖNERİLER

Mimarlık; biçimlerle vardır. İnsanlık tarihinden bu yana birçok farklı biçim insanın yaşadığı mekanın, çevrenin ve hatta kentlerin oluşmasında etkili olmuştur. Bu biçimlenme sürekli olarak değişen yaşam koşulları nedeniyle insanın çevresi ile olan ilişkisinin bir sonucudur. Ekonomik, siyasi, kültürel, ideolojik, toplumsal... bütün bu etmenler bu ilişkiyi etkilemektedir. İçinde bulunduğumuz yirmibirinci yüzyıl toplumsal ortamı son derece farklı fikir, düşünce ve uygulamaları bünyesinde barındırmaktadır. Küresel ve bütünleşmiş bir dünya söylemi tartışılırken aynı zamanda da son derece farklı kimlikler varlıklarını sürdürmektedir ya da sürdürme gayretindedir. Böylesine çoksesli bir ortamdan mimarlık alanında da söz etmek mümkündür. Çıkış noktası modern karşıtı olan günümüz postmodernizmi geçmişteki birçok mimari dönemin oluşturdukları söylemlerinin aksine kendi söylevi olmayan bir süreçtir ve bugün bu dönemde üretilmiş birçok mimari yapının geçmişin izlerini taşıdığını söylemek mümkündür.

Günümüzde hala kullanılmakta olan kare, üçgen, ve daire gibi asal geometrik formların çok eski tarihlere dayandığı açıktır ve geçmişten bu güne kadar depoladıkları tarihsel belleği bizlere iletmektedirler. Bu konu üzerine Orhun, Colquhoun'un (1990), mimari anlamın üretilmesi için geçmişin bilgisinin mimari figürde içselleştirilmesini gerekli koşul olarak gördüğünden söz etmektedir, [70].

Çalışma kapsamında, daire ve dairesel biçimlerin anlamsal boyutu da araştırılmıştır ve simgesel/kavramsal özellikler başlığı altında toplanmıştır. İncelenen örneklerden anlaşılmaktadır ki, eşitlik, evrensellik/evren, güç, anıtsallık ve sonsuzluk gibi dairesel biçimlerin barındırdığı simgesel/kavramsal özellikler Roma ve Rönesans mimarisinde oldukları gibi, günümüz mimari örneklerinde dairesel biçim kullanımıyla, benzer şekilde açığa çıkmaktadır. Aldo Rossi'nin Bonnefantenmuseum'ı, Ricardo Bofill'in Apartman Kompleksi, Avrupa Parlamento Binası, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Gazometreler... gibi günümüz Postmodern yapıları daireye özgü simgesel özellikleri son derece yoğun olarak duyumsatmaktadırlar.

İrdelemeler kısmındaki tablolardan yararlanarak bunlardan sonuç çıkarmak için üç aşamada değerlendirme yapılacaktır. Bunlar; daireye özgü fiziksel/biçimsel özellikler, işlevsel/fonksiyonel özellikler ve simgesel/anlamsal özelliklerdir.

Bütün örnekler genel olarak bakıldığında dairenin biçimsel özelliklerinden ağırlıklı olarak yararlandığı görülmektedir. Bu, zaman zaman yapının işlevine ve anlamsal özelliklerine göre de değişmektedir.

Yapı bütün bir daire olduğunda çoğunlukla kenarların merkezden eşit uzaklıkta olması/simetri, merkez/odak belirleme ve eğrisel yüzey/tek yüzeylilik/yönsüzlük özelliklerinin hepsinden yararlanılmaktadır.

Roma ve Rönesans mimari dönemlerine biçim olarak bakıldığında, tek başına ve bütün bir daire biçimi çoğunlukla gözlenirken, postmodern de saf daire biçimi kullanılmakla beraber parçalı ve diğer geometrik biçimlerle de bir araya geldiği görülmektedir. Ayrıca bazı postmodern örneklerde görüldüğü gibi dairesel yüzeyler yumuşatılarak organik hatlı olarak kullanılmaktadır. Sonuç olarak biçimsel yönden daire günümüzde ışınsal, ızgara biçiminde yada daha farklı şekillerde bölünerek, parçalanarak veya eksiltilip çoğaltılarak bir takım değişimlere uğratılmış ve daha karmaşık bir biçim haline gelmiştir.

İşlevsel/fonksiyonel özellikleri bakımından daire birçok yapı için son derece önemli olmakta ve bu yüzden tercih edilmektedir.

Roma mimarisine bakıldığında dairesel biçimlere tapınak, türbe gibi kutsal yerlerde, hamam, tiyatro, mahkeme salonu ve konut mimarilerinde rastlanmaktadır. Bunlardan tapınak, türbe ve konut grubu mimari örneklerinde tam bir daire kullanılırken diğerlerinde yarım daireler veya başka biçimlerle birlikte kullanılan yarım ve tam daireler görülmektedir.

Roma dairesel mimari örneklerinde ağırlıklı olarak merkezi organizasyonlar/toplama ve sarma/çevreleme işlevsel özelliklerinin kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanında yumuşak geçiş/süreklilik özelliğine de rastlanmaktadır.

Rönesans dairesel mimari örnekler tapınak ve kilise gibi kutsal yerlerde, kent planı ve konut mimarilerinde rastlanmaktadır. Rönesans'ta merkezi organizasyonlar/toplama özelliği baskın olarak görülmektedir. Bunun yanında ışınsal organizasyonlar/dağıtma, sarma/çevreleme, yumuşak geçiş/süreklilik özellikleri az da olsa görülmektedir.

Rönesans'ta genellikle bütün bir daire mimari örneklerine rastlanırken örnek 16'da olduğu gibi farklı özellikleri olan merkezi geometrik biçimlerle de kullanıldığı görülmektedir.

Postmodernizm de ise, işlevsel kullanımın Roma ve Rönesans'taki gibi belli yapılarla sınırlı olmadığı çok daha çeşitli yapı gruplarında kullanılmış olduğu görülmektedir. Bunlar tapınak, kilise gibi kutsal yerler, iş ve yönetim binaları, müzeler, otoparklar, konut grupları, eğlence-kültür-iletişim merkezleri, kütüphaneler ve spor merkezleri gibi çok çeşitli fonksiyonları içermektedir.

Postmodernizmde daireye ilişkin bütün işlevsel özellikler gözlenirken merkezi olma/toplama ve sarma/çevreleme özellikleri daha fazla örnekte gözlemlendiği için daha etkili olduklarını söylemek mümkündür.

Spor merkezleri ve otoparklar gibi işlevleri belli olan bir takım yapılarda daire biçimi bina işlevine son derece uyumlu olmaktadır. Toplama, dağıtma, çevreleme ve kenarların sürekli olma özellikleri bu yapıların işlevleriyle örtüşmektedir. Bu yapıların Roma ve Rönesans'taki tiyatrolarla gerek biçimsel gerekse işlevsel yönden benzer özellikler gösterdiklerini söylemek mümkündür.

Postmodern mimari içinde birçok farklı tarz vardır. Buradaki örnekler herhangi bir tarz gözetmeden seçilmiştir. Örneklerin çoğunluğu herhangi bir biçimsel değişime uğramamış tam bir daire olsa da bazılarında biçimsel olarak birtakım değişimlere uğramış daire kaynaklı yapılar yer almaktadır.

Daire biçimi gerek bütün gerekse parçalı olarak konut, yurt ve otel mimari örneklerinde sıklıkla görülmektedir. Örnek 26, 27, 36, 39, 46, 50, 51, 52, 53, 56, 58, 59'daki örneklerden anlaşılmaktadır ki; daire biçimsel olarak birçok farklı tarzda kullanılarak konut fonksiyonuna uyum sağlayabilmektedir.

İletişim, kültür, eğlence yada yönetim yapılarında dairenin merkezi organizasyon/toplama, sarma/çevreleme özelliğinden sıklıkla yararlandıkları ve kolaylıkla işlevlerine adapte edebildikleri görülmektedir.

Dairenin fiziksel ve işlevsel özelliklerinin yanında simgesel/anlamsal özellikleri nedeniyle kullanımının yoğun olduğu görülmektedir.

Roma mimarisinde daireye özgü simgesel özelliklerin kullanımını oldukça etkin olarak görmek mümkündür. Bunlardan evren/evrensellik, güç, anıtsallık ve sonsuzluk en yaygın olarak duyumsatanlardır.

Rönesans mimarisi bir aydınlanma dönemidir ve biçimsel olarak tarihe göndermeler yapan bir dönemdir. Çalışmanın “Rönesans Mimarisi” kısmında anlatıldığı gibi merkezi mekan kavramı son derece önem kazanmış ve daire kozmik görüşe uygun bir form olarak görülmüştür. Bu yüzden daireye özgü eşitlik, evrensellik, güç, anıtsallık ve sonsuzluk özellikleri bu biçimin kullanımında etkili olmuştur.

İnsanı ön plana alan ve herkesin eşit haklara sahip olduğunu savunan Rönesans'ta, Roma'da pek etkili olmayan “eşitlik” özelliğinin daha yaygın olduğu görülmektedir.

Postmodern dairesel mimari örneklerinde de simgesel özelliklerin son derece etkin olarak kullanıldıkları görülmektedir. Tam daire kullanılarak geçmişle anlamsal bağlar kurulan örneklerde simgesel özellikler daha ağırlıklıdır.

Genel olarak özetlendiğinde, daire biçiminin ele alındığı bu çalışma göstermektedir ki, mimarlıkta dairesel biçim toplama, dağıtma, sarma, süreklilik olarak belirlenen işlevsel durumların çözümünde başvurulabilecek ilkler arasındadır. Ayrıca eşitlik, evrensellik, güç, anıtsallık ve sonsuzluk olarak saptanan simgesel özellikler duyumsatılmak istendiğinde dairenin kullanılacağı anlaşılmaktadır.

Asal geometrik bir biçim olan daire ile ilgili yapılan çalışmanın sağladığı ve sağlayacağı yararlar şu şekilde özetlenebilir. Çalışma sırasında toplanan bilgiler, saptanan özellikler, çalışmada uygulanan yöntem, ulaşılan sonuçlar ve kullanılan kaynakların araştırmacılar, mimarlar ve mimarlık öğrencileri için bir kaynak niteliğinde yararlı olacağı düşünülmektedir. Bunun yanında, mimarlıkta daire biçiminin diğer biçimlerle olan ilişkisinin araştırılması, biçimsel olarak dairede oluşan, oluşabilecek değişimlerin irdelenmesi ya da başka geometrik biçimlerin de incelenmesi gibi konular bu çalışmanın ışığında sürdürülebilir. Böylece farklı yönlerden ele alınarak detaylandırılan bu konular hem bilimsel çalışma anlamında hem de araştırmacılara geniş bir yelpazede kaynak sunma açısından son derece yararlı olacaktır.

Günümüzde mimari, hiç şüphe yoktur ki geçmişin bilgisinden yararlanmaktadır ve zaman zaman belleğine yerleştirdiği biçimleri kullanarak tarihi yeniden canlandırmaktadır. Asal geometrik bir biçim olan daire de sahip olduğu fiziksel ve işlevsel özelliklerinin ötesinde mimarlık tarihi boyunca insanın belleğinde güçlü anlamsal ifadeler edinmiştir. Bu durumda birtakım postmodern dairesel örneklerin geçmişteki simgesel değerlere atıf yaptıklarını söylemek mümkündür. Milenyum kubbesi, İskenderiye kütüphanesi, İmax sineması, Almanya Parlamento Binası, Gazometreler... gibi yapılar bunun için örnek verilebilir.

Şekil 82. Günümüz dairesel örnekleri [39, 6, 47].

Eskiden daha çok dini yapılar için kullanılan bu simgesel özellikler günümüzde birçok farklı işlevdeki yapılar için kullanılmaktadırlar. Daire, Roma'da İmparatorluğun ihtişamı için önemli bir biçim olarak görülmüştür, Rönesans'ta, Tanrı ve insan arasında bir tür denge formu olarak düşünülmüştür. Postmodernizmde ise köşeli yapıların ağırlıklı olduğu mimari çevrede daire biçimi kendine özgü yapısıyla farklılaşmakta, öne çıkmakta ve bir anlamda insanın üstünlüğünü, egemenliğini temsil etmektedir. Ayrıca bu çalışma boyunca incelenen dairesel mimari ürünler ve dairesel biçimlere özgü olarak saptanan özelliklerden anlaşılmaktadır ki, daire biçimi insanlar için gerek işlevsel yararları gerekse taşıdığı tarihsel anlam boyutuyla son derece önemli bir yere sahiptir ve diğer asal geometrik biçimlerden farklılaşmıştır. Bu nedenlerle postmodernizmde sıkça ve vurgulu olarak kullanılmış ve sahip olduğu özellikleri ve özgün niteliği ile de çok kullanılacak gibi görünmektedir.

Bütün değerlendirmelerin yanında günümüz postmodern mimari ortamında birçok farklı tarz ve denemeler hem yan yana hem de iç içe olabilmektedir. Bunun kaçınılmaz sonuçlarından biri olarak değişik, farklı biçim zenginlikleri aranmaktadır. Birtakım postmodern örneklerde görüldüğü gibi daire biçimine uygulanan eksiltme, artırma, parçalama gibi değişimler sınırsız sayıda biçim alternatifi ve yeni çözüm üretilmesinde etkin olmaktadır. Bu bağlamda, daire sunduğu biçim zenginlikleri nedeniyle mimarlıkta çok sık kullanılacak gibi görülmektedir.

6. KAYNAKLAR

1. Corbusier, L., Bir Mimarlığa Doğru, YKY, İstanbul 1999.
2. Divanlıoğlu, D., H., Temel Tasar'ın Öge ve İlkeleri, Birsen Yayınevi, İstanbul 1997.
3. Ching, F., Mimarlık Biçim Mekan ve Düzen, Birinci Baskı, YEM Yayın , İstanbul 2002.
4. Wong, W., Principles of Two Dimensional Form, Van Nostrand Reinhold, New York 1988.
5. Göldeli, İ., Erken Dönem Osmanlı Dini Mimarisinde Geometrik Oranlar ve Semantik Yorumları, Dünya Solu 3 Aylık Sosyalist Çeviri Dergisi, sayı:2, 1989.
6. Özer, D., N., İskenderiye Kütüphanesi, Yapı 254, Ocak 2003, 76-86.
7. Osserman, R., Evrenin Şiiri, İkinci Baskı, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Ankara 2001.
8. Zevi, B., Mimariyi Görmeyi Öğrenmek, Birsen Yayınevi, İstanbul 1990.
9. Kuban, D., Mimarlık Kavramları, Beşinci Baskı, YEM Yayın, İstanbul 1998.
10. Schulz, C., Intensions in Architecture, Second Printing, Scandinavian University Books, Oslo 1996.
11. Gympel, J., The Story of Architecture From Antiquity To The Present, Könemann, Hong Kong, 1996.
12. Tümer, G., Mimari Mekanın Sistem Kavramı, İletişim Kuramı, İşaret Bilim, Dilbilim ve Anlambilim Açısından İrdelenmesi Üzerine Bir Deneme.
13. Hauteceur, L., Mystique et Architecture Symbolisme Du Cercle Et La Coupole, Editions A., Et C, Paris 1954.
14. Akyürek, E., Bizans'ta Sanat ve Ritüel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1996.
15. Giedion, S., Architecture and the Phenomena of Transition, Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts, 1962.
16. Özel, K., Dini Mimaride Merkez Kavramı, Y. Lisans Tezi, M.S.Ü., İstanbul 1998.
17. Roth, L., M., Mimarlığın Öyküsü, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2000.
18. Akın, G., Asya Merkezi Mekan Geleneği, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
19. Tavernor, R., Pallasio and Palladianism, Thames and Hudson, New York 1991.
20. Balkan, E., Yaşama Biçimi ve Konut Tasarımı Arasındaki İlişkiler, Doktora Yeterlilik Tezi, İDMMA Mimarlık Bölümü, 1969.

21. Onat, E., Mimarlıkta Form ve Geometri, İkinci Baskı, YEM Yayın, İstanbul 1995.
22. Krier, R., Architectural Compositin, Academy Editions, London 1988.
23. Venturi, R., Mimarlıkta Karmaşıklık ve Çelişki, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, İstanbul 1997.
24. Isozaki, A., Çeviren: Özer, D., Arata Isozaki Team Disney Binası, Florida, Yapı'dan 6 Seçmeler Çağdaş Mimarlar 1, YEM Yayın, İstanbul 1995.
25. Sejima, K., Villa Nagano Prefectura Japon, Architectural Review, 1999 July, 84-85.
26. Shuttleworth, K., Crescent House London, AW 189, 2002 March, 52-54.
27. Gür, Ş., Ö., Mimari Kuram ve Kavramlar Ders Notları 2002, Basılmamış.
28. Turani, A., Dünya Sanat Tarihi, Dördüncü Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1992.
29. Mutlu, B., Mimarlık Tarihi Ders Notları, Mengiton Matbacılık ve Ambalaj Sanayi, 1996.
30. Frampton, K., A Critical History Modern Architecture, Third Edition, Thames and Hudson, London 1992.
31. Evans, R., Bentham'ın Panapton'u: Mimarlığın Toplumsal Tarihinde Bir Olay, Cezaevi Tasarımı, Arredamento Mimarlık, 2000 / 08, 74-86.
32. Kortan, E., Mimari Akımlar II, YEM Yayın, İstanbul 1996.
33. Nervi, P., Architecture Formes Fonctions, Lausanne: Anthony Kraft, 1962.
34. Oğuz, Ş., Batı Mimarisinde Estetik'in Geçirdiği Temel Yapısal Değişimler Pythagoras'ın ve Platon'un Rönesans Mimarlık Düşüncesine Etkileri, Mimaride İdealist Estetik, Yapı 212, 1999, 69-75.
35. Wittkower, R., Architectural Principles in The Age of Humanism, Random House, New York 1962.
36. Klotz, H., The History of Postmodern Architecture, The MIT Press Cambridge, Massachusetts, London 1988.
37. Bertolotto, G., ve Vacchelli, L., Maastricht Bonnefanten Müzesi, Tasarım 68, Yıl: 8, 68, 71.
38. Nuttgens, P., The Story of Architecture, Phaidon Press, Singapore 1998.
39. Teymur, N., Baki Kalmayacak Bir Kubbe The (Millenium) Dome, Arredamento Mimarlık, 2000/03, 58-63.
40. Yazıcıoğlu, Z., ve Şahin, S., Duvar Boyunca Berlin, Yapı 223, Haziran 2000, 60-67.
41. Gürpınar, N. (Çeviren), Mario Botta, Yapı'dan 6 Seçmeler Çağdaş Mimarlar 1, YEM Yayın, İstanbul 1995.

42. Ögel, S., Anadolu'nun Selçuklu Çevresi, Akbank Yayınları, 1994.
43. Reman, O., Tasarım ve Konstrüksiyon Ustası Helmut Jahn, Yapı 182, 1997 Ocak, 82-91.
44. Studio, A., Avrupa Parlamento Binası, Tasarım72, Yıl:8, 50-58.
45. Legoretta+Legorreta , Teknoloji Müzesi/San Jose, Yapı 238, Eylül 2001, 60-68.
46. Hasol, D., Kitap, Görüntü ve Ses Evi/Villeurbanne, Yapı'dan 4 Seçmeler Kültür Yapıları, YEM Yayın, İstanbul 1998.
47. Associates., A., Imax Sineması, Tasarım 103, Temmuz- Ağustos 2000, 78-85.
48. Özer, D., N., 1998 Ağa Han Mimarlık Ödülleri, Yapı 204, Kasım 1998, 74-88.
49. Foster, N., Reichstag, Domus 8, Aralık-Ocak 2000, 86-90.
50. Pamir, H., Yüzeyler Görüntüler, Görünüşler ve Mimari Cepheler, XXI-4, Eylül Ekim 2000, 23-28.
51. Orbay, Y., K., Mimaride Paslanmaz Çelik Kullanımı, Yapı 193, Aralık 1997, 108-109.
52. Balamir, A., Akcan, E., ve Graves, M., Michael Graves, Arredamento Dekorasyon 85, Aralık 1996, 68-85.
53. N. Foster, British Museum, The Architectural Review, April 2000, 62-64.
54. Hasol, D., Prag ve Dans Eden Bine, Yapı 203, Ekim 1998, 67-78.
55. Hopkins, M., Millenium Centre Norwich, The Architectural Review, April, 2000, 74.
56. Kortan, E., Mimarlık Alanındaki Son Gelişmeler Üzerine, Yapı'dan 9 Seçmeler Mimari Akımlar II, YEM Yayın, İstanbul 1996.
57. Blasi, O., San Salvatore Loseto, Domus 838, June, 2001, 78-79.
58. Lopez, F., ve Almada, G., Bilim ve Sanat Merkezi Panama, Tasarım 123, 2002/08, 75-78.
59. Kurokawa, K., Oita Stadyumu Japonya, Tasarım127, 2002/12, 98-99.
60. Perrault, D., Stadyum Berlin, Domus 812, 1999, 17-19.
61. Hammons, M., Çeviren: Esin, N., Yapı'dan 6 Seçmeler Çağdaş Mimarlar 1, YEM Yayın, İstanbul 1995.
62. Wehdorn, M., Gazhaneler Viyana, Domus, 2000, Aralık-Ocak, 136.
63. Lopez, F., ve Almada, G., "Descubre" İnteraktif Doğal Bilim Müzesi Meksika, Tasarım 117, 2001/12, 79-85.

64. Meier, R., Architect, The Monacelli Press, The Museum of Contemporary Art Los Angeles, 1999.
65. Lungaard, B., ve Tranberg, L., Öğrenci Yurdu Kopenhag, AW 191, September 2002, Dördüncü Baskı 42-44.
66. Leon, T., Meksika'nın Amerikan Elçiliği, a+u 384 (architecture and urbanism, 2002/09, 98.
67. Shuttleworth., K., Crescent House London 1997, AW 189 (Architektur + Wettbewerber), 2002, 9-10.
68. Foster, N., Chesa Futura St. Moritz 2002, AW 191 (Architektur+Wettbewerber), 2002, 62-63.
69. Gerkan, M., Hamburg Hava Alanı Otoparkı, Domus 747, 1993, 2-3.
70. Orhun, D., Mimarlık Dili Mekan Dili Kuramsal Bir Yaklaşım, Arredamento Mimarlık, 2002/02, 74-77.

ÖZGEÇMİŞ

1978 yılında Trabzon-Akçaabat'ta doğdu. İlk ve orta dereceli öğrenimini Trabzon'da tamamladı ve 1995 yılında Affan Kitapçıoğlu Lisesi'nden mezun oldu. 1996 yılında başladığı KTÜ Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nden 2000 yılında mezun oldu ve aynı yıl KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine başladı. 2002 yılında KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine başladı. İngilizce bilmektedir.

